

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

На правах рукопису

САМСІН РОМАН ІГОРОВИЧ

УДК 347.78

**ПРАВО СЛІДУВАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН-
ЧЛЕНІВ ЄС: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:

Верейці Ольга Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА СЛІДУВАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС	13
1.1 Передумови виникнення та історія становлення права слідування в авторському праві провідних європейських країн та України.....	13
1.2 Право слідування як авторське повноваження в міжнародному праві та праві Європейського Союзу.....	35
1.3 Огляд наукової літератури за темою та методологія дослідження права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС.....	48
Висновки до розділу 1.....	59
РОЗДІЛ 2 ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА СЛІДУВАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН- ЧЛЕНІВ ЄС.....	64
2.1 Поняття та структура права слідування в авторському праві.....	64
2.2 Правова природа права слідування та його місце в системі авторських прав.....	80
2.3 Об'єкти авторського права, на які поширюється право слідування, в авторському праві України та країн-членів ЄС.....	92
2.4 Бенефіціари права слідування в авторському праві України та країн- членів ЄС.....	113
Висновки до розділу 2.....	124
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА СЛІДУВАННЯ В	

АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС.....	128
3.1 Складові механізми реалізації права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС.....	128
3.2 Колективне управління правом слідування як засіб забезпечення його реалізації в авторському праві України та країн-членів ЄС.....	146
3.3 Окремі питання правового режиму та розподілу виплат, що здійснюються за правом слідування, в авторському праві України та країн-членів ЄС.....	156
Висновки до розділу 3.....	164
ВИСНОВКИ.....	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	173
ДОДАТКИ.....	193

ВСТУП

Актуальність теми. Прийняття 23 грудня 1993 року Законом України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон про авторське право) стало початком формування нового національного законодавства України в цій сфері. Однією з новел зазначеного Закону стало закріплення в ньому специфічного авторського повноваження – права слідування, яке в більшості розвинених країн світу відіграє значну роль у забезпеченні майнових прав авторів. Особливо це стосується авторів творів образотворчого мистецтва, оскільки продаж оригіналів таких творів є найбільш поширеним способом їх комерціалізації та отримання прибутку авторами. У той же час збільшення вартості оригіналу твору образотворчого мистецтва часто відбувається поступово, іноді через значний проміжок часу. Наприклад, за останні 50 років ціни на твори мистецтва зростали в середньому на 12,6% щорічно, причому понад 75% лотів на світових аукціонах складала твори живопису [104, с. 17].

Незважаючи на тривалий період існування в авторському праві України, право слідування не здобуло належного розвитку ні в національному законодавстві, ні в правовій науці нашої країни.

Так, у законодавстві України немає єдиного підходу до основних положень, що стосуються права слідування: об'єктів авторського права, на які воно поширюється; осіб, які мають здійснювати відповідні виплати; видів продажу, при яких виникає право на виплати за правом слідування. Щодо порядку здійснення таких виплат, то він взагалі відсутній.

Недоліком національного законодавства України стосовно регулювання права слідування є також його невідповідність європейським стандартам. У цьому зв'язку, враховуючи прагнення України до членства в Європейському Союзі (далі – ЄС), необхідно звернути увагу на те, що гармонізація законодавства стосовно права слідування розглядається правом ЄС як одна з

необхідних передумов функціонування Спільного ринку ЄС, що виводить проблеми, пов'язані з правом слідування, на новий рівень.

Сьогодні право слідування в авторському праві України має декларативний характер, що не лише негативно позначається на рівні забезпечення прав авторів, а й може стати перешкодою для входження України до Спільного ринку ЄС.

Різні аспекти авторського права, зокрема й права слідування повністю чи частково, розглядаються в працях І. А. Безклубого, Ю. Л. Бошицького, І. І. Вашинця, О. В. Ієвіні, В. С. Дроб'язка, Р. Є. Еннана, О. В. Кохановської, Н. С. Кузнєцової, О. П. Орлюк, О. А. Підпригори, О. О. Підпригори, Р. О. Стефанчука, Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, Г. В. Чурпіти, Р. Б. Шишки, О. О. Штефан. Значне місце праву слідування відведено в дослідженнях зарубіжних цивілістів В. Гінсбурга, Р. Дюма, Д. Ліпціг, Г. Пфенніга, Д. В. Подноскова, А. М. Семіволкової, О. П. Сергєєва, В. О. Удалкіна, П. Флорансона та ін. Водночас дані дослідження не враховують специфіку авторського права України та потреби його розвитку на сучасному етапі.

Таким чином, вирішення існуючих загальнотеоретичних та практичних питань стосовно права слідування має стати основою для подальшого вдосконалення законодавства України та забезпечення ефективної міжнародної комунікації у сфері авторського права, що є неможливим без вивчення іноземного досвіду, проведення аналізу відповідних правових конструкцій, закріплених у законодавстві країн-членів ЄС, встановлення доцільності їх впровадження в національне законодавство. Вказане зумовлює актуальність обраної теми та визначає потребу в проведенні комплексного наукового дослідження права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося з урахуванням вимог Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки,

затверджених загальними зборами Національної академії правових наук України 24 вересня 2010 року, Основних напрямків наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр. (у межах п. 1.2.6 «Актуальні проблеми цивільного права в умовах реформування цивільного законодавства»), планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2013–2015 роки.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в здійсненні комплексного аналізу права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС, розробці на його основі науково обґрунтованих висновків та пропозицій стосовно розвитку теоретичних положень права слідування, напрацюванні пропозицій, спрямованих на вдосконалення його регламентації в авторському праві України та забезпечення практичної реалізації.

Для досягнення зазначеної мети автором було поставлено наступні *задачі*:

- дослідити історичні передумови виникнення та розвитку права слідування в авторському праві провідних європейських країн та України;
- розглянути питання нормативного регулювання права слідування як особливого авторського повноваження в міжнародному праві та праві країн-членів ЄС;
- здійснити огляд наукової літератури за темою дослідження;
- визначити методологію проведення дослідження права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС;
- обґрунтувати поняття права слідування в авторському праві, визначити його структуру;
- визначити місце права слідування в системі авторських прав;
- проаналізувати існуючі в праві України та країн-членів ЄС підходи до визначення переліку об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування;
- здійснити правову характеристику бенефіціарів права слідування в авторському праві, визначити коло бенефіціарів права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС;

- проаналізувати існуючі в праві України та країн-членів ЄС складові механізму практичної реалізації права слідування;
- розглянути роль організацій колективного управління майновими авторськими правами в забезпеченні реалізації права слідування;
- розкрити окремі питання визначення правового режиму та розподілу виплат, що здійснюються бенефіціарам за правом слідування;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення правової регламентації права слідування в авторському праві України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що пов'язані із здійсненням і забезпеченням захисту права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС.

Предмет дослідження – право слідування в авторському праві України та авторському праві країн-членів ЄС.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження став широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, під час дослідження застосовувалися методи *аналізу та синтезу* (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). При дослідженні формування, становлення та розвитку правових норм, що регулюють авторські відносини стосовно права слідування, широко застосовувався *історико-правовий* метод (підрозділи 1.1, 1.2). Задля формулювання понятійно-категоріального апарату у сфері правового регулювання права слідування застосовувався *логіко-семантичний* метод (підрозділи 2.1, 2.3). При аналізі положень законодавства України та законодавства країн-членів ЄС щодо регулювання права слідування в авторському праві використовувався *порівняльно-правовий* метод (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). Для визначення змісту правових норм, які регулюють право слідування в авторському праві України, країн-членів ЄС та відповідних міжнародно-правових актах, застосовувався *формально-юридичний* метод (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС, в якому сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, що мають важливе значення для юридичної науки та практики, а саме:

вперше:

– запропоновано новий підхід до класифікації авторських прав (повноважень автора), які містяться сьогодні в законодавстві України. По-перше, залежно від здатності обмежувати абсолютність права власності пропонується виділяти авторські права, які не обмежують абсолютність права власності (наприклад, право на використання твору), та авторські права, які обмежують абсолютність права власності (право на недоторканність твору, право слідування, право доступу та право на збереження оригіналу твору). По-друге, за ознакою можливості або неможливості відчуження авторських прав виділяються авторські права, які можуть бути відчужені (майнові права автора за винятком права слідування), та авторські права, відчуження яких неможливе (особисті немайнові права автора, право на збереження оригіналу твору, право доступу та право слідування). По-третє, залежно від можливості переходу в порядку спадкування виділяються авторські права, що можуть передаватися/переходити спадкоємцям автора (майнові права, право слідування та права, що фактично переходять до спадкоємців на підставі закону – право на захист авторства та право на недоторканність твору), та авторські права, що не можуть передаватися/переходити спадкоємцям автора (особисті немайнові права (за винятком права на недоторканність твору), право на збереження оригіналу твору та право доступу);

– доведено доцільність позначення авторського повноваження, що полягає в праві автора на отримання визначеної законом частки від суми кожного перепродажу визначеного законодавством об'єкта авторського права і яке в Законі про авторське право має притаманну речовому праву назву «право

слідування», терміном «право автора на частку від суми перепродажу оригіналу твору»;

– сформульовано авторське визначення рукопису літературного (музичного) твору як запису твору, який виконаний автором або від руки, або за допомогою технічних засобів, але містить індивідуалізуючі автора ознаки (помітки, малюнки тощо), нанесені ним особисто;

удосконалено:

– підхід до періодизації авторського права. Виділено етапи становлення права слідування в авторському праві: 1) до 1920 року – виникнення та розвиток основних концепцій регулювання авторських прав, прийняття національних законів у сфері авторського права, що стало передумовою для запровадження права слідування; 2) 1920-1948 роки – закріплення права слідування в законодавстві окремих європейських країн; 3) 1948-2001 роки – міжнародне визнання права слідування; 4) з 2001 року – гармонізація законодавства країн-членів ЄС щодо права слідування;

– визначення ознаки публічності перепродажу твору як такої, що полягає в участі професійних представників арт-ринку в укладенні договорів про перепродаж об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування: перепродаж буде вважатися публічним, якщо одним із учасників правочину (стороною, посередником, агентом тощо) виступає професійний представник арт-ринку;

– підхід до складових механізму реалізації права слідування. Виявлено складові механізму реалізації права слідування, що відсутні в сучасному авторському праві України, однак законодавча конкретизація яких є необхідною умовою забезпечення реалізації цього права: поріг застосування права слідування, база обчислення відрахувань, право бенефіціара на інформацію;

– позицію стосовно визначення моменту виникнення права слідування. Обґрунтовано, що моментом виникнення права слідування треба вважати момент створення об'єкта авторського права, на який поширюється право

слідування, а моментом виникнення права на отримання виплат за правом слідування – здійснення його перепродажу за встановлених законодавством умов;

дістало подальший розвиток:

– теза про майновий характер права слідування. Задля уникнення правової невизначеності пропонується в національному законодавстві визначити право слідування як майнове право автора;

– підхід до розуміння термінів «оригінал твору» та «оригінальний твір», які використовуються в законодавстві України, міжнародних нормативно-правових актах та законодавстві країн-членів ЄС стосовно права слідування. Зроблено висновок про те, що дані терміни використовуються у сучасному законодавстві України як синонімічні, оскільки йдеться саме про твір, створений безпосередньо автором. Наголошується на необхідності розмежування даних термінів: оригінальний твір – твір, що підлягає правовій охороні; оригінал твору – твір, створений безпосередньо автором;

– позиція стосовно визначення долі права слідування при визнанні спадщини відумерлою: запропоновано включити до кола бенефіціарів права слідування уповноважені національним законодавством установи, що дозволить уникнути ситуацій невизначеності стосовно права слідування в разі визнання спадщини відумерлою та забезпечити цільове використання коштів, отриманих за правом слідування, спрямувавши їх на розвиток національної культури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційній роботі положення, висновки і пропозиції використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – під час проведення подальших досліджень проблем правового регулювання права слідування в авторському праві;

– *законотворчій роботі* – при розробці пропозицій щодо внесення відповідних змін до Цивільного кодексу України (далі – ЦК), Закону про

авторське право, інших нормативно-правових актів, а також проектів нових законів у сфері авторського права;

– *правозастосовній діяльності* – у судовій практиці при формуванні правових позицій у спорах стосовно захисту авторських прав, а також при наданні роз'яснень щодо застосування законодавства, що регламентує право слідування в авторському праві (акт впровадження Адвокатського об'єднання «Aver Lex» від 06.05.2015 р.; акт впровадження Міжнародного правового центру «EUCON» від 14.05.2015 р.);

– *навчально-методичній роботі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «Актуальні проблеми цивільного права», «Інформаційне право», під час проведення занять з відповідних дисциплін (акт впровадження Міжрегіональної Академії управління персоналом від 14.12.2015 р. № 2829; акт впровадження Київського міжнародного університету від 18.12.2015 р. № 470).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися й обговорювалися на таких наукових заходах: VI щорічних читаннях з актуальних проблем права інтелектуальної власності та інформаційних правовідносин, присвячених пам'яті професора Підопригори Опанаса Андроновича «Право інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства» (м. Київ, 22 березня 2012 р.); науково-практичній конференції «Становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні: підсумки, проблеми та перспективи» (м. Київ, 2 квітня 2013 р.); міжкафедральному круглому столі «Спадкування в Україні» (м. Київ, 10 квітня 2014 р.); VI Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції» (м. Київ, 30 жовтня 2014 р.); підсумковій науково-теоретичній Інтернет-конференції «Стан, проблеми та перспективи сучасної юриспруденції України в умовах євроінтеграції: правові та суспільні аспекти» (м. Київ, 23 квітня 2015 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука та практика: виклики сучасних

євроінтеграційних процесів» (Словацька Республіка, м. Братислава, 27–28 листопада 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено у дванадцяти наукових працях, з яких п'ять – наукові статті, опубліковані у фахових виданнях України, одна – стаття у фаховому науковому виданні Республіки Молдова, шість – тези виступів на науково-практичних конференціях і круглому столі.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА СЛІДУВАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ
УКРАЇНИ ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

1.1 Передумови виникнення та історія становлення права слідування в авторському праві провідних європейських країн та України

Вивчення передумов виникнення та визначення основних етапів становлення та розвитку традиційно вважається необхідною складовою дослідження будь-якого явища. Так само і дослідження права слідування в авторському праві вимагає вивчення передумов його виникнення та історії становлення, причому робити це необхідно у контексті розвитку авторського права в цілому, оскільки лише такий підхід надає можливості наблизитись до розуміння правової природи права слідування в авторському праві, яка й досі ще залишається предметом дискусій в юридичній літературі. Крім того, оскільки інститут права слідування в авторському праві є відносно новим для цивільного права України, оцінка та визначення шляхів вдосконалення національного законодавства потребують вивчення світового досвіду в зазначеній сфері.

Одразу слід зазначити, що право слідування визнається переважно країнами континентального права. Щодо країн англосаксонської системи права, то в них ставлення до цього особливого авторського повноваження є неоднозначним, що обумовлюється особливостями авторського права в даних країнах у цілому.

Перші ідеї стосовно права слідування з'являються в Європі після буржуазних революцій, коли під впливом боротьби за рівність та справедливість сам підхід до захисту авторських прав набуває нового сенсу.

Сьогодні правове регулювання права слідування є одним з напрямків, за якими відбувається гармонізація законодавства країн-членів ЄС.

Формування авторського права тривало протягом кількох століть. Можна погодитися з тими дослідниками, які стверджують, що основи для визнання права інтелектуальної власності в цілому та авторського права зокрема було закладено ще в римському приватному праві завдяки запровадженню категорії безтілесних речей [150, с. 148]. Римський юрист Гай називав тілесними речами ті, до яких можна доторкнутися («*quae tangi possunt*»), а безтілесними – ті, яких торкнутися неможливо («*quae tangi non possunt*»). Це дозволило пізніше поширити правовий режим об'єктів права власності на нове юридичне явище – інтелектуальну власність, заклавши засади так званої пропрієтарної теорії інтелектуальної власності. Певною мірою такий підхід знайшов відображення і в сучасному праві. Так, наприклад, в англо-американській системі права поряд із терміном «*tangible asset*» (тілесне майно) застосовується для характеристики об'єктів інтелектуальної власності і термін «*intangible asset*» (безтілесне майно) [183]. При здійсненні юридичної кваліфікації комп'ютерних програм поряд із загальновідомим терміном «*hardware*» (твердий товар) використовують і термін «*software*» (м'який товар) [37, с. 137].

Але все ж таки основна увага у Стародавньому світі приділялася моральним (немайновим) інтересам творців, перш за все – захисту авторства. Щоправда, правові норми, які захищали б авторство на твір (як, до речі, й інші авторські права), у цей період ще відсутні. Провідна роль тут належала нормам моралі, що встановлювали неприпустимість самовільного запозичення авторства третіми особами, тобто плагіат [120, с. 7]. Наслідки присвоєння авторства могли мати досить серйозний характер, іноді навіть стаючи причиною збройних зіткнень. Так, розглядаючи питання охорони інтелектуальної власності, В. Валле наводить у якості прикладу одну з найдавніших суперечок стосовно авторства (VI ст. н.е.). Конфліктна ситуація, що виникла між християнським місіонером з ірландського міста Мовіль, настоятелем монастиря Св. Фінніаном (St. Finnian) та видатним монахом,

запроваджувачем християнства на території сучасної центральної і північної Шотландії (Kingdom of Picts) апостолом Св. Коламба (St. Columba або Columba of Iona), стала наслідком звинувачення останнього у копіюванні Псалтирю, що належав Св. Фінніану. Зрештою суперечка переросла в битву, що призвела до чисельних людських жертв [15, с. 9].

Крім очевидної переваги надання захисту немайновим інтересам, ще однією загальною тенденцією початкового етапу становлення авторського права було регулювання відносин, що виникали відносно творів, інститутом права власності. Причому йдеться не про майнові права автора у сучасному розумінні, а лише про те, що автор вважався власником того матеріального об'єкта, в якому було втілено твір, і саме з цієї позиції розглядалися всі майнові відносини стосовно твору. Тобто з переходом права власності на твір до іншої особи жодних прав на нього в автора не залишалося. Це істотно відрізняється від сучасного підходу до регулювання прав автора, відповідно до якого встановлюється незалежність права інтелектуальної власності від права власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, і навпаки.

Отже, з одного боку, Стародавній світ залишив нам безліч витворів мистецтва, а з іншого, правове регулювання зазначеної сфери практично відсутнє і не розвивається. Така «пасивність» позитивного права Стародавнього світу щодо регулювання авторських відносин пояснюється переважно відсутністю розвинених економічних відносин у даній сфері. Водночас, як слушно зазначає О.С. Кочина, «в стародавні часи відбулося формування елементів авторського права та були закладені основоположні принципи його захисту» [58, с. 150].

Наступне посилення економічного інтересу автора було пов'язано з технічним прогресом та викликаним ним розширенням можливостей автора для використання власних творів. В історії авторського права питання виникнення необхідності захисту майнових прав автора при використанні його творів пов'язують з появою книгодрукування, тобто захистом, насамперед, прав авторів літературних творів. Але з появою перших друкованих книжок виникає

та набуває поступового поширення також ідея необхідності охорони інтелектуальної праці в цілому.

Відступаючи від традиційного підходу, згідно з яким початок розвитку правового регулювання відносин стосовно літературних творів починається з винаходу Іоанном Гуттенбергом друкарського верстату у 1440 році, зауважимо, що перші пристрої для друку книжок були створені в Китаї ще в XI столітті [65, с. 104]. Проте цей винахід тривалий період залишався невідомим у Європі, а отже, більшість дослідників виникнення ідеї охорони авторського права пов'язують все ж таки з ім'ям Іоанна Гуттенберга.

Характеризуючи значення появи книгодрукування, С.А. Сударіков зазначає, що це стало не лише початком нової епохи – епохи промислового використання літературних творів, копіювання яких раніше відбувалося шляхом переписування від руки і, таким чином, їх примірники не могли розповсюджуватись у достатній кількості, але й поштовхом для розвитку культури та стимулювання літературної творчості [120, с. 7]. Інший дослідник, Д.В. Подносков, вказує, що це сприяло формуванню та розвитку ринку творів науки, літератури, мистецтва, а відтак, викликало необхідність забезпечення захисту майнових інтересів автора і стало поштовхом для виникнення та розвитку авторського права [89, с. 21]. Саме з появою книгодрукування об'єкти авторського права стають товаром у повному розумінні цього поняття: розпочинається етап їхнього комерційного використання, на перший план висуваються економічні інтереси, що, як відомо, є однією з основних рушійних сил розвитку правового регулювання, і саме це вимагає створення відповідної нормативно-правової бази.

І таке створення поступово розпочинається у провідних країнах Європи, зазнаючи всіх класичних етапів: від привілеїв, через етап формування національної охорони, до прийняття міжнародних угод (етап міжнародної охорони). Так, у 1469 році книговидавцю Йоханесу зі Шпаєру Венеціанською республікою був виданий перший привілей на книгодрукування [1, с. 79]. У 1476 році у Венеціанській республіці з метою охорони винаходів та книжок

видається Указ про патенти. Перший охоронний документ (привілей) відповідно до зазначеного Указу було видано 3 січня 1491 року на книгу «Phoenix» юрисконсульта Петра з Равенни. Щодо літературних творів одразу слід зазначити, що вищенаведений Указ захищав права видавця, а не автора [5, с. 94]. Останнього було визнано суб'єктом авторського права нарівні з видавцем лише Декретом 1545 року [19, с. 79].

У той же час стверджувати щодо наявності правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів, можна лише з XVIII століття. Саме у цей період починається формування двох основних систем авторського права: англосаксонської («copyright») та романо-германської (французької) («droit d'auteur»).

До найбільш відомих нормативно-правових актів цього періоду належить прийнятий у 1709 році в Англії Статут королеви Анни (An Act for the Encouragement of Learning), безумовною позитивною рисою якого було те, що в ньому йдеться про захист прав не лише видавця, а й автора. За автором опублікованих творів визнавалося виключне право дозволяти перевидання своїх творів протягом 21 року. Щодо неопублікованих творів, то Статут закріплював за автором виключне право на друк та опублікування свого твору, яке набувало чинності з дати першої публікації. Виділялося два строки охорони, які діяли 14 років кожний. Перебіг першого строку починався з моменту реєстрації (твір необхідно було внести до реєстру гільдії книговидавців (Stationers Hall) та першої публікації твору, що було однією з обов'язкових умов надання охорони. Передбачалося також депонування копій твору для використання університетами й бібліотеками (таким чином, загальна кількість копій могла сягати дев'яти). Якщо на момент закінчення першого 14-річного строку автор ще був живий, то починався перебіг другого строку охорони. Таким чином, загальний строк охорони авторського права за Статутом королеви Анни складав 28 років. Крім того, Статутом передбачалась можливість обмеження ціни на книжки заради дотримання суспільних

інтересів. Це було цілком логічним і відповідало сутності Статуту королеви Анни як акта про заохочення просвітництва.

У подальшому принципи, що були закладені Статутом королеви Анни, зазнали розвитку в авторському праві Об'єднаного Королівства та США.

Водночас слід відмітити, що Статут королеви Анни захищав лише права авторів літературних творів, виключаючи, таким чином, з кола суб'єктів авторського права чималу кількість творців, зокрема авторів творів образотворчого мистецтва. Така ситуація зберігалася до початку XVIII століття, коли англійський художник Вільям Хогарт (William Hogarth) очолив рух за законодавче закріплення прав граверів, малювальників та живописців [65, с. 105]. Результатом такої діяльності стало прийняття у 1735 році Акта про заохочення мистецтва художнього конструювання, гравіювання, створення історичних офортів та інших творів графічного мистецтва (Act for the Encouragement of the Arts of Designing, Engraving, and Etching Historical and Other Prints). Відповідно до даного Акта автори наділялися ексклюзивними правами на використання власних творів протягом 14 років. У 1798 році приймається ще один законодавчий акт, який розширив перелік об'єктів авторського права – Акт про заохочення розвитку мистецтва створення нових моделей, зліпків погруддя та інших творів подібного роду (Act for Encouraging the Art of Making New Models and Casts of Busts, and other things therein mentioned). Закон надавав авторам зазначених творів виключне право на 14 років [15, с. 34–36].

Слід також зауважити, що саме в Англії у другій половині XVIII століття виникають перші аукціонні будинки.

Другою країною, розвиток авторського права в якій, безперечно, заслуговує на увагу, є Франція. Авторське право Франції так само починає розвиватися з охорони прав авторів літературних творів, а точніше – регулювання відносин стосовно друку та торгівлі книжками. Цікавим є те, що вказане питання спочатку здобуло врегулювання не на території всієї країни, а

лише у столиці – м. Парижі, де у 1618 році королем Франції Людовиком XIII було видано відповідний патентний лист.

Права авторів творів образотворчого мистецтва дістали закріплення у законодавстві Франції майже на століття раніше за Англію. Так, у 1660 році радою короля Людовика XIV було видано Декрет про гравюри, а у 1676 році – Декрет про заборону копіювання творів скульптури.

У 1714 році приймається Декрет про образотворче мистецтво. До основних положень Декрету слід віднести встановлення привілею Королівської академії живопису та скульптури на опублікування творів членів академії з відповідною заборonoю всім іншим особам здійснювати відтворення таких творів та продаж їхніх примірників. За порушення цієї заборони встановлювався штраф з конфіскацією всіх неправомірно створених примірників та обладнання [15, с. 21]. 15 березня 1777 року Людовиком XVI приймається Декларация про скульптуру та живопис (*Déclaration du Roi en faveur de l'Académie Royale de peinture & de sculpture, donnée à Versailles le 15 mars 1777*) [163].

Істотні зміни у правовому регулюванні авторських відносин були пов'язані з Французькою буржуазною революцією 1789 року, одним з наслідком якої стало панування ідеї рівності, що призвело до наступного скасування всіх видів привілеїв. У 1791 та 1793 роках приймаються два декрети в сфері регулювання авторських та пов'язаних з ними відносин. Тоді як перший з цих декретів стосувався лише прав виконавців, другий, прийнятий 19 липня 1793 року Декрет щодо права власності авторів різного роду рукописів, а також композиторів, живописців та малювальників, більшою мірою встановлював права авторів, у тому числі – прав авторів творів образотворчого мистецтва.

Зазначений Декрет надавав авторам виключного права продавати, передавати для продажу, розповсюджувати свої твори на території Республіки, а також поступатися повністю або частково правами на них. Зазначене право переходило до спадкоємців автора і не втрачало чинності протягом 10 років

після його смерті. Крім того, зазначеним Декретом вводилося поняття розумової, духовної власності [120, с. 8].

Із незначними змінами авторське право Франції проіснувало у вищенаведеному вигляді до 1957 року. Протягом цього періоду кілька разів подовжувалися строки дії авторських прав після смерті автора. Так, встановлений Декретом від 19 липня 1793 року десятирічний строк був збільшений Декретом від 5 лютого 1810 року до 20 років, а потім до 50 років – Законом від 14 липня 1866 року. Крім того, останнім Законом було розширено коло повноважень спадкоємців автора, а також встановлений узурфрукт на користь подружжя автора, який пережив останнього [62, с. 107–108].

Слід також звернути увагу на те, що у XVII столітті розпочався новий економічний, соціальний та культурний етап розвитку в історії Європи, так званий Новий час, що, серед іншого, призвело до активного формування ринку мистецтв. Поступово зменшується роль у регулюванні питань мистецтва Королівської академії живопису і скульптури, яка тривалий час залишалася повністю ієрархізованою структурою, що монополює вирішувала переважну кількість питань в сфері мистецтва, починаючи з прийому до школи і закінчуючи розподілом офіційних замовлень. Таким чином, як вказує О.Ю. Оленина, «навіть якщо історично ринок мистецтва зародився десь між Голландією, Англією й Францією, з кінця XVIII ст. Париж посів провідне місце. Саме в Парижі працювали великі торговці мистецтвом, які вивели цей ринок з його передісторії» [81, с. 144].

Значною специфікою відрізняється розвиток авторського права Німеччини, де практично до XVIII століття права авторів охороняються у відповідності до теорії природного права за принципом: «не чіпай того, що тобі не належить». Це пов'язується з появою в Німеччині філософських концепцій, прихильники яких бачили в авторському праві або праві автора не просто форму власності, що забезпечувала авторові або правовласникові майнові вигоди, а природне право особистості на творчість [6, с. 24]. Таким чином, право інтелектуальної власності розглядалося як особлива форма захисту індивідуальності [18, с. 16].

Питання авторського права опиняються у колі інтересів німецьких філософів і тут варто зауважити, що якщо літературна творча діяльність автора розглядається, наприклад, І. Кантом, Й. Фіхте та Г. Гегелем як продовження або відбиток особистості автора, а отже, в силу природної справедливості автор має право на охорону вказаної частини своєї особистості, то стосовно творів образотворчого мистецтва даними філософами висловлюється думка, що права на них не потребують правового захисту, оскільки вказані твори не мають такого міцного зв'язку з особистістю автора, як літературні твори. Так, наприклад, Й. Фіхте вважав достатнім факультативний захист прав художників та скульпторів на основі привілеїв [19, с. 81].

Концепція розгляду творчої діяльності як такої, що є відбитком особистості автора, завдала значного впливу на розвиток авторського права в континентальній Європі й, зокрема, призвела до розвитку «droit moral», або моральних прав (немайнових прав авторів). 27 лютого 1686 року у Саксонії було видано спеціальний Указ, відповідно до якого авторам творів надавався захист від незаконного використання їхніх творів, включаючи твори, придбані в автора видавцем. Так з'являється поняття «літературна власність». У 1794 році Пруське цивільне уложення закріплює правило, згідно із яким у разі отримання підданим короля права на видання книжки ніхто не може порушувати авторських прав на даний літературний твір [65, с. 105].

Але, як і в багатьох інших країнах, у Німеччині питання охорони прав авторів творів образотворчого мистецтва ще тривалий період залишалося поза увагою законодавця. Лише в 1876 році був прийнятий закон про права на твори образотворчого мистецтва.

Підсумовуючи питання розвитку національного законодавства в сфері авторського права в провідних країнах Європи, треба вказати, що, якщо у країнах англосаксонської системи права увага концентрується здебільшого на економічних аспектах цього права, то в країнах континентальної системи права, нарівні з майновими, значна увага приділяється особистим немайновим, або, як їх ще називають, «моральним» правам автора. Це знаходить відбиток

безпосередньо і в термінах, коли англосаксонському «copyright» протиставиться французьке «droit d'auteur». Здебільшого у країнах романо-германської правової системи авторські права є чинними протягом життя автора незалежно ані від опублікування, ані від дотримання будь-яких формальностей, зокрема, реєстрації авторських прав на твір. Таким чином, першочерговими стають інтереси та права творця.

В контексті даного дослідження важливим є також висновок про те, що загальною тенденцією розвитку авторського права у Західній Європі є відставання розвитку охорони та захисту прав авторів творів образотворчого мистецтва від прав авторів літературних творів.

Першою країною, яка визнала право слідування на законодавчому рівні, стала Франція, що було одним із проявів ідей рівності та справедливості, оскільки надання авторам творів образотворчого мистецтва відповідних повноважень стало результатом боротьби за подолання їхнього скрутного матеріального становища. Здебільшого це пов'язано з особливістю комерціалізації творів образотворчого мистецтва. Тоді як цінність літературного твору полягає в його змісті і, таким чином, копіювання не позначається на ціні (за винятком ситуацій, коли йдеться про продаж рукописів, але на даному етапі ця ситуація не розглядається), цінність твору образотворчого мистецтва полягає саме у створенні його певною особою не в сенсі змісту, а в сенсі форми. Таким чином, прибуток від продажу твору образотворчого мистецтва фактично отримується його автором лише одноразово (внаслідок продажу оригіналу), тоді як автор літературного твору має можливість отримувати прибуток у вигляді роялті при здійсненні продажу копій твору, що може стати причиною виникнення значного дисбалансу у матеріальному становищі авторів літературних творів та авторів творів образотворчого мистецтва.

Жваво проблема існуючого дисбалансу та скрутного матеріального становища авторів творів образотворчого мистецтва починає обговорюватися наприкінці XIX – початку XX століть. На той час вже сформувалася

законодавча база у сфері авторського права та було розроблено основні концептуальні підходи до регулювання авторських відносин. 25 лютого 1893 року у виданні *Chronique de Paris* було опубліковано статтю стосовно концепції права слідування для авторів творів образотворчого мистецтва [167, с. 7]. З цього моменту ідея права слідування в авторському праві набуває все більшої популярності.

Перший законопроект стосовно запровадження права слідування в авторському праві Франції було розроблено ще у 1903 році, але його не прийняли. Водночас матеріальне становище авторів творів образотворчого мистецтва продовжувало погіршуватись. Значною мірою це обумовлювалось діяльністю так званих «маршанів» (торгівців творами мистецтва), які, купуючи картини в авторів за заниженими цінами, після відповідної рекламної підготовки перепродавали їх за значно вищою ціною [74, с. 32]. У 1905 році починається нова хвиля боротьби, метою якої було привернути увагу суспільства до скрутного економічного становища художників, що переростає у масштабну кампанію. Своєрідним символом цієї кампанії став малюнок відомого французького художника Жана-Луї Форена (Jean-Louis Forain), що зображував двох одягнених у лахміття дітей, що дивилися, як картина їхнього батька перепродається з аукціону за 100 000 франків.

Наступним кроком стала організація у 1909 році авторського товариства, що мало за мету просування ідеї запровадження права слідування в авторському праві. У 1914 та 1918 роках знов було запропоновано відповідні законопроекти, якими передбачалося встановити право слідування в розмірі двох відсотків від ціни продажу твору образотворчого мистецтва з аукціону, але, так само, як і законопроект 1903 року, прийняті вони не були.

Проміжним, але дуже важливим етапом, що значно вплинув на створення передумов для запровадження права слідування в авторському праві, стало ухвалення законодавчого положення стосовно незалежності одне від одного права інтелектуальної власності на твір та права власності на матеріальний об'єкт, у якому втілено об'єкт авторського права. Відповідні положення

з'являються у французькому законодавстві внаслідок скасування 9 квітня 1910 року всіх рішень Касаційного суду Франції, відповідно до яких покупець твору образотворчого мистецтва набував на нього всіх прав. Таким чином, відбувається поступове розширення прав автора за рахунок обмеження прав власника матеріального об'єкта, в якому втілено твір образотворчого мистецтва.

Зрештою 20 травня 1920 року приймається Закон Франції про право авторів творів мистецтва на отримання відрахувань від публічного продажу творів мистецтва (*Loi du 20 mai 1920 frappant d'un droit au profit des artistes les ventes publiques d'objet d'art*). Зазначене право мало чинність протягом усього життя автора та переходило до його спадкоємців за законом на строк дії авторського права – 50 років. Закріплення права слідування на законодавчому рівні було охарактеризовано як найкращий доказ його обґрунтованості та справедливості [167, с. 10].

Пізніше Закон від 20 травня 1920 року був замінений Законом про літературну та художню власність від 11 березня 1957 року (*Loi №57-298 du 11 mars 1957 sur la propriété littéraire et artistique*) [175], яким вносилися уточнення стосовно видів продажу, на які поширювалося право слідування, та порядку здійснення відрахувань. Розуміння права слідування як невід'ємного права авторів графічних та пластичних творів, незважаючи на будь-яку уступку оригіналу твору, на участь у доходах від будь-якого продажу цього твору як на аукціоні, так і через посередника, залишилося незмінним.

Слід зазначити, що вивчення досвіду Франції із запровадження та реалізації права слідування посідає особливе місце в дослідженні зазначеного права, оскільки саме законодавцем цієї країни був розроблений найбільш досконалий механізм його реалізації, ефективність якого підтверджена багаторічним успішним застосуванням. Саме французьким законодавством було вперше встановлено перелік основних елементів права слідування: строк дії; види творів, за перепродаж яких мають здійснюватися відрахування за правом слідування; розміри відрахувань.

У сучасному законодавстві Франції питанням регулювання права слідування присвячено статті L 122-8, R 122-1-R122-11 Кодексу інтелектуальної власності (Code de la propriété intellectuelle) [160], а також Декрет Франції №2007-756 від 9 травня 2007 року (Décret № 2007-756 du 9 mai 2007 pris pour l'application de l'article L. 122-8 du code de la propriété intellectuelle et relative au droit de suite) [164], який регулює питання застосування статті L 122-8 зазначеного Кодексу стосовно права слідування.

Через рік після прийняття Закону Франції про право авторів творів мистецтва на отримання відрахувань від публічного продажу творів мистецтва право слідування було запроваджено у законодавстві Бельгії, де 25 червня 1921 року був прийнятий Закон про гарантії права на отримання відрахувань з публічного продажу на аукціоні творів мистецтва на користь авторів проданих творів (Loi du 25 juin 1921 frappant d'un droit les ventes publiques d'oeuvres d'art au profit des auteurs des oeuvres vendues) [174]. Відповідно до статті 1 зазначеного Закону для авторів творів мистецтва встановлювалося невід'ємне право слідування відносно творів (картин, скульптур, малюнків, гравюр), що продаються через аукціон, за умови, що такі твори є оригінальними і створені автором. Закон визначав розмір відрахувань у залежності від ціни, за яку було продано твір; особу, що мала здійснювати відрахування; порядок правонаступництва стосовно права слідування. Задля забезпечення виконання положень зазначеного Закону було прийнято два відповідні підзаконні акти – Королівську постанову від 23 вересня 1921 року про застосування Закону Бельгії від 25 червня 1921 року про гарантії права на отримання відрахувань з публічного продажу на аукціоні творів мистецтва на користь авторів проданих творів [154] та Постанову міністра наук та мистецтв від 1 жовтня 1921 року про застосування статті 4 Королівської постанови від 23 вересня 1921 року [155]. Пізніше у прийнятому 30 червня 1994 року Законі Бельгії про авторське право і суміжні права [176] відповідні положення було збережено.

Прикладом невдалої спроби запровадження права слідування є прийнятий у 1941 році Закон Італії про авторське право і суміжні права [173], який

встановлював право автора твору образотворчого мистецтва на отримання визначеного відсотку від суми продажу оригіналу твору. На відміну від Франції та Бельгії, практичного застосування ця норма не набула [159].

У 1948 році положення стосовно права слідування було включено до одного з основних міжнародних актів в сфері авторського права – Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 року, після чого відбувається законодавче закріплення права слідування й в інших європейських країнах: в Німеччині – в 1965 році, в Португалії – в 1966 році, в Люксембурзі – в 1972 році, в Данії – в 1989 році, в Фінляндії – в 1995 році, в Швеції – в 1996 році, в Великобританії та Нідерландах – в 2006 році. Така тривалість у часі пояснюється переважно тим, що стаття 14ter Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів залишає вирішення питання стосовно права слідування на розсуд національного законодавця.

Після прийняття 21 вересня 2001 року Директиви №2001/84/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва починається гармонізація законодавства країн-членів ЄС стосовно права слідування. Загальна тенденція цього процесу була позитивною, але деякі країни (зокрема, Бельгія, Греція, Іспанія, Швеція) зволікали із виконанням вимог Директиви. Зрештою на початку 2007 року Європейською комісією навіть було порушено низку судових справ з приводу невиконання зазначеними країнами своїх зобов'язань з імплементації Директиви [116, с. 65]. Сьогодні право слідування є невід'ємною складовою авторського права країн-членів ЄС, якими вже досягнуто досить високий рівень гармонізації національних законодавств щодо цього особливого авторського повноваження.

Загалом на даний момент право слідування передбачено законодавством більш ніж 60 країн світу: Австралії, Азербайджану, Алжиру, Бельгії, Болгарії, Болівії, Бразилії, Буркіна-Фасо, Великобританії, Венесуели, Гвінеї, Німеччини, Греції, Данії, Єгипту, Еквадору, Естонії, Заїру, Індії, Іраку, Ісландії, Іспанії, Італії, Казахстану, Конго, Коста-Ріки, Кот-Д'Івуару, Киргизстану, Лаосу, Латвії,

Литви, Люксембургу, Мадагаскару, Малі, Монако, Марокко, Нідерландів, Норвегії, Перу, Польщі, Португалії, Російської Федерації, Румунії, Сенегалу, Сербії, США (штат Каліфорнія), Того, Тунісу, Туреччини, Угорщини, Узбекистану, України, Уругваю, Філіппін, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чорногорії, Чехії, Чилі, Швеції.

Таким чином, на основі проведеного аналізу історії виникнення та становлення права слідування можна виділити чотири етапи:

– з найдавніших часів до 1920 року – виникнення основних концепцій регулювання авторських прав, прийняття національних законів у сфері авторського права;

– 20 травня 1920 року–1948 рік – закріплення права слідування в Законі Франції про право авторів творів мистецтва на отримання відрахувань від публічного продажу творів мистецтва, включення відповідних положень до Законів про авторське право Бельгії (1921 року) та Італії (1948 року);

– 1948 рік–2001 рік – етап активного запровадження права слідування до законодавства європейських країн, який починається з внесення статті 14 *ter* стосовно права слідування до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Відповідні норми вносяться до законодавства в сфері авторського права Німеччини, Португалії, Данії, Фінляндії;

– починаючи з 2001 року – етап гармонізації законодавства країн-членів ЄС стосовно права слідування.

Закріплення права слідування в національному законодавстві України, насамперед, було пов'язано з політичними й економічними перетвореннями, що відбулися в Україні наприкінці минулого століття та призвели до посилення ролі приватного права і, як наслідок, глобального реформування практично всіх галузей національного законодавства. Одним із провідних напрямів цього реформування стало оновлення та подальший розвиток законодавства у сфері інтелектуальної власності. Причому на відміну від радянського періоду, коли наголошувалося, передусім, на правовому регулюванні та захисті права

промислової власності, гідна увага, нарешті, починає приділятися авторському праву.

Початком формування нового національного законодавства у сфері авторського права стало прийняття 23 грудня 1993 року Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон України про авторське право), який мав істотно покращити правове становище авторів, сприяти розвитку національної культури та забезпечити нашій країні гідне місце у світовому співтоваристві завдяки гарантуванню дотримання міжнародних стандартів у сфері авторського права та права інтелектуальної власності в цілому. Саме зазначеним Законом право слідування було запроваджено до законодавства України.

Слід підкреслити, що до набуття Україною незалежності передумов для впровадження права слідування до національного законодавства просто не існувало об'єктивно.

Авторське право, чинне на українських землях у дореволюційний період, характеризувалося неоднорідністю, що обумовлювалося їхнім перебуванням під владою Австро-Угорської та Російської імперій. У західноукраїнських землях регулювання авторських відносин відбувалося під впливом західноєвропейських ідей, а, як слушно зазначає О.В. Козерецька, XIX століття «можна справедливо назвати періодом розквіту, адже саме в цю епоху формуються основні концепції та теорії права інтелектуальної власності, воно стає об'єктом досліджень філософів, у державах Європи з'являються законодавчі акти, присвячені правовій охороні інтелектуальної власності, виникає міжнародна система охорони інтелектуальної власності» [45, с. 83].

Щодо українських земель, які знаходилися під впливом Російської імперії, то розвиток авторського права в них характеризується значним відставанням від європейського та міцним зв'язком з цензурним законодавством. Лише у 1887 році положення, що стосувалися авторського права, було переміщено з Цензурного статуту до цивільних законів Зводу законів Російської імперії. Якщо казати про права авторів образотворчого мистецтва, перші норми,

спрямовані на їхню охорону, з'являються в середині ХІХ століття. Так, 1 січня 1846 року приймається «Высочайшее утвержденное Положение о собственности художественной» [90]. Параграфом 1 Положення запроваджувалося поняття художньої власності, яка полягала у виключному праві повторювати, видавати та розмножувати свій твір всіма можливими способами. Суб'єктами художньої власності були живописці, архітектори, гравери та медальєри, а також художники, що займалися іншими видами витончених мистецтв. Для виникнення художньої власності вимагалася реєстрація твору у маклера або в повітовому суді, які видавали відповідний витяг. Після отримання витягу про створення твору повідомлялася Імператорська академія мистецтв, яка сповіщала про це публікацією у Відомостях (за рахунок автора). Після смерті автора права на твір переходили до його спадкоємців (за законом або за заповітом) за умови, що ще за життя автор не передав цих прав іншим особам. Спадкоємці мали заявити про свої права на твір протягом року після смерті автора, а в разі їхнього перебування за кордоном – протягом двох років. Право художньої власності зберігало чинність за життя автора та двадцять років після його смерті, причому у разі видання гравюр, літографій або креслень за п'ять років до спливу цього строку термін міг бути подовжений ще на десять років. Пізніше, у 1875 році, строк охорони було збільшено до 50 років.

Положення містило також низку обмежень стосовно художньої власності. Так, у разі купівлі або створенні твору за замовленням для храмів, імператорських палаців, музеїв або інших казенних місць, такі твори вважалися повною власністю цих відомств і їхнє копіювання дозволялося без згоди автора. Такі саме правила встановлювалися і в разі створення твору за замовленням приватних осіб. Окремо зазначалося, що портрети та сімейні картини автор може повторювати, тиражувати та видавати виключно за згодою замовника та його спадкоємців.

Проте вищенаведені правила передбачали виняток: у разі видання сукупності (збірки) творів художника (з текстом або без нього) він мав право

повторювати свій твір, право художньої власності на який перейшло до іншої особи.

Окреме правило стосувалося продажу творів за борги автора з публічних торгів. У цьому випадку право художньої власності до покупців не переходило.

20 березня 1911 року приймається Положення про авторське право, яким художні твори виділяються в окрему групу (включаючи й фотографічні твори). До прогресивних положень цього акта слід віднести норму, згідно з якою в разі відчуження твору авторські права на нього залишалися за автором, тобто запроваджується принцип незалежності майнових авторських прав на твір і права власності на матеріальний об'єкт, у якому втілено твір, що повністю відповідає тенденціям розвитку авторського права в європейських країнах. Виняток з цього загального правила встановлювався стосовно портретів та погруддя, право на відтворення та оприлюднення яких мали лише особи, з яких їх було зроблено, та їхні спадкоємці.

Окремо слід сказати про охорону фотографічних творів. Вперше слово «фотограф» у законодавстві задокументоване 1846 року у статті 37 Зводу законів Російської імперії, де йдеться про засоби копіювання, зокрема – дагеротипи (від імені одного з винахідників хімічної фотографії Луї Дагера). Значення художнього твору у законодавстві фотографія набуває з 1857 року, а як об'єкти авторського права фотографії визначаються у статті 6 Положення про авторське право» від 20 березня 1911 року. Для набуття фотографом авторських прав фотографія мала бути позначена назвою фірми або іменем, прізвищем автора та включати дані про місце проживання фотографа чи видавця фотографії з вказівкою року оприлюднення знімку. Ці вимоги заслуговують на окрему увагу, оскільки завдяки їхньому дотриманню забезпечувалася можливість індивідуалізації кожного фотографічного твору.

Автору фотографії гарантувався 10-річний термін охорони його прав, який діяв з моменту опублікування фотографічного твору. Якщо знімок було надруковано у збірці, що самостійно становила художню, історичну чи наукову цінність, строк подовжувався до 25 років. Якщо фотографія складала частину

літературного твору, її охорона тривала протягом життя автора та ще 50 років по його смерті. Пізніше в законодавстві СРСР фотографічні зображення на законодавчому рівні визначалися як художні твори зі скороченим строком охорони.

Не виключено, що у майбутньому норми стосовно права слідування, враховуючи загальноєвропейську тенденцію, мабуть, і було б рецесійовано, але за три роки до першого запровадження права слідування в Європі Законом Франції 1920 року, події 1917 року істотно змінили як соціально-політичну, так і економічну ситуацію в українських землях.

В юридичній літературі слушно вказується, що радянський період навряд чи можна вважати прогресивним етапом в історії розвитку авторського права [130, с. 160]. Дореволюційне законодавство, яке регулювало авторські відносини, було скасовано, а закладені у ньому норми, що розглядали право автора на створений ним твір як право власності, що могло бути предметом купівлі-продажу, піддавалися всілякій критиці [47, с. 3, 9]. Створюється нове, радянське авторське право. Істотного впливу на правову регламентацію авторських повноважень у цей період завдає те, що сфера інтелектуальної власності, як і всі інші, опиняється під жорстким контролем з боку держави, а невизнання права приватної власності зводить практично нанівець майнові права творців, оскільки про жодні «виключні права» в такій ситуації не йшлося. Характеризуючи ці нововведення, Б.С. Антимонов та Є.А. Флейшиц пишуть, що нове авторське законодавство мало охороняти не лише інтереси особи, яка створила твір, а й інтереси суспільства, народу, що пов'язані з появою та існуванням корисних для соціалістичного суспільства творів літератури, науки та мистецтва [8, с. 8–9].

Зрештою така тенденція посилюється. Є.О. Харитонов звертає увагу на те, що при підготовці Цивільного кодексу УРСР 1922 року основоположними були принципи про зосередження в керівних органах СРСР головних засобів виробництва, встановлення тоталітарного контролю над торгівлею та беззаперечна відмова від норм приватного права [133, с. 57]. Характеризуючи

зазначений період розвитку вітчизняного авторського права, В. Дроб'язко також зазначає, що «авторське право періоду «воєнного комунізму» характеризується докорінною зміною попереднього авторського права і спробами впровадити в зазначену сферу норми, що відповідали більшовицьким поглядам» [30, с. 9]. Питання запровадження права слідування навіть не порушується.

16 травня 1928 року приймаються «Основи авторского права СССР» [94], якими регулюється питання авторського права на території СРСР в цілому і які стали основою для прийняття відповідних законів союзних республік. Жодних специфічних норм стосовно охорони авторського права на твори образотворчого мистецтва «Основи авторского права СССР» не містили. 6 лютого 1929 року приймається Закон Української РСР «Про авторське право» [98], яким керувалися до прийняття 8 грудня 1961 року Закону СРСР «Об утверждении Основ гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик». Питанням авторського права Основи присвячували розділ IV. Аналогічний розділ, що охоплював статті 472–513, було включено до Цивільного кодексу УРСР від 18 липня 1963 року. Право слідування в зазначених актах навіть не згадується, що є цілком логічним: виходячи з його характеру, це право могло підпадати під категорію «нетрудових доходів», оскільки, продавши твір вперше, автор, за логікою радянського законодавця, вже отримав винагороду за свою працю. В юридичній літературі вказувалося, що в Радянському Союзі твори образотворчого мистецтва не можуть бути «предметом спекулятивних продажів», отже, і сума, яку отримує автор за свій твір, не може пов'язуватися з подальшим його перепродажем [14, с. 42].

Важливим моментом для характеристики даного періоду є те, що за радянських часів питання стосовно правової природи авторського права, його змісту та можливості відчуження залишаються відкритими.

Прибічники теорії можливості відступлення авторського права (Е.П. Гаврилов, М.В. Гордон, В.П. Грібанов, Ю.Г. Матвеев, В.І. Серебровський) розглядали його як традиційне право власності, у той час як прибічники теорії

дозволу на використання авторських прав (І.О. Грингольц, Б.С. Антімонов, В.А. Дозорцев, Є.А. Флейшиц) це заперечували. Можна погодитися з О.С. Фалалєєвим, який, характеризуючи зазначені теорії, вказує на помилковість обох. Щодо теорії «відступлення», то вона, по-перше, не відповідала духу часів соціалізму, оскільки її прибічники відштовхувалися, за відсутності іншого, від розуміння авторського права, що існувало в колишній царській Росії та капіталістичних країнах і, по-друге, авторське право прирівнювалось до класичного права власності, тобто не пропонувалось нововведень, замовчувалось питання власності. Відтак, ця точка зору протирічила як тогочасним принципам, так і безпосередньо сутності авторського права.

Прихильники теорії «дозволу», навпаки, намагаючись прилаштуватися до соціалістичних поглядів, наполягали на тому, що має йтися не про непередаваний характер авторських повноважень, а про надання автором особливого дозволу на використання його твору. На думку О.С. Фалалєєва, відповідно до тодішніх часів вони мали рацію, але помилялися в тому, що не брали до уваги етапів розвитку самої природи авторського права, не вивчали її. Вони спиралися на позицію, за якою автор, не будучи підприємцем чи володільцем, не наділявся правомочністю у здійсненні власних повноважень без допомоги компетентних закладів, яким він «надавав» цей дозвіл [130, с. 162].

Водночас навіть у цей період визнавалися як немайнові, так і майнові права автора, причому про перевагу перших над другими не йшлося. Навпаки, акцентується на принциповій неможливості співставити ці права, і вказується, що як особисті, так і майнові права є однаково важливими для автора, а матеріальні стимули до творчої праці мають таке саме значення, як і стимули морального порядку [47, с. 3; 9]. Таким чином, у переважній кількості випадків немайнові особисті повноваження автора розглядалися як такі, що нерозривно пов'язані з його майновими повноваженнями [8, с. 6–7].

Підсумовуючи, слід зауважити, що істотні недоліки радянського законодавства стали перешкодою для приєднання СРСР до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів – першого міжнародного акта, який, хоча б і на засадах взаємності, передбачав застосування права слідування.

У 1993 році починається процес створення нового законодавства у сфері авторського права незалежної України і приймається Закон України про авторське право. Запровадження специфічного авторського права – права слідування – стало однією з новел зазначеного Закону, за статтею 27 якого у випадку наступних продажів твору, здійснених за першим, коли твір було продано безпосередньо автором, автор і його спадкоємці наділяються невідчужуваним правом (правом слідування) на отримання 5% від вартості продажу. Відсотки сплачуються аукціонами, крамницями, галереями або салонами, через які проведено продаж.

Отримання і розподіл винагороди, одержаної таким чином, провадиться власне автором, його повіреним або організацією колективного управління [4, с. 23].

Зазначене право збереглося і в наступній редакції Закону України про авторське право, запровадженої Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 1991 року [39, ст. 27]. Пізніше відповідну норму було включено до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), але вже як право автора на частку від суми продажу оригіналу твору. Так, відповідно до статті 448 ЦК автор та його спадкоємці мають невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором [140].

Національне законодавство України стосовно права слідування є сьогодні недосконалим. По-перше, існує ціла низка суперечностей між ЦК України та Законом України про авторське право. По-друге, норми національного законодавства стосовно права слідування є застарілими і не відповідають

сучасним світовим тенденціям. Також слід відмітити відсутність механізму реалізації зазначеного права, що дозволяє зробити висновок про декларативний характер правового регулювання права слідування в національному законодавстві.

З метою вдосконалення правового регулювання у сфері авторського права на розгляд Верховної Ради України було подано проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав [100], який у лютому 2011 року було прийнято у першому читанні [92]. Як вказується у Пояснювальній записці до проекту Закону, одним з його завдань є «приведення положень Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» у відповідність до норм законодавства Європейського Союзу щодо охорони і захисту авторського права та суміжних прав» [95].

1.2 Право слідування як авторське повноваження в міжнародному праві та праві Європейського Союзу

Активізація торгівлі наприкінці XIX століття призвела до необхідності запровадження нових підходів до правового регулювання. У сфері права інтелектуальної власності починається міжнародний етап правової охорони. Саме у цей період активно укладаються двосторонні та багатосторонні угоди у різних сферах інтелектуальної власності, необхідність яких була пов'язана з однією з основних ознак цього правового інституту – принципом територіальної дії. Так, характеризуючи цю тенденцію, референт по Росії, Україні та інших країнах-членах СНД Інституту права країн Східної Європи Антьє Химмельрайх вказує, що мотив інтернаціональних прагнень, що скеровані організувати право інтелектуальної власності, – використання так званого принципу територіальності, визнаного в усьому світі. Згідно з цим принципом закони з питань інтелектуальної власності чинні здебільшого лише на території певної країни [137, с. 69]. Отже, необхідність забезпечення прав

творців при виході на міжнародні ринки вимагала закріплення їхніх прав на міжнародному рівні.

На сьогодні можна казати про три міжнародні акти багатостороннього характеру, у яких містяться положення стосовно права слідування: Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works) 1886 року (сьогодні діє Паризький акт 1971 року) [10], Туніський модельний закон про авторське право для країн, що розвиваються (Tunis Model Law on Copyright for developing countries), 1976 року [184] та Директива № 2001/84/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва (Directive 2001/84/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the resale right for the benefit of the author of an original work of art) 2001 року [166].

Підписана 9 вересня 1886 року Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (далі – Бернська конвенція) стала першим міжнародним актом у сфері авторського права. Як зазначалося у преамбулі, метою Бернської конвенції була найдійовіша та однотипна охорона прав авторів на їхні літературні та художні твори [84, с. 365]. Спочатку учасниками Бернської конвенції виступили лише сім країн, які сформували так званий Бернський союз: Бельгія, Великобританія, Іспанія, Німеччина, Туніс, Франція та Швейцарія. У 2016 році учасниками Бернської конвенції є 171 країна. Україна приєдналася до Бернської конвенції у 1995 році на підставі Закону України від 31 травня 1995 року «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року)» [42]. Конвенція набрала чинності для України 25 жовтня 1995 року.

Бернська конвенція справедливо вважається основоположним міжнародним актом у сфері авторського права, який встановлює головні принципи міжнародно-правового регулювання авторських відносин:

національного режиму, автоматичної охорони, незалежної охорони та ретроактивної охорони.

За принципом національного режиму створеним в одній з країн-членів Бернського союзу творам забезпечується така сама охорона в інших країнах-учасницях, яка передбачена в країні походження твору.

Принцип автоматичної охорони притаманний національному законодавству більшості країн континентального права і полягає у тому, що авторське право на твір виникає з моменту його створення і, відповідно, для надання охорони не вимагається здійснення жодних формальностей.

Згідно із принципом незалежної охорони в країнах-членах Бернського союзу твори отримують охорону незалежно від існування охорони чи терміну її дії у країні походження твору.

Відповідно до принципу ретроактивної охорони охороні підлягає твір, строк авторського права на який не сплив у будь-якій з країн-членів Бернського союзу.

У зв'язку з необхідністю врахування змін, що відбувалися у сфері створення, використання та розповсюдження літературних і художніх творів, положення Бернської конвенції кілька разів піддавалися перегляду: у 1908 році в Берліні, у 1928 році – в Римі, в 1948 році – в Брюсселі, у 1967 році – в Стокгольмі та у 1971 році – в Парижі. Саме у 1948 році Бернську конвенцію було доповнено статтею 14 ter, яка запровадила на міжнародному рівні основні положення стосовно права слідування. Так, стаття 14ter Бернської конвенції встановила, що відносно оригіналів творів мистецтва і оригіналів рукописів письменників і композиторів автор, а після його смерті особи або установи, уповноважені національним законодавством, користуються невідчужуваним правом часткової участі в кожному продажу твору, що йде за першим його відступленням, здійсненим автором твору. Така охорона може бути витребувана в будь-якій країні Союзу, за умови, коли законодавство країни, до якої належить автор, це дозволяє, і в обсязі, що допускається законодавством країни, в якій витребується ця охорона. Національним законодавством

визначаються також порядок збору і розміри сум, що мають виплачуватись авторіві [10, ст. 14ter].

Таким чином, застосування права слідування для країн-членів Бернського союзу відбувається на засадах взаємності, а визначення основних положень стосовно права слідування залишається на розсуд національного законодавця. Саме це обумовило існування істотних відмінностей у підходах до запровадження права слідування в різних країнах-членах Бернського союзу, що згодом ускладнило процес гармонізації законодавства країн-членів ЄС в сфері авторського права.

Другий міжнародно-правовий акт, у якому містяться положення стосовно права слідування, – Туніський модельний закон 1976 року про авторське право для країн, що розвиваються (далі – Туніський модельний закон). Прийняття даного акта стало результатом реалізації спільної ініціативи ЮНЕСКО та Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності (ВОІВ), яка мала на меті збір інформації та вивчення потенціалу норм авторського права в інтересах розширення доступу до знань [85, с. 102]. Аналізуючи положення Туніського модельного закону, Ю.Г. Матвеев вказує на наявність у них прагнення «примирити» романо-германські та англосаксонські концепції, на основі яких побудовані правові системи більшості країн, що розвиваються. Саме це обумовлює таку рису Туніського модельного закону, як відображення у ньому всіх основних тенденцій та новел, притаманних основним правовим концепціям та міжнародним конвенційним нормам [70, с. 135]. Право слідування визначається статтею 4bis Туніського модельного закону як право авторів графічних тривимірних творів (та рукописів), не зважаючи на будь-яке призначення оригіналу твору, мати невідчужуване право на участь у доходах від кожного продажу цього твору (або рукопису) через аукціон або дилера, який би спосіб не використовувався [184]. Норми даного модельного закону носять рекомендаційний характер.

Розуміння права слідування в Туніському модельному законі не відрізняється від того, що міститься у Бернській конвенції. Проте

спостерігаються відмінності у варіативній частині зазначеного права, зокрема, щодо видів продажу та сум, з яких здійснюються нарахування. Така ситуація є цілком зрозумілою, оскільки за майже 30 років, що сплинули з моменту включення положень стосовно права слідування до Бернської конвенції і до прийняття Туніського модельного закону, у світі було напрацьовано нові як теоретичні, так і практичні підходи стосовно окремих положень цього права.

Незважаючи на позитивну роль Бернської конвенції та Туніського модельного закону у сприянні запровадження права слідування до авторського законодавства окремих країн, необов'язковий характер права слідування в Бернській конвенції та рекомендаційний характер положень Туніського модельного закону не дозволяють розглядати вказані акти як такі, що створили передумови для вирішення на міжнародному рівні проблеми забезпечення прав авторів стосовно їхнього права слідування. Значнішого прогресу в указаному напрямку було досягнуто у праві Європейського Союзу.

У контексті європейської інтеграції право інтелектуальної власності посідає особливе місце. Поступово розвиваючись, сьогодні воно розглядається дослідниками права ЄС як одна з галузей права ЄС [33, с. 806–880; 97, с. 275–286; 47; 35, с. 418; 53].

Як наголошує французький дослідник авторського права, експерт GESAK П. Флорансон, формування права інтелектуальної власності в праві ЄС відбувалося під впливом «потрійної еволюції» регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу створення та використання результатів творчої діяльності. Дана «потрійна еволюція» включає, відповідно, три наступні етапи: перший – заміна системи привілеїв системою нормативно-правового регулювання авторських відносин, прийняття міжнародних угод, спрямованих на захист авторського права; другий – етап уніфікації авторського права, що проводився інститутами ЄС, який припадає на останнє десятиліття ХХ століття; третій – етап розробки нових правових конструкцій, необхідність яких була викликана розвитком новітніх технологій [131, с. 177]. З позиції характеристики права слідування як особливого авторського повноваження

найцікавішим є другий етап, а з позиції розгляду питання колективного управління правом слідування – також і третій.

Формально початок існування Європейського Союзу пов'язують з набранням чинності 1 листопада 1993 року Договором про Європейський Союз, підписаним в Маастрихті 7 лютого 1992 року [29]. Водночас зазначається, що «Європейський Союз став кульмінацією інтеграційних процесів, які протягом півстоліття тривали в Європі» [36, с. 10]. І, перш за все, це була економічна інтеграція, чим і пояснюється той факт, що на початкових етапах питанням права інтелектуальної власності в ЄС увага приділялася виключно в торговельному аспекті.

Для кращого розуміння сутності права ЄС слід зазначити, що Європейський Союз може бути охарактеризований як унікальне наднаціональне утворення, правова природа якого має державноподібний характер. На думку О.Б. Леантович, Європейський Союз має низку специфічних ознак та якостей, які дозволяють дійти висновку, що його можна розглядати як утворення, наділене самостійною суверенною владою та компетенцією, притаманними не стільки міжнародній, скільки державній або квазідержавній публічній організації, і яке, таким чином, містить риси конфедеративного і навіть федеративного державного утворення [61, с. 233]. Дане утворення, серед іншого, має і власну правову систему – право Європейського Союзу, яке в юридичній літературі визначається як особлива правова система, норми якої регулюють суспільні відносини, що виникають під час інтеграційних процесів у рамках Європейських Співтовариств та Європейського Союзу [96, с. 108].

Важливою складовою політики Європейського Союзу є забезпечення процесу гармонізації національних законодавств, тобто «узгодження національних норм таким чином, щоб в обох випадках вони створювали однакові правові умови для діяльності суб'єктів господарювання в межах спільного ринку» [76, с. 18], дійшли єдності у правозастосуванні [51, с. 19].

На необхідності активного проведення цього процесу звертається увага

багатьма дослідниками права Європейського Союзу. Так, С.Ю. Кашкін вказує, що відмінності законодавства і, насамперед, те, що провідні для економіки норми не поширюються за кордони визначеної країни, становить проблему для створення ринку всередині Європейського Союзу. Подібна розбіжність у цілому ряді правових норм заважає досягненню першочергових завдань Співтовариства [96, с. 700]. Так само і В. Муравйов, зазначаючи, що інтеграція економіки покликана об'єднати ринки країн-учасниць у спільний національний ринок, якому були б притаманні всі риси внутрішнього ринку окремої держави, акцентує на гармонізації законів країн-учасниць ЄС як на важливому правовому способі забезпечення безперешкодного руху осіб, капіталів, товарів та послуг у рамках інтеграційного об'єднання і підкреслює, що така гармонізація гарантує виникнення однакових правил для роботи підприємців на спільному ринку [76, с. 3].

З іншого боку, питання гармонізації законодавства не менш актуальні для країн, що не є членами ЄС, оскільки відмінності у законодавчому регулюванні, зокрема, питань захисту інтелектуальної власності, перешкоджають розвитку торговельно-економічних відносин.

Таким чином, головною причиною, що зробила необхідною гармонізацію норм у сфері авторського права (і права інтелектуальної власності у цілому), стало не стільки прагнення забезпечити належний рівень охорони означених прав, скільки необхідність створення передумов для ефективного функціонування спільного ринку ЄС та забезпечення захисту інвестицій [2, с. 11].

Отже, це можна умовно назвати третім витком спіралі, коли економічний аспект стає поштовхом для розвитку законодавства в сфері регулювання авторських відносин.

Право інтелектуальної власності поступово набувало ваги у євроінтеграційній сфері. Так, у Договорі про заснування Європейської економічної спільноти (Римський договір 1957 року) [28] інтелектуальна власність взагалі не згадується. Лише у статті 36 йдеться про можливість

заборон та обмежень імпорту, експорту або транзиту у зв'язку з необхідністю захисту, серед іншого, промислової власності.

У консолідованій версії Договору про заснування Європейської Спільноти [27] право інтелектуальної власності згадується в контексті торговельної політики. Також у статті 30 міститься норма, аналогічна до тієї, що містилася у статті 36 Римського договору, а в статті 229а вже йдеться про право промислової власності Спільноти. Слід зауважити, що такий обмежений підхід до права інтелектуальної власності в первинному законодавстві ЄС практично одразу продемонстрував свою недосконалість, що призвело до інтерпретації наведених положень судом ЄС і їхнього поширення на об'єкти авторського права та суміжних прав (наприклад, справа 62/79/ *Coditel v Ciné Vog Films (Coditel I [1980])* [178, с. 56].

У сфері міжнародного права використовуються різні способи забезпечення гармонізації національного законодавства країн у сфері інтелектуальної власності: надання національного режиму; уніфікація змістовної частини охорони, що надається окремими країнами; встановлення мінімального обсягу охоронюваних прав; створення супранациональних систем охорони, зокрема, шляхом укладання регіональних угод тощо [137, с. 69–70]. Вибір того чи іншого способу гармонізації залежить від мети та існуючих національних правових традицій, оскільки гармонізація в жодному разі не означає повної уніфікації.

Процеси гармонізації права ЄС щодо інтелектуальної власності здебільшого застережені у двох напрямках: регулювання питань відносно «нових» об'єктів інтелектуальної власності та регулювання нових способів використання об'єктів інтелектуальної власності. З цього приводу А. Абдуллін зазначає, що наведена ситуація спричинена нинішнім станом розвитку науково-технічної революції та її досягненнями, а відтак, нові галузі правової охорони легше піддати однаковому правовому регулюванню, адже вони не стосуються вже наявних форм і методів систематизації суспільних відносин. Тобто нові об'єкти інтелектуальної власності і нововведені варіанти їхнього використання,

так би мовити, незалежні з позиції врегулювання волевиявлень країн-учасниць ЄС і напрацювання однакових норм визначення їхнього стандартизованого інтракомунітарного правового статусу [2, с. 12]. Проте право слідування слід вважати винятком з цього загального правила. У юридичній літературі також звертається увага на те, що «характерним для гармонізації актів країн-членів у сфері авторського права і суміжних прав є здійснення гармонізації переважно «знизу – наверх», з розширенням або доповненням наявних у національному законодавстві норм» [50, с. 115].

Якщо казати про сам механізм забезпечення гармонізації законодавства країн-членів ЄС, то особлива роль у забезпеченні цього процесу належить директивам ЄС.

Директива визначається як акт, адресований певній державі, що є обов'язковим для виконання цією державою з досягненням певного результату, при вільному виборі засобів його досягнення [123, с. 287]. Сьогодні в законодавстві ЄС вже існує значна кількість директив стосовно авторського права, що мають за мету гармонізацію законодавства у найрізноманітніших його напрямках, а саме:

– Директива 89/552 ЄЕС Ради Європейського Співтовариства від 3 жовтня 1989 року про координацію деяких адміністративних, нормативних і законодавчих положень країн-членів, що належать до телемовної діяльності («телебачення без кордонів»);

– Директива 91/250 ЄЕС Ради Європейського Співтовариства від 14 травня 1991 року про правову охорону комп'ютерних програм;

– Директива 92/100 ЄЕС Ради Європейського Співтовариства від 19 листопада 1992 року про право прокату, позичання і деяких положень авторського права і суміжних прав у сфері інтелектуальної власності;

– Директива 93/83 ЄЕС Ради Європейського Співтовариства від 27 вересня 1993 року про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав, застосованих до радіомовлення через супутники і до ретрансляції по кабелю («ефірне мовлення через супутник і кабельна ретрансляція»);

– Директива 93/98 ЄЕС Ради Європейського Співтовариства від 29 жовтня 1993 року про уніфікацію строку дії охорони авторського права і деяких суміжних прав («строк дії»);

– Директива 96/9 ЄЕС Ради Європейського Співтовариства від 11 березня 1996 року про правову охорону баз даних.

У березні 1996 року Європейська комісія опублікувала проект директиви про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва, який у квітні того ж року було передано на розгляд Європейського парламенту. Після розгляду проекту у комітетах з юридичних питань і прав громадян та з питань культури, молоді, освіти та засобів масової інформації було запропоновано 27 поправок, більшість з яких було враховано.

Наступний етап підготовки директиви включав цілу низку узгоджень, зокрема, було отримано висновок Європейського парламенту від 9 квітня 1997 року, позицію Ради ЄС від 19 червня 2000 року, два рішення Європейського парламенту, відповідно, від 13 грудня 2000 року та від 3 липня 2001 року і рішення Ради ЄС від 19 липня 2001 року. 6 червня 2001 року погоджений проект директиви був затверджений спеціально створеним погоджувальним комітетом [1, с. 175]. Зрештою 27 вересня 2001 року Директиву №2001/84/ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва (далі – Директива ЄС про право слідування) [166] було прийнято.

Як зазначається у Директиві ЄС про право слідування, у сучасних умовах необов'язковий характер права слідування та застосування його на засадах взаємності, як це встановлено Бернською конвенцією, створює низку проблем.

Так, по-перше, у п. 6 вказується, що згідно з судовою практикою суду справедливості Європейських Співтовариств щодо застосування принципу заборони дискримінації, закріпленого в статті 12 Договору, уточненого в рішенні від 20 жовтня 1993 року в об'єднаних справах С-92/92 та С-326/92 «Філ Коллінз та інші», не можна посилатися на положення національного законодавства, які вимагають дотримання засади взаємності для надання

громадянам інших країн-членів прав, що визнаються за авторами-громадянами відповідних країн. Застосування таких умов у контексті Співтовариства суперечить принципу рівного підходу внаслідок заборони будь-якої дискримінації на підставі громадянства [166].

Другою проблемою, що виникає у зв'язку з необов'язковим характером права слідування та його застосуванням на принципах взаємності є те, що за межами Європейського Союзу право слідування визнається не всіма країнами, а це в умовах прискорення процесу інтернаціоналізації ринку нового та сучасного мистецтва також ускладнює його практичну реалізацію. Відтак, Директива ЄС про право слідування наголошує на необхідності розпочати переговори стосовно встановлення обов'язкового дотримання всіма країнами-членами Бернського союзу статті 14bis Бернської конвенції.

По-третє, наголошується на негативному впливі на функціонування внутрішнього ринку наявності розбіжностей у внутрішньому законодавстві різних країн стосовно творів, на які поширюється право слідування, ставок роялті, бази обчислення, що робить право слідування одним з чинників, які допомагають уникненню конкуренції та обігу операцій з продажу всередині Співтовариства [166].

Таким чином, сучасною тенденцією є переміщення акценту у питаннях регулювання авторських відносин, що виникають у зв'язку з правом слідування, з використання механізму міжнародних договорів на гармонізацію національних законодавств країн-членів ЄС у зазначеній сфері.

21 березня 2014 року було підписано політичну, а 27 червня 2014 року – економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами (далі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС) [124], що стало поворотним моментом у житті нашої країни.

Підготовку до вступу до Європейського Союзу було розпочато практично одразу після набуття Україною незалежності. Так, 14 червня 1994 року було підписано Угоду про партнерство та співробітництво між Україною і

Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами (далі – УПС) [125], а 10 листопада 1994 року її було ратифіковано Верховною Радою України [38]. Угода набула чинності 1 березня 1998 року. Як зазначалося у статті 51 УПС, важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення чинного і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства.

Питанням адаптації законодавства України в сфері інтелектуальної власності до законодавства ЄС УПС приділяла особливу увагу. Україна мала докласти максимальних зусиль, аби до 1 березня 2003 року забезпечити рівень захисту права інтелектуальної власності, аналогічний до існуючого в ЄС. Виконання вимоги стосовно авторського права означало, крім вдосконалення національного законодавства, також приєднання до низки відповідних міжнародних угод, зокрема, Бернської конвенції.

Для створення належного правового підґрунття для забезпечення виконання зобов'язань, взятих Україною відповідно до УПС, Урядом України та Верховною Радою України було прийнято низку нормативно-правових актів. Так, 11 червня 1998 року було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу [127], яка визначила основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 року (сьогодні відповідний Указ Президента втратив чинність), 16 серпня 1999 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [93].

Відповідно до зазначеної Концепції адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС) визначається як процес «зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС» [93].

14 вересня 2000 року Указом Президента України було схвалено Програму інтеграції України до Європейського Союзу [128]. Питання захисту інтелектуальної власності містяться у пункті 6.1.3. розділу 2 «Демократія та верховенство права». На сьогодні Програма втратила чинність.

Крім того, окремо у сфері авторського права було прийнято Концепцію розвитку стосунків з Європейським Союзом у галузі авторського права і суміжних прав та Програму інтеграції України до Європейського Союзу у галузі авторського права і суміжних прав, які було затверджено відповідними наказами Державного агентства України з авторських і суміжних прав від 25 серпня 1998 року та від 26 січня 1999 року.

У частині приєднання до відповідних міжнародних угод (зокрема, Бернської конвенції) Україна взяла на себе зобов'язання виконати. Проте актуальним залишається питання приведення національного законодавства у сфері авторського права у відповідність до директив ЄС, у тому числі – Директиви ЄС про право слідування. При цьому варто зауважити, що країнами-членами ЄС вже досягнутий досить високий рівень гармонізації у цієї сфері [66, с. 246].

Значне місце питанням права інтелектуальної власності відведене в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідні положення містяться у главі 9 «Інтелектуальні власність» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею». У статті 157 вказується, що цілями включення положень про інтелектуальну власність до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є «спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території сторін» і «досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності». Задля досягнення зазначеної мети Сторони мають забезпечити належне та ефективне виконання зобов'язань, що випливають з міжнародних угод з питань інтелектуальної власності (зокрема Угоди ТРІПС). Також у главі 9 містяться положення, що доповнюють та уточнюють права та зобов'язання Сторін, взяті ними на себе у відповідності до діючих міжнародних угод. Безпосередньо праву слідування присвячено статтю 190 «Право слідування».

1.3 Огляд наукової літератури за темою та методологія дослідження права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС

Тематика дисертаційного дослідження обумовлює необхідність здійснення огляду наукової літератури за кількома напрямками: наукові праці, присвячені авторському праву в цілому; наукові праці, присвячені захисту авторського права на твори образотворчого мистецтва; наукові праці, в яких розглядаються актуальні питання охорони та захисту авторського права у зв'язку з розвитком права Європейського Союзу, та наукові праці, присвячені праву слідування як особливому авторському повноваженню.

Підвищена увага питанням охорони та захисту авторського права з боку юристів-науковців починає приділятися в Україні лише після набуття незалежності, коли, серед іншого, відбувається загострення існуючих проблем, пов'язаних із забезпеченням належного рівня охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Так, по-перше, падіння залізної завіси призводить до масового копіювання та розповсюдження зарубіжних авторських творів із порушенням прав правовласників, що викликало різку негативну реакцію з боку як міжнародних інституцій, так і окремих країн. Водночас існуючі недоліки національного законодавства та подекуди відсутність політичної волі не дозволили забезпечити адекватну реакцію на загрозливу ситуацію, що склалася в сфері охорони інтелектуальної власності. Зрештою сукупність цих факторів призводить до застосування до України у 2001 році торговельних санкцій з боку Сполучених Штатів Америки та визнання її пріоритетною іноземною країною відповідно до Списку 301 Офісу торговельного представника США [44]. Ситуація повторилася у 2013 році [151, с. 6]. У 2015 році Україна залишалася в переліку країн, що підлягають пріоритетному спостереженню за Списком 301 [152, с. 55].

По-друге, відновлення права приватної власності призвело до активного включення об'єктів авторського права до цивільного обігу, проте, відсутність

належного правового регулювання, правової традиції та досвіду в зазначеній сфері так само стає перешкодою для належної реалізації прав авторів при комерціалізації ними своїх творів. Слід також відзначити, що значну роль у забезпеченні дотримання авторських прав в усьому світі відіграють організації колективного управління, тоді як в Україні відповідна система була практично відсутня.

Така ситуація стала поштовхом не лише для створення національного авторського законодавства, а й для активізації наукових досліджень: у правовій науці України починає збільшуватись кількість монографічних праць, присвячених окремим проблемам права інтелектуальної власності.

Так, насамперед, необхідно виокремити дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Оксани Опанасівни Підпригори «Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності за законодавством України» (1999 р.) [88] та Романа Богдановича Шишки «Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України» (2004 р.) [145]. Ще одним комплексним дослідженням питань права інтелектуальної власності в цілому стала дисертація Олени Миколаївни Мельник «Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні» (2004 р.) [72]. Теоретичним та практичним питанням здійснення та захисту прав інтелектуальної власності присвячено дисертаційне дослідження Олени Валеріївни Ришкової «Захист прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України» (2007 р.) [106].

Якщо казати про дослідження саме в сфері авторського права, то потрібно наголосити на дисертації Світлани Миколаївни Клейменової «Авторські правовідносини як форма реалізації правомочностей суб'єктів авторського права» (2004 р.) [54]. Мета даної праці була визначена автором як «комплексний теоретичний аналіз авторських правовідносин як форми реалізації суб'єктивних правомочностей автора в Україні і розробка на цій основі науково-теоретичних і практичних рекомендацій з удосконалення правового регулювання відносин у сфері авторського права» [54, с. 5]. У

дисертації послідовно розглядається питання поняття авторського права, особливостей об'єктів та суб'єктів авторських правовідносин, визначається специфіка здійснення суб'єктами авторського права своїх правомочностей, а також тема специфіки захисту суб'єктивних авторських прав. Право слідування згадується автором, перш за все, як новела авторського законодавства при вивченні питання поняття та змісту суб'єктивного авторського права. Визначається мета запровадження даного авторського повноваження, звертається увага на неузгодженості в національному законодавстві, зокрема, що стосується творів, на які поширюється право слідування.

З точки зору комплексного дослідження права слідування, заслуговує на увагу дисертація Ганни Вікторівни Чурпіти з теми «Авторське право на твори образотворчого мистецтва» (2003 р.) [141]. В дослідженні провадиться аналіз «особливостей теоретичних аспектів та механізмів практичної реалізації головних положень цивільно-правового інституту авторського права» [141, с. 5] щодо даного виду об'єктів авторського права. Право слідування розглядається автором окремо, при аналізі змісту суб'єктивного авторського права на твори образотворчого мистецтва. Акцентується на відсутності механізму практичної реалізації цього спеціального авторського повноваження.

Актуальним теоретичним та практичним питанням цивільно-правової охорони в Україні творів образотворчого мистецтва присвячена монографія Юрія Ладиславовича Бошицького та Івана Івановича Вашингця «Правова охорона творів образотворчого мистецтва в Україні» [12]. Праву слідування присвячений окремий підрозділ монографії. Питання права слідування в умовах розвитку інформаційних технологій також розглядаються у дисертаційному дослідженні І.І. Вашингця «Цивільно-правова охорона авторських прав в умовах розвитку інформаційних технологій» (2006 р.) [16].

Щодо євроінтеграційних процесів, варто назвати дослідження Оксани Валеріївни Руденко «Уніфікація міжнародного приватного права в Європейському Союзі» (2007 р.) [107], в якому приділяється увага визначенню загальних положень щодо уніфікації міжнародного приватного права при

розгляді питань гармонізації права ЄС та адаптації права України до права ЄС щодо права слідування.

Заслуговує на увагу і дисертація Михайла Івановича Стрелі «Авторське право на літературні й художні твори в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження» (2011 р.), мета якої визначається автором як «дослідження авторського права на літературні й художні твори в контексті порівняльно-правового аналізу історико-правових і доктринальних підходів до його визначення, нормативно-правової регламентації та гармонізацій них аспектів його захисту в Україні, державах-членах ЄС і в законодавстві самого ЄС» [118].

Можна також назвати праці російських науковців, зокрема дисертаційне дослідження Олени Олександрівни Широкової «Совершенствование авторського законодательства Российской Федерации с учетом европейских интеграционных процессов» (2005 р.) [144], Аделя Ільсіяровича Абдулліна «Право интеллектуальной собственности в ЕС: генезис, унификация, перспективы развития» (2006 р.) [1], Ольги Борисівни Шелоніної «Совершенствование российского законодательства в сфере интеллектуальной собственности с учетом европейского опыта интеграции в этой области» (2007 р.) [142], Ксенії Володимирівни Ханіної «Гармонизация норм, регламентирующих использование и охрану результатов творческой деятельности в ЕС» (2007 р.) [132].

Серед досліджень, присвячених безпосередньо праву слідування, слід відзначити дисертацію Дмитра Володимировича Подноскова «Право следования и право доступа в российском авторском праве» (2006 рік) [89] та дисертацію Анастасії Михайлівни Семіволкової «Право следования в законодательстве России и западноевропейских стран» (2011 рік) [109, с. 8]. В дослідженні Д.В. Подноскова розглядаються питання, пов'язані з визначенням місця права слідування в системі авторських прав та складу правовідносин, що виникають під час реалізації цього авторського повноваження; вивчається зарубіжний досвід нормативного регулювання відносин, що виникають у

зв'язку з реалізацією права слідування. Окрема увага приділяється питанню вдосконалення правового регулювання права слідування. Водночас слід відмітити, що, по-перше, у частині правового регулювання права слідування в зарубіжних країнах інформація, яка міститься у дисертаційному дослідженні Д.В. Подноскова, на сьогодні значною мірою втратила актуальність у зв'язку з активними гармонізаційними процесами, що відбулися стосовно правового регулювання права слідування в країнах-членах ЄС. По-друге, що є цілком логічним, висновки та пропозиції автора стосуються саме регулювання права слідування законодавством РФ.

Більш сучасним є дослідження А.М. Семіволкової. Але на момент завершення і даного дослідження гармонізаційні процеси у країнах-членах ЄС ще тривали. Що стосується загальних характеристик права слідування, то вони мало відрізняються від інших подібних характеристик, що містяться у юридичній літературі. Щодо рекомендацій та пропозицій, то, так само, як і в дослідженні Д.В. Подноскова, вони розраховані на російського законодавця. Отже, хоча вказані дослідження є безумовно цікавими і корисними при вивченні питання права слідування в авторському праві, наведені в них позиції потребують переосмислення з позиції сучасної ситуації в Україні та останніх змін, що відбулися у правовому регулюванні права слідування в законодавстві країн-членів ЄС.

Окрема увага приділяється в науковій літературі питанню доцільності існування права слідування в авторському праві. Незважаючи на широке визнання у світі, необхідність існування, причини виникнення та наслідки запровадження права слідування оцінюються по-різному.

Так, прихильники позиції доцільності існування даного авторського повноваження наводять наступні аргументи.

Перш за все, наголошується на необхідності забезпечення інтересів авторів творів образотворчого мистецтва, система отримання винагороди якими принципово відрізняється від отримання винагороди авторами, насамперед, літературних творів. Якщо відносно літературних творів досить поширеною є

система виплати винагороди у вигляді роялті, коли автор отримує частку від продажу кожного екземпляру свого твору, то автори творів образотворчого мистецтва опиняються порівняно з ними у невігідному становищі. Пояснюючи це положення, Д.В. Подносков вказує на необхідність забезпечення захисту інтересів авторів творів образотворчого мистецтва, оскільки на початку своєї кар'єри вони часто змушені були продавати твори за цінами, що не відображали їхньої дійсної художньої та економічної вартості. Тоді як різниця у ціні покупки та перепродажу приносила перекупникам чималий дохід, автори, здобуваючи визнання, були позбавлені можливості скористатися результатами своєї творчості, визнаної та оціненої сучасниками та нащадками [89, с. 48]. Подібну думку висловлює і К. Мазуйє, зазначаючи, що художники і скульптори нерідко змушені задешево продавати твори, аби підтримати своє матеріальне становище [67, с. 105]. Сучасні дослідження свідчать, що подібна ситуація певною мірою зберігається і сьогодні.

А.М. Семіволкова також вказує на те, що економічні показники розвитку світового та національного ринків творів мистецтва (особливо масштабів аукціонного арт-ринку) доводять, що перепродаж творів мистецтва складає значний їхній компонент. Відтак, постає питання, наскільки справедливою є ситуація, за якої художник, що на ранніх етапах своєї творчої кар'єри змушений продавати твори ледве не за безцінь, позбавляється можливості у майбутньому брати участь у розподілі значно вищих прибутків від наступного перепродажу його твору професійними представниками арт-ринку [109, с. 3].

Авторка визначає такі головні результати зміцнення та здійснення права слідування в авторському праві:

- запорука виплати реальної вартості творів образотворчого мистецтва авторам;
- забезпечення однаковості оплати праці авторів творів образотворчого мистецтва з оплатою праці представників інших творчих професій;

– досягнення справедливості в оплаті за твори у випадку, коли твір був реалізований автором за ціну, що значно менша за отриману при наступному його перепродажу;

– гарантування забезпечення найнеобхідніших економічних потреб для життя авторів творів образотворчого мистецтва, найвища хвиля творчої активності яких припала на проміжок часу, коли вони ще не були відомі [109, с. 10].

По-друге, у юридичній літературі вказується на наявність протиріччя між інтересами автора та дилерів арт-ринку. Так, Герхард Пфеннінг вказує на наявність значного дисбалансу на ринку творів, який виникає завдяки тому, що кількість художників значно перевищує кількість галерей і, таким чином, якщо художник прагне зацікавити своєю роботою дилера з продажу творів образотворчого мистецтва та виставити її для продажу на ринку, він змушений (принаймні на початок своєї кар'єри) погоджуватися із запропонованими останнім умовами продажу, оскільки саме дилер має сильніші позиції при веденні переговорів [103, с. 2].

Таким чином, розв'язання протиріччя між інтересами авторів та дилерів може бути названо другим аргументом на користь запровадження права слідування як одного з засобів посилення правового захисту прав авторів творів образотворчого мистецтва.

Водночас з такими підходами стосовно доцільності існування права слідування в авторському праві погоджуються не всі дослідники. Так, професор Брюссельського Вільного університету (Free University of Brussels) Віктор Гінсбург (Victor Ginsburg), критикуючи «сентиментальні» аргументи на користь права слідування, звертає увагу на те, що, наприклад, справа Ван Гога, чий твори сьогодні продаються за мільйони доларів, і який помер у крайній нужденності, має розглядатися скоріше як виняток, ніж як правило. Багато митців, добре знаних сьогодні, стали заможними – їхні твори розкуповувалися ще за життя: Рубенс, делла Роббіа, Ван Дейк, Веласкес. Чимало художників зустріли старість у достатку, хоча нині вони мало кому відомі: наскільки у наш

час на слуху ім'я Іполита Фландрена, модного паризького портретиста 1850-тих, чії роботи розходилися по 80 000 франків, тоді як практично одночасно 36 творінь Пікассо і 32 Сезанна продавалися з аукціону за 51 000 франків [170]. Однак значна частина художників ніколи не ставали заможними, а їхні роботи дуже рідко або взагалі ніколи не перепродавалися.

Як аргумент проти права слідування наводиться і такий, що запровадження права слідування може спричинити зростання ціни на твори, оскільки до неї буде включена і сума, яка має бути сплачена авторові у порядку забезпечення права слідування (причому більш витратні умови можуть створюватися не лише для покупця, а й для продавця) [49, с. 146], а також теза про можливість переміщення ринку творів образотворчого мистецтва з країни, де його було запроваджено до країни, в якій таке право не визнається [170].

Водночас аналіз сьогоденної ситуації на арт-ринках свідчить, що найчастіше ці аргументи навряд чи можна вважати тими, які можуть бути покладені в основу прийняття рішення на користь скасування права слідування як особливого авторського повноваження.

Дійсно, слід визнати, що право слідування певним чином впливає на ціну твору і може виступати в якості додаткового фінансового навантаження на покупця або посередника. Під час порушення питання уніфікації права слідування при підготовці до засідання міжурядового комітету з авторського права деякі з країн-членів ВОІВ обстоювали позицію, за якою реалізація права слідування із застосуванням високих ставок авторської винагороди стане причиною, що ринок художніх творів рушить до третіх країн, де це право не визнається, зокрема, до Сполучених Штатів Америки. У ході планування пропозицій відносно Директиви ЄС щодо права слідування голови ЄС висловили занепокоєння, що ринок творів образотворчого мистецтва може переміститися з Європи до США. Подібне хвилювання могло бути мотивованим у разі, якщо право слідування ще не було б визнане переважною більшістю країн світу. Однак варто зазначити, що авторська винагорода в 3-5% навряд чи може стати причиною для продавця залишити ринок. За практикою

світового досвіду, продавці обирають ринки, на яких можуть отримати найвищу ціну. Ринки перебувають у залежності від походження та часу створення даного твору. Але дехто на ринку творів образотворчого мистецтва все одно дотримується думки, що за визнанням країною права слідування йде залишення ринку даної держави. При цьому не враховується, що здебільшого перемовини стосовно продажу творів образотворчого мистецтва не можуть відбутися будь-де. Крім того, не зважаючи на те, що переведення ринку до іншого місця і може мати наслідком, з одного боку, гарантування обов'язкової винагороди за правом слідування, але, з іншого, таке переміщення може спричинити втрату зацікавленості покупців і, відповідно, зниження цін [103, с. 6].

Отже, хоча і було б неправильним повністю заперечувати вплив визнання чи невизнання законодавством окремих країн права слідування як чинника, що впливає на ринок творів образотворчого мистецтва, не слід і переоцінювати такий вплив, оскільки, окрім права слідування, можна виділити цілу низку факторів такого впливу, серед яких, зокрема, кількість та творча продуктивність художників, що створюють твори на території окремої країни; увага, що приділяється мистецтву з боку влади та суспільства; фіскальна політика в галузі мистецтва; стан національної економіки і навіть географічні розміри країни.

Щодо права України, то, крім наведених вище, існує принаймні три вагомі причини для існування права слідування в національному законодавстві. По-перше, це необхідність посилення захисту прав авторів творів образотворчого мистецтва в Україні. У цьому контексті слід звернути увагу на таку особливість функціонування арт-ринку, яка, зрештою, також зіграла не останню роль в обґрунтуванні необхідності запровадження права слідування: починаючи з 1914 року минулого століття відбувається поступове переміщення інтересу учасників арт-ринку з творів відомих майстрів класичного живопису на твори живих художників, внаслідок чого творіння останніх починають зростати у ціні. О.Ю. Оленина пояснює цю тенденцію прагненням колекціонерів одержати

одну з найголовніших картин художника, який, можливо, стане Вермеєром наступного дня, тоді як класичні твори мистецтва вже давно враховані, а шедеври зберігаються в музеях, що змушує орієнтуватися на твори сучасних художників як можливий шанс отримання значного прибутку при перепродажу твору [81, с. 153]. В 2012–2013 роках частка сучасного мистецтва у структурі арт-ринку складала 47,6 %, тоді як твори старих майстрів – лише 9,4 % [7, с. 49]. Таким чином, питання права слідування стосується сьогодні, перш за все, захисту прав живих авторів, забезпечення їхнього добробуту як громадян України і, як наслідок, розвитку національної культури та мистецтва.

По-друге, це прагнення України до повноцінного членства в Європейському Союзі, законодавство якого вимагає приведення національного законодавства країн-членів у відповідність до директив ЄС.

Зрештою, слід враховувати сучасний стан економіки України, яка є вкрай нестабільною. А, як відмічається у науковій літературі, саме в умовах нестабільної економічної ситуації спостерігається зростання інтересу до «альтернативних інвестицій та ринку, що не корелює з фондовим» [с. 50], яким і виступає арт-ринок. Як вказують з цього приводу Г. О. Андрощук та С. А. Давимука «Інвестори прагнуть знайти якийсь притулок, де капітал буде збережений. Обороти художнього ринку та обсяги інвестицій у такі періоди зростають: якщо ви купили картину Рембранта – вона не знеціниться. Тому важливо знати стан справ, тенденції і правила гри на цьому ринку та існуючу нормативно-правову базу. Важливу роль тут відіграє економіко-правовий інститут права слідування» [7, с. 50]. Запровадження дієвого механізму реалізації права слідування, крім іншого, дозволить також вивести «з тіні» значну частину арт-ринку, тоді як «сприяння легальному бізнесу з метою детенізації» ринку послуг, пов'язаного з використанням об'єктів авторського права і суміжних прав, є одним з напрямів право творення сучасного законодавства в сфері інтелектуальної власності [11, с. 254].

Отримання достовірних та надійних результатів дослідження значною мірою обумовлюється вибором методів наукового пізнання, тобто зумовлених

закономірностями розвитку об'єкта способів організації практичного й теоретичного освоєння дійсності [23, с. 205]. Виходячи з цього, вибір методів здійснювався виходячи з поставленої мети та завдань дослідження, а також специфіки його предмета. Такий підхід обумовив використання загальнонаукових, спеціальних та приватно-наукових (загальнофілософських, загальнонаукових та конкретнонаукових) методів наукового пізнання.

Насамперед було використано такі фундаментальні методи наукового пізнання, що застосовуються при вивченні будь-яких явищ та на всіх етапах дослідження, як методи аналізу та синтезу. Особливістю даних методів є їх взаємопов'язаність, а тому при проведенні дослідження вони використовуються одночасно. Тоді як метод аналізу (від грец. ἀνάλυσις – розкладення) полягає у розчленуванні предмету дослідження на складові з наступним послідовним дослідженням кожної складової окремо, то метод синтезу (від грец. σύνθεσις – з'єднання) полягає у наступному поєднанні виділених елементів з метою наступного пізнання об'єкту як єдиного цілого.

Виходячи з того, що запровадження правової конструкції права слідування в авторському праві було пов'язано з поширенням на авторські відносини існуючої конструкції речового права, при дослідженні права слідування в авторському праві використовувався метод аналогії (від грец. ἀναλογία – відповідність, сорозмірність), який полягає у пізнанні предметів та явищ на підставі їх схожості з іншими.

Задля формулювання понятійно-категоріального апарату у сфері правового регулювання права слідування застосовувався логіко-семантичний метод.

Під час визначення місця права слідування в системі авторських прав, а також при визначенні об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування, використовувався метод класифікації (від лат. classis – розряд та facere – робити), який полягає у поділі предметів дослідження на окремі групи, виходячи з мети та завдань дослідження.

Всебічне дослідження будь-якого явища є неможливим без урахування соціально-економічних та політичних змін, що завдали впливу на його

виникнення та розвиток. Це обумовило широке використання при дослідженні формування, становлення та розвитку правових норм, що регулюють авторські відносини стосовно права слідування, історико-правового методу. Зокрема, було досліджено основні етапи розвитку авторського права в цілому, виділено основні моменти, які потім вплинули на виникнення права слідування як особливого авторського повноваження. В загальній періодизації авторського права було виділено періодизацію становлення та розвитку регулювання права слідування як особливого авторського повноваження.

При аналізі положень законодавства України та законодавства країн-членів ЄС щодо регулювання права слідування в авторському праві використовувався порівняльно-правовий метод.

Для визначення змісту правових норм, які регулюють право слідування в авторському праві України, країн-членах ЄС та відповідних міжнародно-правових актах, застосовувався формально-юридичний метод.

Висновки до розділу 1

1. Засади правової охорони інтелектуальної власності в цілому та авторського права зокрема було закладено ще правом Стародавнього Риму завдяки запровадженню поділу речей на тілесні та безтілесні. Тривалий період охорона надається лише немайновим правам автора (зокрема, охорона авторства), але здебільшого завдяки чинним нормам моралі, що засуджували плагіат. Захисту майнових авторських прав поки ще не існує, за автором визнається лише право власності на створений ним твір як на матеріальний об'єкт. Така пасивність розвитку в цей період законодавства пов'язується переважно з відсутністю розвинених економічних відносин стосовно творів мистецтва.

2. На європейському континенті формування правової охорони авторського права починається із XV століття і пов'язується з виникненням можливості тиражування літературних творів завдяки винаходу друкарського

верстату. Правовій охороні підлягає обмежена категорія авторських творів, до якої твори образотворчого мистецтва не входять.

Поява можливості отримання винагороди за тиражування та розповсюдження літературних творів призводить до виникнення значного дисбалансу у становищі авторів літературних творів та творів образотворчого мистецтва, що стає поштовхом для появи суспільного руху задля покращення економічного становища останніх.

3. Запровадженню права слідування передував тривалий період формування національних законодавств у сфері авторського права, зокрема, що стосується майнових прав автора. Значним етапом стали концептуальні зміни у французькому праві, коли було встановлено незалежність майнових прав автора від права на матеріальний об'єкт, у якому втілено твір, що згодом було прийнято іншими країнами. Запровадження права слідування до законодавства окремих європейських країн характеризується чималою тривалістю у часі – від початку 20-х років минулого століття (Франція, Бельгія, Італія) до початку ХХІ століття (Великобританія, Нідерланди). Значною мірою це було пов'язано з тим, що Бернська конвенція фактично залишила питання включення права слідування до національного законодавства на розсуд країн-членів Бернського союзу.

4. Запровадження права слідування до законодавства України стало можливим лише завдяки істотним політичним та економічним змінам, що відбулися в нашій країні наприкінці минулого століття. За часів дореволюційного законодавства право слідування ще не було визнано в жодній країні світу, тому навряд чи можна казати про відставання вітчизняного авторського законодавства від світових тенденцій саме у цьому питанні. Радянське право принципово виключало можливість запровадження права слідування, яке має яскраво виражений економічний зміст, не пов'язаний безпосередньо з трудовою діяльністю автора.

Якщо порівнювати час запровадження права слідування до національного законодавства України з родоначальницею цього права – Францією, сталося це

досить пізно – з інтервалом у 73 роки. Проте слід зазначити, що навіть порівняно з деякими європейськими країнами право слідування у законодавстві України було запроваджено раніше (зокрема, порівняно з Великобританією та Нідерландами), практично одночасно з Фінляндією або, з невеликим інтервалом у часі, з Данією.

5. Активізація міжнародної торгівлі призвела до необхідності створення правових гарантій дотримання прав творців, оскільки територіальний характер авторського права виключав можливість захисту зарубіжним автором своїх прав шляхом звернення до національних інституцій зарубіжних країн у разі їхнього порушення. Прийнята 9 вересня 1886 року Бернська конвенція стала першим міжнародним актом у сфері охорони авторського права. Після внесення змін 1948 року Конвенція встановила охорону права слідування на засадах взаємності, що згодом призвело до існування різних підходів не лише стосовно запровадження права слідування до національного законодавства країн-членів Бернського союзу в цілому, а й до існування істотних розбіжностей стосовно таких його елементів, як види творів та види продажу, на які поширюється право слідування. З часом це значно ускладнило процес гармонізації в зазначеній сфері законодавства ЄС.

6. Необхідність гармонізації законодавства країн-членів ЄС в сфері інтелектуальної власності в цілому та авторського права зокрема була пов'язана, насамперед, з необхідністю забезпечення не прав творців, а функціонування спільного ринку. Поступово право інтелектуальної власності стає окремою галуззю права ЄС. В період з 1989 по 2001 рік у сфері авторського права приймається низка директив, спрямованих на гармонізацію законодавства країн-членів ЄС стосовно різних аспектів авторського права, останньою з яких стала Директива ЄС про право слідування. Сьогодні країнами-членами ЄС досягнутий досить високий рівень гармонізації як у сфері авторського права в цілому, так і стосовно права слідування. Можна стверджувати про початок четвертого (після етапів привілеїв, національної

охорони та міжнародної охорони) етапу розвитку авторського права – етапу гармонізації національних законодавств.

7. Завдання приведення національного законодавства України у відповідність до положень Директиви ЄС про право слідування сьогодні залишається актуальним. Враховуючи європейську спрямованість зовнішньої політики України і відновлення уваги до питання гармонізації національного законодавства України із законодавством Європейського Союзу, дослідження права слідування потребує не лише аналізу цього авторського повноваження, але й розгляду особливостей його регулювання в праві Європейського Союзу, а також аналізу законодавства України стосовно права слідування на відповідність до законодавства ЄС.

8. З набуттям Україною незалежності питання, пов'язані з різними аспектами права інтелектуальної власності, постійно перебувають у сфері наукових інтересів українських дослідників. Водночас право слідування, навіть незважаючи на те, що його запровадження було новелою авторського права незалежної України, до сьогодні не стало предметом комплексного дослідження і згадується у працях українських дослідників лише фрагментарно.

Серед питань щодо права слідування в авторському праві, що активно обговорюються юристами-науковцями, значне місце належить питанню про доцільність існування права слідування як особливого авторського повноваження. З цього приводу в науковій літературі висловлюються дві протилежні позиції. Науковці, що підтримують ідею існування права слідування, в основному обґрунтовують свою позицію необхідністю забезпечення рівності умов для авторів творів образотворчого мистецтва та авторів літературних творів. Водночас деякі дослідники авторського права критично ставляться до ролі права слідування у забезпеченні економічного добробуту авторів творів образотворчого мистецтва і в якості аргументу проти права слідування наводять можливість переміщення арт-ринків до країн, законодавство яких не передбачає цього авторського повноваження. Щодо України, то доцільність існування права слідування в національному

авторському законодавстві значною мірою обумовлюється завданням захисту прав вітчизняних художників; необхідністю виконання взятих Україною на себе міжнародних зобов'язань та завданням входження до Спільного ринку ЄС, а також нестабільною економічною ситуацією в країні, що вимагає пошуку нових форм інвестування.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА СЛІДУВАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

2.1 Поняття та структура права слідування в авторському праві

Термін «право слідування» («droit de suite») і власне поняття права слідування походять з французького права, де вони традиційно використовувались у законодавстві стосовно нерухомого майна. З подальшим поширенням на всі речові права воно розтлумачується через формулу «право слідує за річчю», тобто набуття права власності на майно іншою особою не є підставою для припинення інших речових прав на дане майно [34, с. 395–396]. Так, наприклад, зміна власника не припиняє застави або земельного сервітуту.

Завдяки притаманному юриспруденції застосуванню чинних конструкцій до нових правовідносин, право слідування починає поширюватися на відносини в сфері авторського права, а сам термін стає окремим терміном для позначення специфічного авторського повноваження, набуваючи в авторському праві особливого значення.

Коли йдеться про право слідування в авторському праві, мається на увазі право автора «слідувати» за своїм твором, беручи участь у розподілі сум, отриманих від перепродажу оригіналу цього твору.

В. Гінсбург з цього приводу зазначив, що теоретичні причини даного збору криються у так званих інтелектуальних правах, згідно із якими художник, який продав свій твір, не втрачає прав на нього, тобто продовжує бути його власником. Так, особа, яка придбала полотно, може бути притягнена до суду, якщо спотворить або переробить його. Водночас споживач може зламати свій радіоприймач або розмалювати свою яхту Бенетті зеленими чи чорними зірками [170]. Отже, незважаючи на суто економічну мету запровадження права слідування – подолання нерівних економічних умов, у яких на певному етапі

історичного розвитку опинилися автори літературних і музичних творів та автори творів образотворчого мистецтва, запровадження правової регламентації цього авторського повноваження також спрямовано на обґрунтування обмеження абсолютності права власності на об'єкт, у якому втілено твір образотворчого мистецтва.

Можливість такого обмеження обумовлюється наступним. Визнаним є той факт, що правове регулювання відносно авторів творів образотворчого мистецтва тривалий період мало дискримінаційний характер у тому сенсі, що традиційні авторські повноваження стосовно відтворення та розповсюдження, з точки зору можливості їхньої практичної реалізації, є природними для літературних та музичних творів, але значно обмежені відносно творів образотворчого мистецтва, що обумовлено природою останніх. Унікальність творів образотворчого мистецтва полягає у тому, що, на відміну від літературних або музичних творів, які можуть бути розтиражовані в необмеженій кількості примірників і, таким чином, автор може отримувати винагороду за продаж кожного примірника, тоді як зроблені з оригіналу твору образотворчого мистецтва копії вже не матимуть такої самої цінності, як оригінал. Зазначене обумовлює і особливість авторської винагороди, що отримує автор твору образотворчого мистецтва, яка «переважно обмежується сумою, яку автор отримує при продажу оригіналу твору» [141, с. 133]. У той же час не можна заперечувати наявність впливу існуючої репутації та більш пізніх творів художника на ціну його ранніх творів [179, с. 11–12]. З цього приводу Т.К. Канатов вказує, що це право покликане захищати майнові інтереси художників і авторів інших творів образотворчого мистецтва, які змушені через власні невідомість та недосвідченість продавати свої твори перекупникам практично за безцінь. Та у залежності від зростання популярності автора збільшується і ціна його творів. Саме завдяки праву слідування автори можуть отримати додатковий прибуток за раніше продані роботи, якщо їхня вартість із часом зростає. Відтак, цінність права слідування проявляється не лише у можливості одержання винагороди, а й у тому, що митці можуть розраховувати

на переобчислення [48]. Отже, творча праця автора твору образотворчого мистецтва після продажу оригіналу твору безпосередньо впливає на ціну цього твору у разі перепродажу і, таким чином, він нібито продовжує працювати над ним. Зазначене робить участь автора твору образотворчого мистецтва в розподілі сум, отриманих у результаті перепродажу його раніших творів, цілком обґрунтованою.

В юридичній літературі право слідування залишається малодослідженим, найчастіше згадується фрагментарно в контексті загального дослідження авторських прав, а тому немає принципів розбіжностей стосовно його визначення, оскільки переважна більшість авторів спирається на формулювання, що містяться в законодавстві.

Найзагальніша характеристика права слідування запропонована Д.В. Подносковим, який зазначає, що суть цього повноваження полягає в отриманні певною категорією авторів додаткової винагороди від участі у комерційному обігу їхніх творів [89, с. 48–49]. Враховуючи, що перелік видів творів, на які поширюється право слідування, може відрізнятися в законодавстві різних країн, такий підхід є цілком обґрунтованим при наданні теоретичного формулювання праву слідування.

Визначення інших авторів включають варіативні складові права слідування, зокрема види творів та/або види продажів, на які поширюється право слідування, а отже, повністю або частково відображають підходи, що містяться в законодавстві окремих країн.

Так, Г.В. Чурпіта визначає право слідування як «особливе невідчужуване повноваження автора твору образотворчого мистецтва на отримання частини прибутку від кожного наступного продажу, що йде за першим продажем оригіналу твору» [141, с. 142]. Таким чином, по-перше, дослідниця вказує на місце права слідування в системі авторських прав, характеризуючи його як «особливе невідчужуване повноваження автора». Це цілком відповідає тому, як визначається місце права слідування в системі авторських прав законодавством України. Щодо видів творів, на які поширюється право слідування, то авторка

звертається до положень статті 27 Закону України про авторське право, проте стосовно такої умови виникнення права на отримання виплат за правом слідування як вид перепродажу бере за основу положення ЦК України. Істотно відрізняється від законодавчих положень запропонований у наведеному визначенні підхід до визначення бази обчислення. Тоді як в Законі України про авторське право йдеться про ціну кожного наступного продажу твору, а в ЦК України – про суму кожного продажу, Г.В. Чурпіта пропонує казати про частину прибутку від кожного наступного продажу. Слід зауважити, що саме таким чином підходять до визначення бази обчислення законодавці багатьох країн-членів ЄС.

А.М. Семіволкова пропонує розглядати право слідування як прерогативу автора образотворчого, графічного, скульптурного, пластичного витвору мистецтва на одержання за законодавчими умовами від продавця, покупця або посередника визначеної правовими нормами винагороди при кожному наступному продажу його твору, що йде за найпершим продажем [109, с. 8]. Таким чином, дослідниця бере за основу визначення права слідування, що міститься в авторському законодавстві РФ [25, с. 524], але уточнює при цьому деякі положення. Так, тоді як в авторському законодавстві РФ йдеться про право слідування стосовно творів образотворчого мистецтва, авторка певною мірою намагається розкрити це поняття і вказує у визначенні, крім загального поняття творів образотворчого мистецтва, такі його види як графічні, скульптурні та пластичні витвори мистецтва.

На думку А.І. Абдулліна, правом слідування є право автора твору образотворчого мистецтва на отримання прибутку у випадках публічного перепродажу його твору [2, с. 175]. Практично ідентично, як спеціальну правомочність авторів творів образотворчого мистецтва, що надає їм права у випадку публічного перепродажу оригіналів їхніх творів отримувати визначений відсоток винагороди, визначає право слідування О.В. Недоруб [79, с. 70].

Кожне з наведених визначень є спірним з точки зору загальноправового визначення права слідування, оскільки частково прив'язується до положень існуючих законодавчих норм. Але така часткова прив'язаність робить кожне з визначень, з одного боку, неповним або некоректним для авторського права конкретної країни, а, з іншого, непридатним для загального розуміння права слідування, оскільки включає положення, що відрізняються в авторському праві різних країн. У зв'язку з цим слід звернути увагу на наступне.

Загальною ознакою права слідування є його невідчужуваність. Щодо видів творів, на які поширюється право слідування, видів продажу, сум, з яких здійснюються виплати (бази обчислення), та розмірів самих виплат, то ці умови можуть розглядатися як варіативні і залежать від норм конкретних актів. У зв'язку з цим у юридичній літературі виокремлюється постійна (константна) та варіативна частини права слідування. Постійна частина права слідування розглядається як деякий ціннісно-нормативний зміст, незмінний для законодавства всіх країн, якими визнано та гарантоване право слідування. Варіативна частина «насичується» в залежності від пануючої у визначеній країні теорії визнання та захисту авторських прав [109, с. 118–119].

Постійна (константна) частина структури права слідування полягає у наступному:

1) це встановлене законодавством невід'ємне та невідчужуване право автора на отримання частки від суми перепродажу об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування;

2) право на отримання виплат за правом слідування виникає виключно при другому або подальших перепродажах об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, наступних за відчуженням об'єкта (твору) автором у будь-який спосіб (за договором дарування, купівлі-продажу тощо);

3) право слідування поширюється виключно на об'єкти авторського права, визначені законодавством;

4) коло бенефіціарів права слідування включає автора твору та його спадкоємців;

5) можливість виникнення та реалізації права слідування для бенефіціарів за ознакою громадянства визначається на підставах взаємності або діючих міжнародно-правових актах.

До варіативної складової права слідування включаються такі його елементи, що конкретизуються національним законодавством: твори, на які поширюється право слідування; вид перепродажу, за якого виникає право на отримання виплат за правом слідування; особи, які мають здійснювати виплати за правом слідування; суми, з яких здійснюються виплати за правом слідування; розмір відрахувань за правом слідування. Визначення на законодавчому рівні положень стосовно варіативної складової права слідування є необхідною передумовою створення дієвого механізму його реалізації.

Таким чином, можна запропонувати наступне теоретичне визначення права слідування в авторському праві: право слідування полягає у невідчужуваному праві автора визначеного законом об'єкту авторського права або його спадкоємців на отримання строком дії авторського права визначеної законом суми від перепродажу вказаного об'єкту на встановлених законом умовах, що слідує після першого його відчуження.

Розгляд нормативно-правових визначень права слідування доцільно починати з міжнародних актів, оскільки саме наведені в них визначення було взято за основу законодавцями переважної більшості країн, включаючи і України.

Так, згідно з Бернською конвенцією право слідування є невідчужуваним правом авторів оригіналів творів мистецтва і оригіналів рукописів письменників і композиторів брати часткову участь у кожному продажі твору, що здійснюється після його першого відступлення, здійсненого автором [10]. У статті 4bis Туніського модельного закону «Право слідування» (Section 4bis «Droit de suite») [184] йдеться про право авторів графічних тривимірних творів (та рукописів), не зважаючи на будь-яке призначення оригіналу твору, мати невідчужуване право на участь у доходах від кожного продажу цього твору (або рукопису) через аукціон або дилера, який би зі способів не використовувався.

Таким чином, закріплені в указаних актах визначення однаково передають сутність права слідування та вказують на його невідчужуваний характер. Водночас можна побачити і певні відмінності: якщо у Бернській конвенції йдеться про «часткову участь у кожному продажі твору», то у Туніському модельному законі зазначається про «участь у доходах», виключаючи, таким чином, випадки перепродажу, коли твір було продано за ціною не вищою за ту, за яку його було продано автором. По-різному підходять зазначені акти і до визначення видів продажу, при яких виникає право на отримання виплат за правом слідування: якщо у Бернській конвенції йдеться про будь-який продаж, то в Туніському законі – лише про публічний.

В Директиві ЄС про право слідування право слідування визначається як право, на підставі якого автор/митець може отримувати винагороду по мірі наступних продажів матеріального твору, тобто речі, у якій втілено твір, що охороняється. Слід звернути увагу, що це визначення є дуже загальним і передає лише сутність права слідування, тоді як законодавство окремих країн-членів ЄС містить більш конкретизовані варіанти цього визначення.

Щодо призначення права слідування, за Директивою ЄС про право слідування воно полягає у тому, аби гарантувати авторам творів образотворчого мистецтва та скульптури визначену частку, з точки зору економічної привабливості їхніх оригінальних творів мистецтва, що має забезпечити упорядкування рівня фінансової винагороди авторів творів образотворчого мистецтва та інших творців, які отримують прибуток від використання їхніх творів. Вказується на такі ознаки права слідування, як неможливість його передачі третім особам та невідчужуваність. Зокрема, у ч. 1 статті 1 зазначається, що країни-члени ЄС гарантують авторові оригіналу твору мистецтва право слідування, яке є невідчужуваним правом, відмовитися від якого автор не може навіть заздалегідь і яке передбачає отримання роялті від ціни продажу за будь-який перепродаж твору після першого відчуження автором.

У законодавстві України поняття права слідування міститься в Законі України про авторське право та ЦК України.

Стаття 27 Закону України про авторське право визначає право слідування як невідчужуване право автора оригіналу твору образотворчого мистецтва протягом життя, а після його смерті – право спадкоємців на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, що йде за першим його продажем, здійсненим автором твору впродовж дії авторського права [40]. У свою чергу, стаття 448 ЦК України містить визначення права автора на частку від суми продажу оригіналу твору як невідчужуваного права автора на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором [140]. Таким чином, привертають увагу дві наступні обставини.

По-перше, положення стосовно права слідування, що були запроваджені Законом України про авторське право, зорієнтовані переважно на Директиву ЄС про право слідування. У той же час положення, що містяться в ЦК України, більше відповідають Бернській конвенції. Певним чином це пов'язано з прийняттям 31 травня 1995 року Закону України «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року)» [42, ст. 27]. Отже, саме положення Бернської конвенції було враховано авторами проекту нового Цивільного кодексу України. Водночас поза увагою законодавця залишилося те, що положення стосовно права слідування, які містяться у Бернській конвенції, не переглядалися з 1948 року, а законодавчі положення стосовно права слідування у країнах-членах ЄС та умови функціонування арт-ринку за цей період зазнали істотних змін.

Потрібно зацентувати, що наявні у законодавстві України розбіжності щодо права слідування стосуються лише його варіативної складової. Щодо константної (постійної) складової, то вона повністю відповідає чинному в світі

тлумаченню права слідування як невідчужуваного права автора на частку від суми продажу твору, наступного після першого його відчуження автором.

По-друге, законодавець, запровадивши в ЦК України дещо інший підхід до визначення права слідування, не вніс зміни до спеціального закону – Закону України про авторське право. Слід зауважити, що ще у 2004 році Р.Б. Шишка, коментуючи розбіжності стосовно права слідування, які містяться в ЦК України та Законі України про авторське право, вказував: «якщо ЦК сприймається як своєрідна конституція громадянського суспільства, його «Біблія» приватних відносин між людьми та створеними ними юридичними особами, то, по-перше, він повинен мати домінант над іншими законами приватного права, а по-друге, інші нормативні акти поточного законодавства не можуть йому суперечити. Лише за цієї умови ми зможемо зберегти цілісність приватноправового регулювання майнових та особистих немайнових відносин» [145, с. 271]. На необхідності узгодження регулювання відносин інтелектуальної власності ЦК України та спеціальними законами та чіткого визначення акта, «який має переважне значення» наголошує і О.І. Харитонова [136, с.142].

Водночас на сьогодні жодних змін до законодавства внесено не було і вказані розбіжності залишаються.

У цьому контексті слід звернути увагу на позицію О. Орлюк, яка вказує на дворівневий підхід у регулюванні відносин у сфері інтелектуальної власності і зазначає, що відносини у сфері інтелектуальної власності регулюються ЦК України, тоді як Закон України про авторське право визначає правовий статус об'єктів інтелектуальної власності. Причому Закон України про авторське право розглядається дослідницею як спеціальний. Виходячи з цього, до загальних положень стосовно правовідносин, що виникають у зв'язку з правом слідування (зокрема, види продажу), слід застосовувати норми ЦК України, а стосовно об'єктів – норми Закону України про авторське право. Водночас далі дослідниця наголошує на необхідності використання правил стосовно ієрархії норм, що містяться в правових актах, що «дає змогу, у разі виникнення колізій між нормативно-правовими актами, надати перевагу одному нормативно-

правовому акту щодо іншого, зокрема, при застосуванні правил вертикальної та горизонтальної ієрархії» [82, с. 16–17]. У якості основного системного законодавчого акту у сфері права інтелектуальної власності розглядають ЦК України також Н. Кузнецова та О. Кохановська [60, с. 22]. Таким чином, незважаючи на те, що норми Закону України про авторське право більше відповідають Директиві ЄС про авторське право, застосуванню підлягає саме норма статті 448 ЦК України.

Враховуючи існуючу на сьогодні ситуацію, варто зазначити, що необхідно казати вже не просто про усунення розбіжностей між ЦК України і спеціальним законом – Законом України про авторське право, а про приведення положень стосовно права слідування обох зазначених актів у відповідність до Директиви ЄС про право слідування.

Аналізуючи перспективи удосконалення національного законодавства стосовно права слідування з позиції приведення його у відповідність до Директиви ЄС про право слідування, слід звернути увагу на редакцію ч. 1 статті 27, як її запропоновано розробниками проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав:

«1. Автор твору мистецтва, а в разі його смерті – спадкоємці, впродовж встановленого статтею 28 цього Закону строку чинності майнових прав на твір, користуються щодо проданого автором твору мистецтва невідчужуваним правом на одержання п'яти відсотків (відрахувань) від ціни кожного наступного продажу твору мистецтва, що йде за першим його продажем здійсненим автором твору (право слідування), в тому числі за участю аукціону, галереї, салону, магазину тощо» [100].

Незважаючи на те, що автори законопроекту у пояснювальній записці до проекту Закону наголошують на необхідності врахування положень Директив ЄС [95], запропоноване визначення права слідування не лише не відповідає Директиві ЄС про право слідування, а й має істотні недоліки, що можуть призвести к обмеженню прав авторів.

Так, зокрема, авторами законопроекту пропонується встановити, що автор або його спадкоємці користуються правом слідування «щодо проданого автором твору мистецтва» [100]. Такий підхід не лише обмежує права автора та його спадкоємців, але й створює небезпеку умисного запровадження схем, коли, з метою уникнення виникнення в подальшому обов'язку стосовно здійснення виплат бенефіціарам за правом слідування, перше відчуження автором об'єкту авторського права, на який поширюється право слідування, буде оформлюватись за будь-якими іншими договорами про перехід майна у власність (дарування, міна), крім договору купівлі-продажу.

Законопроект містить і інші недоліки стосовно варіативної складової права слідування, про що буде більш докладно сказано у відповідних підрозділах цього дослідження.

Слід також звернути увагу, що саме про перший продаж твору автором йдеться і в статті 190 «Право слідування» україномовного варіанту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС:

«1. Сторони надають автору оригінального художнього твору право слідування, яке має визначатись як невідчужуване право, від якого не можна відмовитись, навіть заздалегідь, на одержання роялті, що розраховується від ціни продажу, одержаної за будь-який перепродаж твору, що слідує за першим продажем твору автором» [124].

Але слід звернути увагу, що в англійській версії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (*Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*) [157] йдеться не про продаж, а про «transfer», що в перекладі означає перенесення, передачу, трансферт, а словосполучення «transfer of property» означає передачу, перехід майна, а не його продаж [182, с. 795]. Таким чином, слід казати про перше відчуження твору автором, а не про перший продаж.

Другим спірним питанням є питання про виникнення права слідування в разі, якщо перше відчуження твору здійснюється спадкоємцями автора. З цим питанням пов'язане і питання моменту виникнення права слідування.

Оскільки в міжнародних актах, законодавстві України і переважній більшості актів національного законодавства країн-членів ЄС вказується, що право слідування полягає у праві на отримання певної суми після перепродажу твору, що слідує за його першим відчуженням автором, то деякі дослідники пов'язують виникнення права слідування з першим відчуженням твору автором. Зокрема, авторами науково-практичного коментарю до ЦК України висловлюється позиція, що право слідування виникає тільки після першого відчуження твору, яке має здійснити сам автор, а «якщо відчуження відбулося після смерті автора, то право слідування у спадкоємців не виникає» [139, с. 212]. Н.С. Яркіна та В.Л. Мусіяка також вважають, що право слідування виникає тільки після першого відчуження твору автором [139, с. 212].

Такий підхід піддається критиці в юридичній літературі. Зокрема, О.О. Підпригора, визначаючи, що «право слідування виникає лише після першого продажу оригіналу твору образотворчого мистецтва, здійсненого самим автором за свого життя. Якщо ж перший продаж твору був здійснений після смерті автора його спадкоємцями, то право слідування не виникає і спадкоємці у цьому випадку права на частку від наступних перепродаж твору не мають» далі вказує: «В цьому випадку ми вбачаємо певну недосконалість зазначеної норми. Визнання автора твору образотворчого мистецтва може прийти після його смерті, і навіть значно пізніше. Отже, майнові інтереси спадкоємців автора, на нашу думку, можуть бути безпідставно обмежені» [87, с. 63].

Р. Дюма, який називає право слідування «можливим правом» [32, с. 180], аналізуючи судову практику Франції, спочатку також робить висновок, що право слідування виникає в момент, коли художник відчужує свій твір, аби він міг «бути при ньому» при передачі іншим особам та одержувати відсоток від ціни продажу, якщо твір становитиме предмет договору. Але далі дослідник уточнює, що право слідування від самого початку є частиною майнових прав

художника і виникає не з моменту продажу картини митця, а одночасно з правами, пов'язаними з твором [32, с. 182].

Таким чином, позиція, відповідно до якої право слідування виникає з моменту першого відчуження твору, є досить спірною.

Право слідування належить до авторських прав. Стаття 437 ЦК України встановлює, що авторське право виникає з моменту створення твору [140, ст. 437]. Аналогічне положення міститься у статті 11 Закону України про авторське право. Жодного виключення з цього загального правила законодавство не встановлює. Причому додається, що для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрації твору чи будь-якого іншого спеціального його оформлення, а також виконання будь-яких формальностей [40, ст. 11]. Таким чином, логічним буде висновок, що право слідування так само, як і будь-яке інше авторське право, виникає з моменту створення твору.

Слід звернути увагу, що в жодному міжнародному або національному правовому акті виникнення права слідування не пов'язується з моментом відчуження твору.

Так, у статті 14ter Бернської конвенції йдеться про право часткової участі в кожному продажі твору «що йде за першим його відступленням, здійсненим автором твору» [10]. У Директиві ЄС про право слідування вказується, що «право слідування є правом, яке дозволяє авторові/митцеві отримувати винагороду мірою того, як відбуваються наступні відчуження твору» [166]. Таким чином, з наступними відчуженнями твору пов'язується право на отримання виплат, а не виникнення права слідування. Подібний підхід ми знаходимо і в статті 27 Закону України про авторське право та ч. 1 статті 448 ЦК України. Переважна більшість країн-членів ЄС містить подібні положення у національному законодавстві.

Оскільки початок здійснення права слідування фактично співпадає з виникненням права на отримання виплат за правом слідування, можна зробити висновок про необхідність розрізняти момент виникнення права слідування як

особливого авторського повноваження – створення твору та момент виникнення права на отримання виплат за правом слідування – здійснення перепродажу твору, що слідує за першим його відчуженням автором, на визначених законодавством умовах.

Таким чином, логічно передбачити можливість отримання виплат за правом слідування і в разі першого відчуження визначеного законом об'єкту авторського права, на який поширюється право слідування, спадкоємцями автора. Саме таким шляхом йде законодавство Франції. Так, стаття L122-8 Кодексу інтелектуальної власності Франції прямо передбачає можливість виникнення права слідування у разі першого відчуження оригіналу твору правонаступниками автора. У вказаній статті право слідування визначається як невід'ємне право авторів графічних та пластичних творів на отримання частки прибутку від будь-якого продажу вказаного твору після першого відчуження автором або його правонаступниками.

Визначення права слідування, що містяться в законодавстві країн-членів ЄС, суттєвих відмінностей не мають (за винятком наведених вище особливостей французького законодавства). Так, наприклад, стаття 11 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права (*Loi relative au droit d'auteur et aux droits voisins*) [176] вказує, що в разі перепродажу авторського твору, у якому беруть участь професіонали ринку мистецтва в якості продавців, покупців або посередників, після першого відчуження автором права власності на свій твір мистецтва автор має право на підставі невід'ємного права слідування, від якого він не може відмовитися, на отримання виплати з боку продавця, розмір якої складає частку від ціни перепродажу твору мистецтва.

Стаття 54 Кодексу авторських та суміжних прав Португалії (*Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos*) [161] встановлює, що автор оригінального твору мистецтва, що не стосується архітектури або прикладних мистецтв, має право слідування (з врахуванням встановленої вартості, вільної від оподаткування) з подальшого продажу цього твору мистецтва, який було

здійснено будь-яким посередником, що професійно займається продажами на ринку мистецтва, після першої передачі такого твору автором.

Стаття 38 Зведеного закону Данії про авторське право (Bekendtgørelse af lov om ophavsret) [162] встановлює, що автор має право на отримання винагороди з перепродажу екземплярів творів мистецтва. Зазначене право є особистим та таким, що не передається.

Відтак, у наведених прикладах законодавець одразу у визначенні права слідування дещо конкретизує положення стосовно об'єктів, на які поширюється право слідування, суб'єктів, що беруть участь у процесі перепродажу, та сум, з яких здійснюються виплати.

У цілому ж, незважаючи на певні розбіжності формулювань, сутність права слідування у законодавстві європейських країн залишається однаковою – це право на отримання грошової частки від суми продажу визначеної категорії творів, наступного за першим відчуженням твору.

Розкриваючи питання поняття права слідування, варто також звернути увагу на наявні термінологічні неузгодженості та причини їхнього виникнення.

Термін «право слідування» є перекладом прийнятого в авторському законодавстві Франції терміна «droit de suite». Можна погодитися з думкою Д.В. Подноскова, який, досліджуючи правову природу зазначеного права, пояснює появу терміна «право слідування» в авторському законодавстві переважанням на момент прийняття відповідного закону пропрієтарної теорії інтелектуальної власності [89, с. 77]. Саме цей термін використовується у Законі України про авторське право.

Прийнятий 16 січня 2003 року ЦК України зберіг зазначене авторське повноваження, запроваджене Законом України про авторське право (ст. 23), але стаття 448 ЦК України вже має назву «Право автора на частку від суми продажу оригіналу твору» (ст. 448).

Аналіз юридичної літератури та нормативно-правових актів також доводить існування відсутності єдиної термінології стосовно права слідування як на національних, так і на міжнародному рівнях.

Щодо міжнародних актів, то у статті 14ter Бернської конвенції використовується як термін «Droit de suite» (право слідування), так і «Right to an interest in resales» (право на частку при перепродажу). В Директиві ЄС про право слідування також вживаються в залежності від мови перекладу терміни «resale right» (право при перепродажу), «droit de suite» (право слідування). В англomовному варіанті Угоді про асоціацію між Україною та ЄС використовується термін «resale right», тоді як в україномовній – право слідування. Відмінність, таким чином, полягає не в мовах, а в суті перекладу.

Проте, що стосується національного законодавства країн-членів ЄС, то ситуація дещо інша. Про «право на участь» йдеться у законодавстві Німеччини, класичний термін «право слідування» використовується у законодавстві Франції, Бельгії та Португалії, у законодавстві Італії вживаються поняття «права на додаткову вартість» та «права на компенсацію», а законодавством Фінляндії встановлюється «право на отримання винагороди за продаж твору образотворчого мистецтва» [109, с. 47]. У даному випадку наведені терміни відображають існуючі в окремих країнах відмінності стосовно розуміння правової природи права слідування.

Крім того, підхід, коли запозичений з речового права термін «право слідування» використовується для позначення права автора на частку від суми, отриманої від перепродажу оригіналу твору образотворчого мистецтва або рукопису літературного (музичного) твору, є застарілим, оскільки з часу його першого використання в законодавстві Франції у 1920 році в авторському праві України та країн-членів ЄС було запроваджено цілу низку авторських повноважень, що характеризують нерозривність правового зв'язку автора з оригіналом його твору, зокрема, право доступу, право на недоторканність твору тощо. Отже, виходячи з традиційного розуміння права слідування та наявності кількох авторських повноважень, що обмежують абсолютність права власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, постає необхідність переосмислення його змісту в авторському праві. Термін «право слідування» в авторському праві пропонується використовувати для позначення особливого

повноваження автора, що полягає у нерозривності його зв'язку з оригіналом свого твору незалежно від того, кому на праві власності належить цей оригінал. Причому свою практичну реалізацію дане повноваження знаходить через такі права як право автора на частку від суми продажу оригіналу твору, право на недоторканність твору, право на викуп оригіналу твору та право доступу. У зв'язку з цим для позначення авторського повноваження, яке полягає у праві автора на отримання визначеної законом частки від суми кожного продажу оригіналу твору і сьогодні в авторському праві позначається терміном «право слідування», слід використовувати термін «право автора на частку від суми продажу оригіналу твору».

2.2 Правова природа права слідування та його місце в системі авторських прав

З'ясування місця права слідування в системі авторського права вимагає попереднього розгляду системи авторського права. Традиційно авторські права, як і права інтелектуальної власності в цілому, поділяють на особисті немайнові та майнові [129, с. 466]. Преамбула Закону України про авторське право наводить визначення авторського права саме через відповідні повноваження автора, зазначаючи, що авторське право включає особисті немайнові права і майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Аналіз статті 423 ЦК України та статті 14 Закону України про авторське право дозволяють стверджувати, що основними (оскільки наведений у законодавстві перелік цих прав є невичерпним) немайновими авторськими правами є право авторства, право на авторське ім'я та право на недоторканність твору.

Право авторства визначається як право на визнання людини автором твору. Зазвичай воно реалізується шляхом зазначення імені автора на оригіналі чи примірниках твору. Зазначене право тісно пов'язане з презумпцією авторства,

за якою, відповідно до ч. 1 статті 11 Закону України про авторське право, за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору.

Право на ім'я автора включає кілька повноважень: право зазначати, вимагати зазначення чи забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору; право на анонімність та право на псевдонім (вигадане ім'я, що обирається автором для позначення свого авторства). Слід зауважити, що стаття 1 Закону України про авторське право досить широко визначає ім'я автора, встановлюючи, що під іменем автора мається на увазі група слів або знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; обраний автором знак (сукупність знаків) тощо.

Право на недоторканність твору визначається як право автора протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому замаху на твір, що може зашкодити честі та репутації автора, а також супроводженню твору без згоди автора ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо.

В юридичній літературі зустрічаються й інші підходи до визначення переліку особистих немайнових прав. Так, зокрема, Р. Стефанчук виділяє в якості особистих немайнових прав інтелектуальної власності:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право на ім'я творця (авторське ім'я) та застосування інших прийомів індивідуалізації творця (автора);
- право на титулізацію, номіналізацію та сакрарезацію об'єкта права інтелектуальної власності;
- право на недоторканність об'єкта права інтелектуальної власності;
- право на репутацію творця об'єкта права інтелектуальної власності [117, с. 46].

До основних ознак особистих немайнових прав автора належать невідчужуваність (ч. 2 статті 14 Закону України про авторське право прямо вказує, що особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам) та відсутність економічного змісту.

До майнових прав інтелектуальної власності на твір стаття 440 ЦК України зараховує:

- право на використання твору;
- виключне право дозволяти використання твору;
- право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Центральним поняттям при розгляді питання майнових авторських прав є поняття використання твору. Під використанням твору маються на увазі наступні дії:

- опублікування (випуск у світ). Закон України про авторське право встановлює, що твір вважається опублікованим (випущеним у світ), якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у тому числі виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації;

- відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі;
- переклад;
- переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;
- включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо;
- публічне виконання;
- продаж, передання в найм (оренду) тощо;
- імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо;
- інші дії, встановлені законом [140].

Відповідно до статті 440 ЦК України майнові права на твір належать його авторові, якщо інше не встановлено договором чи законом. Прикладом такого виключення є стаття 16 Закону України про авторське право, яка встановлює, що виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцеві, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем, а авторові службового твору за його створення і використання належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

Основними ознаками майнових авторських прав є можливість їхнього відчуження та економічний зміст.

О.В. Недоруб, акцентуючи на відмінностях між майновими та особистими немайновими авторськими правами, зазначає, що майновими правами зумовлене економічне становище автора. Вони визначають порядок одержання митцем матеріальної винагороди, призначеної йому завдяки створенню та залученню до цивільного обігу створених ним творів. Особисті немайнові права характеризують соціально-правове становище особистості в суспільстві. Вони відтворюють світогляд людини, її особистість, духовні підвалини та естетичні вимоги. Доречність такого розподілу підкреслюється і вибором засобів захисту порушених прав, що обумовлюється їхньою суттю: у випадку порушення майнових прав автор вправі очікувати на відшкодування збитків, а у разі порушення особистих немайнових прав може бути заявлений позов про відновлення порушеного права та (або) про компенсацію моральної шкоди [79, с. 72].

Водночас навіть досить чітко визначені критерії розмежування не завжди дають можливість однозначно віднести те чи інше авторське повноваження до особистих немайнових або майнових прав автора. Крім того, слід враховувати і взаємний вплив цих прав. Як вказує відомий український цивіліст Р.Б. Шишка: «Безумовно, що ці дві групи прав авторів тісно зв'язані. Особисті немайнові права сприяють комерційному успіху майнових прав» [145, с. 253]. Зазначене

стосується і права слідування. Так, наприклад, право дозволяти або забороняти зазначення свого імені при використанні твору, а також публікація твору під псевдонімом значно обмежує можливості практичної реалізації права слідування, практично локалізуючи його здійснення за допомогою агента або організації колективного управління. Міцний зв'язок з правом слідування має і право автора на недоторканність твору, оскільки внесення змін може істотно позначитись на ціні твору. Крім того, коли йдеться про право слідування, то ім'я та репутація автора неодмінно обумовлюють популярність його творів на арт-ринку.

Закон України про авторське право не включає право слідування ані до особистих немайнових, ані до майнових прав автора. Йому присвячено окрему статтю, яка займає місце після регулювання всіх основних питань стосовно авторських прав, включаючи питання їхнього обмеження, що часто розцінюється як вказівка на особливу правову природу даного авторського повноваження.

Слід зауважити, що в юридичній літературі стосовно правової природи права слідування висловлюються різні позиції. По-перше, виходячи з того, що основною метою даного права є отримання автором частки від суми від перепродажу твору, воно розглядається як одне з майнових прав автора.

Так, Е.П. Гаврилов прямо вказує, що право слідування, безсумнівно, є майновим правом [21, с. 30]. Як різновид прав, пов'язаних з економічною вигодою, а відповідно – майнових, розглядає право слідування П. Попова [91, с. 88]. До майнових прав автора також відносять право слідування Р.В. Авдонин [3, с. 108], І.І. Ващинец [16, с. 13] та інші.

Менш категоричною є позиція О.В. Недоруба, який вказує на особливу правову природу права слідування і зазначає, що винятковість права слідування у тому, що його економічна складова наділена безвідносністю, тобто на відміну від інших правомочностей автора, за продаж яких він вправі не витребувати виплат, винагорода за правом слідування провадиться обов'язково [79, с. 70]. Проте далі дослідник уточнює свою позицію і висловлює думку, що правова

природа права слідування більше відповідає майновим правам автора, бо надає авторові або його спадкоємцям матеріальної вигоди від участі твору в комерційному обігу, воно є чинним упродовж дії майнових прав і передається у спадщину, а економічна складова наділена безвідносністю, і таким чином, висновок про віднесення права слідування саме до сфери майнових прав як самостійного повноваження, що не належить до виключних прав, видається цілком виправданим [79, с. 72].

На самостійний характер права слідування вказує і В.М. Лисиця. На її думку, право слідування є окремим правом автора, що відрізняється від приналежного йому виключного права на твір. Водночас далі дослідниця виснує, що право слідування – майнове право, міцно пов'язане з особистістю автора [64, с. 213–216].

Висловлюється також позиція про немайновий характер права слідування. Так, Л. Бенглі та Б. Шерман вказують на те, що будучи майновим за змістом, право слідування є моральним, немайновим правом автора [9, с. 488].

Третя позиція полягає у визнанні змішаної, особливої правової природи права слідування. Так, Г.В. Чурпіта, яка, з одного боку, вказує на майновий характер права слідування, що впливає, на її думку, з законодавчих положень, у той самий час зазначає: «Водночас право слідування нерозривно пов'язано з особою творця: за життя автора воно належить лише йому, а після смерті – тільки спадкоємцям автора. Ніяким іншим правонаступникам право слідування належати не може», а відтак, вважає, що «правова природа права слідування є синтезом особистих та майнових елементів» [141, с. 142–143].

На змішаній природі права слідування зауважує і А.М. Семіволкова, оскільки, з одного боку, це майнове право, головним правовим наслідком реалізації якого є виникнення у визначеної законом особи обов'язку здійснити грошову виплату на користь автора, забезпечуючи, таким чином, безперервність винагороди. З іншого боку, право слідування включає такі елементи особистих немайнових прав, як невідчужуваність, неподільність, неможливість передачі іншим особам [109].

Прямо вказують на змішану правову природу права слідування автори посібника «Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти» Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук та І.Л. Литвинчук [138, с. 40].

Позиції щодо змішаної правової природи права слідування дотримується і О.О. Штефан, зазначаючи, що «йому притаманні як елементи охорони, що характерні для майнових прав інтелектуальної власності на твір, так і елементи, що визначають специфіку правового режиму особистих немайнових прав автора твору. Так, з одного боку, право слідування є невідчужуваним, що властиво особистим немайновим правам авторів творів. Законодавче закріплення невідчужуваності права є правовою гарантією запобігання вимушеній відмові автора від свого права. З іншого боку, строк дії права слідування такий самий, як і у майнових прав інтелектуальної власності на твір» [83, с. 198]. Е.А. Суханов також вважає, що право слідування є особливим видом права, що включає як особисті немайнові, так і майнові елементи [121]. На неможливість однозначного включення права слідування до особистих немайнових або майнових прав автора вказує і О.Ю. Шилохвіст [143].

Як специфічне право інтелектуальної власності розглядає право слідування О. Кохановська [57, с. 66]. Так, визначаючи сукупність прав, які входять до «інтелектуальних», вона вказує, що до останніх включаються: виключне право як особливе майнове право; особисті немайнові права та «інші права, спеціально передбачені законодавством в окремих випадках (право слідування, право доступу)» [57, с. 78].

Розглядаючи питання приналежності права слідування до особистих немайнових або майнових прав автора, потрібно наголосити, що в юридичній літературі існують різні підходи стосовно поділу авторських прав на особисті немайнові та майнові в цілому. Так, В.І. Серебровський є прибічником думки, за якою розмежування особистих та майнових прав автора не знаходить підтримки у практиці здійснення авторських прав: одне й те саме право (повноваження), що належить автору, за деяких обставин може охороняти і його майнові інтереси, причому за певних ситуацій одночасно охоронятимуться

як перші, так і другі, а за інших обставин йтиметься про охорону тільки майнових або виключно немайнових інтересів [112, с. 107]. Інший відомий фахівець у сфері юриспруденції, професор М.В. Гордон зазначав, що у галузі авторського права, як, зрештою, й в усіх інших сферах цивільного права, нелегко виокремити права особисті та права майнові, вивчати їх окремо. Як правило, правомочності автора є водночас і способом охорони його повноважень на матеріальне розпорядження твором. Передача твору до видавництва є особистим правом автора, яке водночас перетинається з питанням про право автора на винагороду. Те, що системою авторського права особисті і майнові правомочності вивчаються окремо одне від одного, вказує, скоріше, на зручність подібного розмежування і не є принциповим. Іноді подібне розмежування допустиме за випадків, коли відома мета, яку переслідує автор при здійсненні даного повноваження. Тому поділ повноважень автора на особисті та майнові носить умовний характер [24, с. 77–78]. Е.П. Гаврилов ще у 1977 року звертав увагу на нестатичність системи авторських прав, що базується на їхньому поділі на особисті немайнові та майнові, оскільки виникнення нових результатів інтелектуальної діяльності, нових способів їхнього залучення до цивільного обігу неодмінно викликає різні модифікації зазначеної системи, призводить до переходу певних повноважень з однієї категорії до іншої [22, с. 18]. Р.Б. Шишка вказує, що поділ авторських прав (так само, як і права інтелектуальної власності в цілому) на особисті немайнові та майнові права був виправданий за радянських часів, тоді як перехід на «приватницькі відносини» вимагає кардинальних змін і не дозволяє казати про «абсолютний правовий зв'язок і залежність майнових і особистих немайнових прав» [145, с. 253].

Водночас, з практичної точки зору, на сучасному етапі включення права слідування до групи особистих немайнових чи майнових авторських прав дозволить уникнути деяких проблем, пов'язаних з реалізацією зазначеного права. Так, наприклад, О.П. Міщенко називає у якості однієї з умов реалізації авторських прав наявність у суб'єкта необхідного обсягу

дієздатності [73, с. 14]. Без віднесення права слідування до особистих немайнових або майнових прав автора вирішення цього питання при існуючому правовому регулюванні значно ускладнено, оскільки ЦК України встановлює стосовно самотійного здійснення особою прав на результати інтелектуальної творчої діяльності наступні правила. Відповідно до статті 31 ЦК України фізичні особи з частковою цивільною дієздатністю самотійно здійснюють лише особисті немайнові права на результати інтелектуальної творчої діяльності, тоді як фізичні особи з неповною цивільною дієздатністю – також і майнові [140]. Оскільки право слідування не відноситься законодавством ні до особистих немайнових, ні до майнових авторських прав, питання можливості його самотійного здійснення малолітніми особами залишається відкритим. Задля подолання правової невизначеності, необхідно зробити пряму вказівку на майновий характер права слідування у національному законодавстві. Вказівку на невідчужуваний характер права слідування як аргумент на користь його немайнового характеру навряд чи можна вважати слухним, оскільки невідчужуваність, крім права слідування, притаманна і таким суто майновим правам, як заставне право, сервітутне право, аліментне право тощо, що не перетворює відносини, що виникають у зв'язку з цими правами, на немайнові.

Крім того, визначаючи місце права слідування в системі авторських прав слід зазначити, що останні можуть бути поділені на групи також з застосуванням інших підстав для класифікації.

Так, підставою для класифікації може бути здатність певних авторських повноважень обмежувати абсолютність права власності. Безумовно, подекуди це суперечить панівному у світі принципу незалежності права інтелектуальної власності від права власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено об'єкт права інтелектуальної власності. В законодавстві України дане положення міститься у ч. 1 статті 419 ЦК України. Та водночас право слідування є не єдиним особливим авторським повноваженням, що обмежує абсолютність права власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір. До подібних авторських повноважень можуть бути зараховані право автора на

недоторканність твору (стаття 439 ЦК, п.1 ч. 1 статті 14 Закону України про авторське право), право на збереження оригіналу твору (ч. 2 статті 12 Закону України про авторське право) та право доступу (стаття 26 Закону України про авторське право).

Так, запровадження права на недоторканність твору пов'язано з філософськими поглядами, відповідно до яких результат інтелектуальної, творчої діяльності є відображенням індивідуальності автора. Розглядаючи питання змісту права на недоторканність твору, О. Штефан зазначає: «автор має право вимагати, щоб його думки, які втілені у творі, не видозмінювались, не спотворювались, а суспільство вправі претендувати на користування результатами творчості людського розуму у їх первинних формах» [147, с. 4]. Саме задля збереження твору у тому вигляді, в якому його було створено автором, останньому і надається особливе право – право на недоторканність твору. На міжнародному рівні право на недоторканність твору, передбачене статтею 6bis Бернської конвенції, встановлює, що незалежно від майнових прав автора і навіть після відступлення цих прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-яким іншим замахам на твір, здатним завдати шкоди честі або репутації автора. Національне законодавство країн-членів ЄС, з позиції відображення права автора на недоторканність твору, може розділятися на дві групи в залежності від теорії, закладеної до його суті:

– правові норми яких засновано на об'єктивній концепції, за якою твори підлягають охороні від викривлень, спотворень чи змін, що можуть зашкодити законним особистим або творчим інтересам автора, що можуть бути об'єктивно констатовані, або здатні зашкодити честі чи репутації автора. До цієї групи належать Королівство Данія, Фінляндська Республіка, Королівство Швеція, Португальська Республіка, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Італійська Республіка, Королівство Іспанія;

– правові норми яких засновано на суб'єктивній теорії, згідно із якою будь-які зміни не дозволяються. До цієї групи належать Королівство Бельгія, Французька Республіка, Латвійська Республіка, Румунія [63, с. 147].

Другим особливим авторським повноваженням, що спрямоване на обмеження абсолютності права власності на твір, є право автора на викуп свого твору. Опосередковано воно встановлене ч. 2 статті 12 Закону України про авторське право, яка містить заборону власникові матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору образотворчого мистецтва чи архітектури, руйнувати цей об'єкт без попереднього пропонування його авторові твору за ціну, що не перевищує вартості матеріалів, витрачених на його створення. У разі, якщо збереження об'єкта, в якому втілено оригінал твору, є неможливим, закон зобов'язує власника матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору, дозволити авторові зробити копію твору у відповідній формі, а якщо це стосується архітектурної споруди – зробити фотографію цього архітектурного твору. Дане авторське повноваження пропонується назвати «правом на збереження оригіналу твору».

На обмеження абсолютності права власності спрямоване і передбачене статтею 26 Закону України про авторське право право доступу до твору образотворчого мистецтва, яке також стало однією з новел Закону України про авторське право. Відповідно до даного права у разі передання об'єкта, в якому втілено твір образотворчого мистецтва, у чужу власність, автор вправі мати доступ до даного твору задля його відтворення (виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо), якщо це не порушує законних прав нового власника. Без вагомих підстав власник не може відмовити авторові в доступі до твору. Так само, як і стосовно права слідування, існують різні підходи щодо включення права доступу до особистих немайнових чи майнових прав автора. Так, В.О. Калятин розглядає право доступу як особисте немайнове право і зазначає, що його можна вважати засобом забезпечення інших прав (наприклад, права на використання, а також, певною мірою, права на недоторканність) [46, с. 72]. До групи особистих немайнових прав включає

право доступу і Д.В. Подносков [89, с. 66]. Як майнове право розглядають право доступу І.Є. Томаров [122, с. 96] та О.П. Сергєєв [111, с. 220–221]. У свою чергу, В.О. Удалкін вказує, що право доступу характеризується як таке, суть якого не обмежується авторськими повноваженнями і включає не тільки аспекти авторсько-правової природи [126, с. 16].

Підставою для класифікації може стати також ознака можливості передачі або відчуження певного права автором твору. Характеризуючи дану підставу, слід звернути увагу на те, що зазвичай при визначенні права слідування йдеться про його невідчужуваний характер. Водночас за Директивою ЄС право слідування не може передаватися та бути відчуженим [166]. Такий підхід видається досконалішим, оскільки поняття «передача» та «відчуження» є різними.

У Законі України про авторські права вживаються терміни «передача» у значенні «відчуження» і просто «передача». Відповідно до ч. 1 статті 31 автор вправі повністю або частково передати свої права іншій особі. У ЦК України ці терміни також не є тотожними. Об'єкти цивільних прав можуть безперешкодно відчужуватися або бути переданими іншим особам у разі правонаступництва чи у порядку спадкування, якщо вони не вилучені з цивільного обігу, не обмежені у ньому, а також віддільні від фізичної чи юридичної осіб. Оскільки майнові права належать до об'єктів цивільних прав (ст. 177 ЦК України), вони можуть бути об'єктом передачі або відчуження. Таким чином, в юридичній літературі слушно вказується, що в даному випадку йдеться про два різних терміни: «передача прав» і «відчуження прав», причому «перший термін, як більш широкий, включає другий». Відчуження слід розуміти як відмову від чогось, тоді як «передача прав» може бути як у вигляді відчуження, так і у вигляді передачі у користування (зокрема, за ліцензійним договором) [43].

Спираючись на вищевикладене, авторські права можуть бути поділені на дві групи: передача або відчуження яких можливі і передача або відчуження яких є неможливими. До першої групи входять майнові права автора, до другої

– особисті немайнові права, право на збереження оригіналу твору, право доступу та право слідування.

Крім того, права автора можуть бути класифіковані за ознакою можливості їхнього переходу у спадщину або переходу до спадкоємців окремих авторських повноважень. У даному випадку до групи авторських прав, що можуть передаватися у спадщину, увійдуть майнові права та право слідування. Крім того, відповідно до ч. 2 статті 29 Закону України про авторське право спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому замаху на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора. Не можуть передаватися у спадщину і не переходять до спадкоємців інші особисті немайнові права, право на збереження оригіналу твору та право доступу.

2.3 Об'єкти авторського права, на які поширюється право слідування, в авторському праві України та країн-членів ЄС

Положення стосовно об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування, складають варіативну частину цього права. Перелік цих об'єктів визначається законодавством кожної окремої країни. В юридичній літературі твір визначається як сукупність ідей, думок та образів, які отримали внаслідок творчої діяльності автора своє вираження в доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, що допускає можливість відтворення» [112, с. 32]. В Директиві ЄС про право слідування конкретизується, що «предметом права слідування є матеріальний твір, тобто річ, у яку втілено твір, що охороняється» [166].

У преамбулі Закону України про авторське право зазначено, що ним охороняються особисті немайнові права і майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва, тобто авторське право. У статті 8 вказаного Закону наводиться орієнтовний перелік об'єктів авторського права і встановлюється,

що саме є об'єктами авторського права у галузі науки, літератури і мистецтва.

Відповідно до переліку це:

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- комп'ютерні програми;
- бази даних;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їхні постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;
- ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- похідні твори;
- збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;
- тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;
- інші твори [40].

Перелік об'єктів авторського права, що міститься у законодавстві України, так само, як і у законодавстві інших країн, є невичерпним. Такий підхід законодавця цілком виправданий, оскільки творча фантазія є необмеженою.

Водночас привертає увагу те, що у Законі України про авторське право відсутня навіть спроба класифікувати твори, які є об'єктами авторського права.

Щодо юридичної літератури, то, наприклад, О.І. Харитонова пропонує класифікації об'єктів інтелектуальної власності виходячи з їх розуміння як «безтілесних речей», поділивши їх залежно від характеру використання споживчих якостей на споживні та неспоживні, а в залежності від здатності бути залученими до цивільного обороту – на оборотоздатні об'єкти та об'єкти з обмеженою оборотоздатністю: «залежно від матеріалу, з якого виготовлена скульптура (або невеличка статуетка), річ може бути неспоживною (бронза, мармур, граніт, бетон тощо) або споживною (шоколад, цукор, тісто тощо). Відтак неспоживним чи споживним є і результат інтелектуальної, творчої діяльності, оскільки у другому випадку від речі (і твору) залишається лише приємна згадка. При цьому знищуються і авторські права. Залишається лише право авторства, якщо воно закріплене у каталозі, на фото, за допомогою відео-чи фотозйомки тощо» [135, с. 99]. Стосовно обмеження оборотоздатності, дослідниця визначає дві підстави: з мотивів суспільної моралі та «речі, право власності на які може набуватися у спеціальному порядку, за наявності відповідного дозволу Мінкультури України тощо (пам'ятки мистецтва і культури тощо)» [135, с. 99]. Такий підхід, безумовно, може розглядатися при вивченні питання стосовно права слідування, оскільки йдеться, насамперед, про твори образотворчого мистецтва. Проте на виникнення права слідування та можливість його реалізації віднесення об'єктів, на які за законом поширюється право слідування, до тої чи іншої групи не впливає.

Аналіз положень Закону України про авторське право дозволяє також виділити кілька груп творів: первинні (оригінальні) та похідні твори; традиційні та нові твори; твори науки, літератури, мистецтва; оригінали та копії творів; опубліковані та неопубліковані твори; оприлюднені та неоприлюднені твори.

Поняття первинного твору в Законі України про авторське право відсутнє. О.П. Сергєєв визначає, що оригінальним твором є твір, всі основні елементи якого, що підлягають охороні («юридично значимі елементи»), створені самим автором. До таких юридично значимих елементів належать образи (вони складають внутрішню форму твору і є відображенням індивідуальності творця) та мова твору (зовнішня форма твору, що знаходить прояв у притаманних автору засобах та прийомах створення художніх образів, «сукупність уживаних автором зображувально-виразних засобів») [34, с. 159, 163]. Похідний твір визначається Законом України про авторське право як твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову. Головна відмінність у правовому режимі первинного та похідного твору полягає у тому, що при створенні похідного твору не має завдаватися шкоди правовій охороні первинного твору. Таким чином, авторське право на похідний твір буде залежним від авторського права автора первинного твору.

Щодо можливості поширення права слідування на похідні твори, то, стаття 20 Закону України про авторське право встановлює, що авторам похідних творів належить авторське право на здійснену ними переробку. Таким чином, поширення права слідування на похідні твори є цілком можливим.

У залежності від спрямованості Закон України про авторське право розрізняє твори науки, літератури та мистецтва. Наука тлумачиться як сфера людської діяльності, мета якої полягає у вивченні предметів і процесів природи, суспільства та мислення, їхніх якостей, відносин та закономірностей, одна з форм громадського життя [59, с. 200]. Таким чином, творами науки вважаються твори в словесній формі, зміст яких є відображенням діяльності людини в сфері науки. Так само у словесній формі існують і літературні твори, але мають зовсім інший зміст – художньої спрямованості. Щодо мистецтва, то зазвичай воно тлумачиться як творча діяльність, результатом якої стають художні образи. Саме в залежності від структури художніх образів розрізняють і види мистецтва. Так, зокрема, виділяються види мистецтва, що безпосередньо

відображають явища життя: живопис, скульптура, графіка тощо. Друга група охоплює види мистецтва, що є виразом емоційного стану художника: музика, архітектура, ужиткове мистецтво тощо [59, с. 122]. Здебільшого право слідування виникає стосовно творів першої групи (у якості виключення щодо другої групи можна навести рукопис музичного твору, коли його включення до об'єктів, на які поширюється право слідування, передбачене національним законодавством).

В теорії розрізняють також традиційні (літературні, музичні, скульптурні, архітектурні тощо) та нові твори (комп'ютерна програма, Інтернет-сайт тощо). Водночас традиційні твори також можуть набувати нових форм. Так, прикладом нових форм образотворчого мистецтва може слугувати новий різновид пластичних творів – мобілі – поєднання пластичної форми та руху. Вперше подібна форма була запропонована скульптором Олександром Калдером (1898–1976). Це металеві скульптури, пофарбовані та підвішені на проволочі, що дає їм можливість рухатися під впливом вітру, створюючи таким чином «твір у русі» [62, с. 112]. О. Штефан, вказуючи, що «нові технологічні досягнення значно змінили зовнішній вигляд образотворчого мистецтва», наводить у якості прикладу комп'ютерні скульптури [146, с. 28]. Таким чином, право слідування може виникати не лише щодо традиційних, а й стосовно нових творів.

Щодо опублікованих та неопублікованих творів, то Закон України про авторське право визначає опублікування твору як випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права примірників твору, виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами у кількості, що здатна задовольнити, з урахуванням характеру твору, розумні потреби публіки, шляхом їхнього продажу, передавання в оренду, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передання права власності на них чи володіння ними іншими способами [40]. Отже, поділ творів на опубліковані та

неопубліковані не має юридичного значення стосовно виникнення права слідування. Це твердження вважатиметься правильним навіть із врахуванням сучасної тенденції можливості поширення права слідування на обмежену кількість копій творів, оскільки юридичне значення матиме не сам факт опублікування, а відповідність примірників до вимог, що висуваються до копій творів, на які може поширюватися право слідування.

Щодо поділу творів на оприлюднені та неоприлюднені, то слід зазначити наступне. Стаття 1 Закону України про авторське право встановлює, що оприлюднення (розкриття публіці) – це втілена у життя за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, завдяки якій твір стає доступним для публіки через демонстрації, публічні сповіщення тощо [40]. Для виникнення права слідування оприлюднення чи неоприлюднення твору значення не має. Проте в умовах існування двох систем, коли можливість реалізації права слідування може залежати від виду продажу, обставина оприлюднення може мати істотне значення. Так, зокрема, Директива ЄС про право слідування у ч. 2 статті 1 вказує, що право слідування поширюється на всі правочини щодо перепродажів, сторонами яких є продавці, покупці або посередники – професійні представники ринку мистецтва: аукціонів, художніх галерей тощо [166]. Таким чином, при перепродажу твору, наприклад, на аукціоні, його оприлюднення стає невід'ємною складовою процедури такого продажу.

Наведені вище види творів можуть бути об'єднані в дві групи. Перша включатиме види творів, що визначаються, умовно кажучи, за матеріальними ознаками, тобто такими, які стосуються безпосередньо процесу створення творів. Дана ознака має істотне значення при вирішенні питання відносно можливості поширення на вказані твори права слідування. Отже, до першої групи включаються первинні та похідні; традиційні та нові твори; твори науки, літератури, мистецтва; оригінали та копії творів. Щодо другої групи, вона виділяється на основі вчинення стосовно творів дій, спрямованих на їхнє використання. До цієї групи входять опубліковані і неопубліковані та

оприлюднені і не оприлюднені твори. Дана ознака не впливає на можливість поширення на твори права слідування, але може бути необхідною передумовою його реалізації.

Перелік творів, на які поширюється право слідування, прямо вказується у національному законодавстві окремих країн, саме тому гармонізація стосовно визначення об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування, є необхідною передумовою належного забезпечення прав авторів.

Одразу варто зазначити, що ЦК України та спеціальний закон – Закон України про авторське право містять низку положень стосовно творів, на які поширюється право слідування, які суперечать одне одному. Так, відповідно до статті 448 ЦК України автор має невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. Закон України про авторське право містить статтю 27 «Право слідування», відповідно до якої автор твору образотворчого мистецтва, а у разі його смерті – спадкоємці впродовж встановленого строку користуються щодо проданих автором оригіналів творів образотворчого мистецтва невідчужуваним правом на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, що йде за першим його продажем, здійсненим автором твору (право слідування). Таким чином, відповідно до Закону України про авторське право право слідування поширюється на твори образотворчого мистецтва, а відповідно до ЦК України – на оригінали художніх творів чи оригінали рукописів літературних творів.

Практична реалізація даного положення потребує з'ясування понять «твір образотворчого мистецтва», «художній твір» та «рукопис».

Стаття 1 Закону України про авторське право визначає, що твір образотворчого мистецтва – це скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо. Таким чином, перелік творів образотворчого мистецтва у законодавстві є невичерпним

і практично співпадає з переліком, що пропонується Директивою ЄС про право слідування та переліками, які містяться у законодавстві країн-членів ЄС.

Щодо особливостей творів образотворчого мистецтва як об'єктів авторського права, то треба зауважити на наступному. У статті 12 Закону України про авторське право йдеться про матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, причому вказується, що «авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного» [40]. Таким чином, твір, з позиції авторського права, розглядається як дещо нематеріальне, що може знаходити вираз у матеріальній формі, яка виступатиме матеріальним об'єктом, матеріальним носієм твору. Щодо творів образотворчого мистецтва, то, на відміну, наприклад, від літературних творів, існує зв'язок твору з матеріальним об'єктом, в якому його втілено. Так, О.П. Сергєєв вказує, що картина та скульптура як результат праці художника настільки тісно пов'язані з формою, у яку їх втілено, що складають з нею одне нероздільне ціле. Але, незважаючи на цю єдність, картина та скульптура виступають одночасно і як об'єкти авторського права, і як об'єкти права власності» [34, с. 154]. Прибічником цієї думки виступає і В.О. Удалкін, який вважає, що найголовнішою рисою, зважаючи на яку твори образотворчого мистецтва об'єднуються в окрему групу, є оригінал твору, а відтак, твір не може існувати без предметної форми. Саме ця риса обумовлює такі специфічні права на твори образотворчого мистецтва, як право доступу і право слідування [126, с. 9].

Щодо поняття художніх творів та поняття оригіналу рукопису літературного твору – їх ні Закон України про авторське право, ні ЦК не містять.

Ч. 1 статті 2 Бернської конвенції [10] встановлює, що термін «літературні і художні твори» охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звертання, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми,

музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектури або наук. Якщо прибрати з даного переліку літературні твори, то залишиться досить широкий список об'єктів, які відповідно до Конвенції можуть вважатися художніми творами і на які, виходячи з положень ЦК, може поширюватися право слідування. Більшість із них буде творами образотворчого мистецтва, проте, така група, як «драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії», як художні твори, у переважній кількості випадків не можуть розглядатися як такі, на які може бути поширено право слідування.

Слід звернути увагу на те, що проектом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав пропонується визначення твору мистецтва. Відповідно до вказаного проекту Закону «твір мистецтва – твір образотворчого мистецтва, ужиткового мистецтва, такого як картина, колаж, живопис, малюнок, гравюра, естамп, літографія, скульптура, килимовий, керамічний виріб, ювелірний виріб, виріб зі скла та фотографічний твір тощо, за умови, що такий твір був створений самим автором або є примірником, що є твором мистецтва, виготовлений в обмеженій кількості самим автором або під його керівництвом, пронумерований, підписаний або іншим чином засвідчений його автором» [100]. Підхід розробників проекту Закону до розуміння твору мистецтва здається досить обмеженим, оскільки у наведеному визначенні йдеться виключно про твори образотворчого мистецтва. Проте сам перелік творів був значно розширений. Крім того, пропонується включити до переліку

творів копії. З одного боку, це слід розглядати як спробу приведення національного законодавства у відповідність до Директиви ЄС про право слідування, але лише за умови, що йдеться про твори образотворчого мистецтва, а не про твори мистецтва в цілому.

Включення рукопису до переліку об'єктів, на які поширюється право слідування, було передбачено Бернською конвенцією, причому у статті 14 *ter* зазначеної Конвенції йдеться не лише про рукописи письменників, а й про рукописи творів композиторів (рукописи музичних творів).

Пізніше при обговоренні проекту Директиви ЄС про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва питання доцільності включення до переліку об'єктів, на які поширюється право слідування, рукописів стало предметом дискусії. Так, у доповіді Комітету з юридичних питань та прав громадян вказувалося на недоцільність поширення права слідування на рукописи, оскільки останні не є самостійним витвором мистецтва, а призначені для подальшого тиражування [168, с. 19]. Зрештою, рукописи не лише не були включені до Директиви ЄС про право слідування як об'єкти авторського права, на які поширюється право слідування, а, навпаки, до п. 19 Директиви було внесене наступне положення: «треба роз'яснити, що гармонізація, здійснювана цією Директивою, не поширюється на оригінальні рукописи письменників та композиторів» [166].

В юридичній літературі зустрічаються різні підходи стосовно доцільності поширення права слідування на рукописи літературних та музичних творів. Так, на думку В. Дроб'язка, виключення вказаних об'єктів з переліку таких, на які поширюється право слідування, є цілком обґрунтованим, оскільки є можливість їхнього використання на підставі ліцензійних угод, що надає авторам можливості отримання гонорару у вигляді роялті [31, с. 24]. Водночас повністю з такою позицією погодитись неможливо, оскільки йдеться про використання на підставі ліцензійних угод не рукопису, а примірників літературних творів. Більш слушною є позиція С.М. Клейменової, яка вказує, що «право слідування не тільки може, але і повинно застосовуватись до

оригінальних рукописів музичних і літературних творів, оскільки в даному випадку йдеться про «раритети», а не про використання «усіх поспіль» літературних і музичних творів, тому що не будь-який оригінальний рукопис може викликати зацікавленість на аукціоні» [54, с. 52]. З одного боку, дійсно, продаж рукописів належить до менш поширених явищ, ніж продаж творів образотворчого мистецтва: переважно рукописи літературних або музичних творів великих письменників і художників розглядаються як культурне надбання тієї чи іншої країни і перебувають у відповідних музеях, що робить їхню появу на аукціонних торгах досить обмеженою. Водночас, коли таке трапляється, то ціни, які в результаті сплачуються на аукціонах за деякі рукописи, можуть із успіхом конкурувати з цінами, що пропонуються за картини знаних художників. Так, наприклад, за інформацією журналу Forbes, серед найбільш вартісних рукописів, проданих на аукціоні Sotheby's, були правила гри в баскетбол з нотатками їхнього автора – Джеймса Найсмита (продані в Нью-Йорку в 2010 році за \$ 4338500) та архів режисера Андрія Тарковського (проданий в Лондоні за £ 1497250) [115].

Вертаючись до питання поняття «рукопису» в національному законодавстві України, потрібно вказати, що його визначення відсутнє. Це також ускладнює практичне застосування відповідної норми Закону, оскільки поняття «рукопис» може розглядатися у кількох значеннях. По-перше, як синонім латинського терміна манускрипт («manuscriptum», від «manus» – рука, «scribo» – пишу), що означає «текст, написаний від руки». Сьогодні використання комп'ютерної техніки при створенні літературних текстів практично унеможлиблює визначення тексту як рукопису, а рукописи у значенні «написаний від руки» створюються вкрай рідко. Водночас автори коментаря ЦК України вказують, що «форма рукопису не має значення, – це може бути оригінал, написаний від руки, надрукований на друкарській машинці або набраний на комп'ютері» [26, с. 731].

У другому значенні «рукопис» розглядається як синонім поняття «авторський оригінал», незалежно від форми фіксації (зазвичай до внесення до

тексту редакційних правок). Під рукописом також мається на увазі текст, підготовлений автором до опублікування. Порівнюючи два наведені підходи до тлумачення поняття рукопису, зацентруємо, що кожен варіант має власну цінність: перший, зазвичай, для колекціонерів, а другий – для дослідників творчості певного письменника. Проте який саме з наведених підходів мався на увазі авторами ЦК України – не зрозуміло. Отже, за відсутності законодавчого визначення поняття «рукопис літературного твору» для цілей забезпечення вимог законодавства щодо права слідування практично унеможлиблюється його практична реалізація (мабуть, крім рукописів у значенні «написаний від руки»).

Враховуючи вищенаведене, можна запропонувати визначення рукопису літературного (музичного) твору як запису твору, який виконаний автором або від руки, або за допомогою технічних засобів, але містить індивідуалізуючі автора ознаки (помітки, малюнки тощо), нанесені ним особисто.

Розглядаючи питання включення рукописів до переліку творів, на які поширюється право слідування, необхідно також звернути увагу ще на два моменти.

По-перше, відповідно до статті 18 Закону України про авторське право як літературні твори охороняються комп'ютерні програми незалежно від способу чи форми їхнього вираження. Чи означає це поширення норм, що стосуються права слідування, на рукописи комп'ютерних програм, і що вважатиметься рукописом комп'ютерної програми? Відповіді на дане питання ні законодавство, ні юридична наука сьогодні не мають. Водночас, розглядаючи цифрові твори з позиції можливості їхнього включення до творів образотворчого мистецтва, В.О. Удалкін зазначає, що у випадку, коли твір, заснований на зображенні, можна відділити від предметної форми, в якій він виражений, тобто мається на увазі твір, який позбавлений оригіналу (графічне зображення, створене в цифровій формі комп'ютерними програмами), то на такий твір не поширюються права доступу та слідування [126, с. 9]. Так саме і

О. Штефан вказує, що «законодавець, визначаючи об'єкти права слідування, навряд чи мав на увазі оригінали комп'ютерних програм» [148, с. 8].

По-друге, поширюючи право слідування на рукописи літературних творів, законодавець має поширити його і на рукописи музичних творів.

Директива ЄС про право слідування визначає необхідність гармонізації категорій творів, на які поширюється право слідування, як одну з підстав прийняття Директиви. Стаття 2 зазначеної Директиви встановлює, що під «оригінальними творами мистецтва» слід мати на увазі твори графічного або пластичного мистецтва, а саме: картини, колажі, живопис, малюнки, гравюри, естампи, літографії, скульптури, гобелени, кераміку, твори зі скла та фотографічні твори. Причому право слідування поширюється як на оригінали творів, створені автором власноруч, так і на копії, що можуть бути визнані оригінальними творами мистецтва. Останніми вважаються копії, вироблені в обмеженій кількості, або автором власноруч, або під його керівництвом. Копії мають бути пронумеровані, підписані або іншим чином позначені автором.

Наведені положення було, з певними застереженнями, запроваджено в законодавстві країн-членів ЄС.

Так, стаття R122-3 Кодексу інтелектуальної власності Франції, розкриваючи поняття оригінальних та скульптурних творів, уточнює, що до таких творів належать картини, колажі, акварелі, малюнки, гравюри, офорти, літографії, скульптури, гобелени, кераміка, вироби зі скла, фотографії та художні твори, створені за допомогою аудіовізуальних або цифрових засобів [160].

Стаття 11 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права вказує, що як «твори авторського мистецтва» мають на увазі твори графічного або пластичного мистецтва, зокрема: картини, колажі, зображення, малюнки, гравюри, офорти, літографії, скульптури, гобелени, керамічні вироби, скляні вироби та фотографії, як виконані самим автором, так і копії.

Стаття 38 Зведеного закону Данії про авторське право уточнює, що до творів, на які поширюється право слідування, належать картини, колажі,

малюнки, гравюри, естампи, літографії, скульптури, гобелени, керамічні, скляні та фотографічні твори. Стаття окремо вказує на те, що право слідування не поширюється на архітектурні твори.

П. 2 статті 54 Кодексу авторських та суміжних прав Португалії містить перелік «оригінальних творів мистецтва», на які поширюється право слідування, зараховуючи до них: будь-які твори графічного або пластичного мистецтва, у тому числі картини, колажі, малюнки, ескізи, нариси, гравюри, естампи, літографії, скульптури, керамічні та скляні твори, гобелени, фотографії, що були виконані автором, або їхні копії, що вважаються оригінальними творами мистецтва, з їхньою обов'язковою нумерацією та авторизацією.

Окрема увага при розгляді об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування, має бути приділена питанню поняття «оригінального твору». В юридичній літературі акцентується на тому, що вимога стосовно оригінальності творів, на які поширюється право слідування, виконує дві основні функції. По-перше, відповідність твору до вимоги оригінальності розглядається як вирішальний фактор для визнання існування на нього авторського права. Таким чином, поширення права слідування можливе лише на твори, що охороняються авторським правом. По-друге, вимога оригінальності твору обмежує застосування права слідування лише до оригіналів твору, виключаючи об'єкти, що є відтворенням цього оригіналу. Водночас друга функція поступово звужує свою дію. При підготовці тексту Директиви у частині вимоги оригінальності твору перед розробниками постала проблема узгодження підходів до розуміння оригінальності твору, що існує в континентальній та англосаксонській системах права. Так, критерієм оригінальності твору в країнах континентальної системи права є те, що твір має бути результатом творчої інтелектуальної праці автора, тоді як у країнах англосаксонської системи права поширений так званий «знижений» підхід до тлумачення оригінальності, відповідно до якого аби бути визнаним об'єктом авторського права, твір має виходити від автора і не бути копією [1, с. 177].

Слід зазначити, що в юридичній літературі та законодавстві використовуються як термін «оригінали твору», так і термін «оригінальні твори». Вказується, що відносно авторських творів «оригінальність» розглядається як критерій «новизни» і є показником творчого характеру твору [34, с. 155]. Новим тлумачним словником української мови «оригінал» щодо речей визначається як «1. Те, що є основою для відтворення, копіювання, переробки та ін.; первопис, першотвір, взірєць» [80, с. 133]. Водночас прикметник «оригінальний» має наступне значення: «1. Який не є копією або підробкою чого-небудь; справжній, автентичний. // Створений самостійно, без наслідування відомих зразків. // Який не є перекладом з іншої мови. ... 2. Який привертає до себе увагу своєю незвичайністю, своєрідністю» [80, с. 133]. Отже, поняття «оригінал» та «оригінальний» в його першому значенні є синонімічними. Виходячи з того, що стосовно права слідування поняттю оригіналу (оригінального твору) протиставиться поняття копії, можна зробити висновок, що йдеться саме про твір, створений безпосередньо автором.

Водночас, оскільки, на відміну від англomовного законодавства, у якому для термінів «оригінал» та «оригінальний» використовується англomовний термін «original», значення якого буде залежати від перекладу, українська мова дозволяє чітко розрізнити ці два терміни: оригінальний твір – твір, що підлягає правовій охороні; оригінал твору – твір, створений безпосередньо автором. В контексті права слідування слід також зауважити, що, коли йдеться про право слідування, це означає, що твір вже визнаний об'єктом авторського права, а значить можна зробити висновок, що мається на увазі саме оригінал твору.

Питання стосовно об'єктів, на які може поширюватися право слідування, не є новим. Ще у 1996 році професор В. Гінсбург запитував, чому право слідування поширюється на полотна Пікассо і не поширюється на оригінальні брошки Тіффані? Чому спадкоємці Пікассо відповідно до права слідування отримують відсоток винагороди за кожний перепродаж витворів Пікассо, а на перепродаж автомобілів Мерседес, крісел Кнолл і холодильників Ваукнехт це правило не поширене, хоча вони містять відбитки торговельних марок,

підписані і над ними працювали відомі художники-дизайнери? [170]. З таким аргументом навряд чи можна повністю погодитися, оскільки, перш за все, коли йдеться про право слідування, маються на увазі оригінали авторських творів, а не примірники, які є результатом масового виробництва. Крім того, право слідування належить до авторського права і не поширюється на об'єкти права промислової власності, якими є промислові зразки або на торговельні марки, які належать до засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів або послуг.

Слід також зазначити, що Директивою ЄС про право слідування перелік об'єктів авторського права, на які може бути поширено право слідування, було не лише уточнено, а й розширено. Так, ч. 1 статті 2 Директиви встановлює, що «оригінал твору образотворчого мистецтва» означає твори графічного або пластичного мистецтва, такі, як картини, колажі, живопис, малюнки, гравюри, естампи, літографії, скульптури, килимові, керамічні вироби, предмети зі скла та фотографії за умови, що вони були створені самим митцем або є примірниками, які вважаються оригінальними творами мистецтва.

В юридичній літературі питання стосовно поширення права слідування на копії творів порушувалося ще в у 80-х роках минулого століття. Так, зокрема, на думку Р. Дюма, якщо планується, що твір буде втілено в одному екземплярі, то, зважаючи на вимоги авторських спілок і організацій аукціоністів, право слідування може надаватися тільки лімітованій кількості примірників (якщо йдеться про естампи, право слідування поширюється лише на перший тираж, в якому твори нумеруються і підписуються) [32, с. 164].

У березні 2001 року на засіданні Міжурядового комітету з авторського права Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) було представлено дослідження генерального директора Товариства авторів творів витончених та графічних мистецтв (BILD-KUNST) Г. Пфеннінга, в якому автор звернув увагу на поширення права слідування на твори, що створюються методом репродукції [103, с. 1].

Сьогодні право слідування поширюється не лише на оригінали, а й на копії творів, але таке поширення не є безумовним. Так, у ч. 2 статті 2 Директиви ЄС про право слідування вказується, що примірники мають бути виготовлені в обмеженій кількості самим митцем або під його керівництвом, бути пронумеровані, підписані або належним іншим чином засвідчені митцем. Обмежень стосовно кількості копій Директива не встановлює, залишаючи дане питання на розсуд національного законодавця.

Подібні положення було запроваджено у законодавство країн-членів ЄС. Так, зокрема, на можливість поширення права слідування на копії творів вказує стаття 11 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права, стаття 38 Зведеного закону Данії про авторське право.

Досить докладно регулює питання поширення права слідування на копії творів законодавство Франції. Стаття L122-8 Кодексу інтелектуальної власності Франції, визначаючи, що творами, на які поширюється право слідування, є графічні та пластичні твори, уточнює, що правила статті L122-8 стосуються як оригіналів творів, створених самим автором, так і копій, вироблених в обмеженій кількості самим автором або під його відповідальність. У статті R122-3 даного Кодексу уточнюється, що зазначені роботи вважаються оригінальними творами, якщо вони підписані або позначені іншим засобом, що дозволяє ідентифікувати автора. Стаття містить перелік таких робіт, зараховуючи до них:

- гравюри, офорти та літографії в обмеженій кількості однієї або кількох дощечок;
- копії скульптури у кількості, що не перевищує дванадцяти копій, які пронумеровані художником, плюс одна тестова копія;
- гобелени та твори текстильного мистецтва, створені власноруч, на основі оригінальних моделей, створених художником, у кількості, що не перевищує восьми екземплярів;

– емалі, що виконані повністю власноруч та з підписом художника, у кількості, що не перевищує восьми пронумерованих копій плюс чотири тестові копії художника;

– фотографічні твори, підписані художником, у кількості, що не перевищує тридцяти екземплярів, незалежно від формату та основи;

– художні твори, створені за допомогою аудіовізуальних або цифрових засобів, у кількості, що не перевищує дванадцяти копій [160].

У юридичній літературі звертається увага на те, що у випадках, коли йдеться про так звані «проміжні» об'єкти, необхідно вдаватися до розмежування між витворами, створеними як твори образотворчого мистецтва, і предметами – складовими комерційної продукції установ, що не містять рис оригінального твору [103, с. 1–2]. Що стосується розширення переліку творів, на які поширюється право слідування, то тут можна погодитись з позицією С.А. Сударікова, який головною причиною розширення переліку об'єктів, що охороняються правом інтелектуальної власності, називає економічну, тобто прагнення правовласників нових об'єктів отримати монопольне право на їхнє використання [119, с. 6].

Зрештою, підхід, за яким право слідування поширюється на копії творів, хоча і не повністю відповідає класичній концепції права слідування, але є відображенням реально існуючої ситуації, особливо що стосується творів, які створюються за допомогою технічних пристроїв, зокрема фотографічних творів, на яких, як об'єктах права слідування, слід зупинитися окремо.

Те, що фотографічні твори можуть перепродаватися за приголомшливою ціною, підтверджено практикою. Як зазначив Г. Пфенніг, у наш час на аукціонах можна придбати навіть оригінали фотографій, призначених для друку у пресі, адже фотоархіви, в яких зберігаються аналогові чорно-білі фотокопії, переносяться до цифрових баз даних [103, с. 1–2]. На таких міжнародних антикварних аукціонах, як Sotheby's та Christie's, фотографії продаються за 3,5 млн доларів. На онлайн-аукціоні Artnet online auctions ціни «демократичніші»: від 3 до 45 тис. доларів. У травні 2007 року картину

Айвазовського «Варяги на Дніпрі» виставили для продажу за початковою ціною у 2 млн доларів, а фотографії Пітера Ліка приватний колекціонер придбав за 6,5 млн доларів (до цього найдорожчим знімком вважалася робота Андреаса Гурскі «Рейн II», за яку заплатили 4,3 млн доларів). Раніше ним були придбані фотознімки «Люзія» (2,4 млн доларів) та «Вічні настрої» (1,1 млн доларів) цього самого митця [17].

Таким чином, виплати за правом слідування при перепродажу фотографічних творів можуть бути чималими.

Фотографічні твори включаються до переліку творів, за перепродаж яких мають здійснюватися виплати за правом слідування, законодавством всіх країн-членів ЄС.

Водночас національними правовими нормами подекуди визначаються окремі вимоги безпосередньо щодо фотографічного твору як об'єкта авторського права. Так, наприклад, за законодавством Франції охороні підлягають фотографічні твори, що є результатом творчої праці автора, відповідають вимогам оригінальності та відображають особистість автора. Оригінальність фотографічного твору може знаходити прояв у самостійному виборі автором пози, виду, що фотографується, тощо. Окремо п. 48 bis L. 112-2 Кодексу виділяється такий вид фотографічного твору, як фотографії з місця зйомок фільму. Такі фотографії зроблені автором або безпосередньо на місці зйомок або поблизу цього місця, коли декорації, костюми, грим акторів вже визначені потребами фільму [62, с. 214].

Закон України про авторське право зараховує фотографії до об'єктів авторського права, причому немайнові права підлягають безстроковій охороні, майнові – протягом життя автора та 70 років по його смерті. Визначення фотографічного твору в законодавстві України відсутнє.

Проектом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав пропонується наступне визначення фотографічного твору «фотографічний твір – твір, що відображений (зафіксований) із застосуванням аналогових фотографічних

технологій (фотохімічних процесів) на матеріальному носії з нанесеним на нього світлочутливим шаром, із застосуванням цифрових фотографічних технологій на матеріальному носії чи в електронній цифровій формі, або із застосуванням лазерних технологій у вигляді об'ємного тримірного зображення» [100].

Серед різновидів фотознімків найбільш відома художня фотографія. У даному випадку обсяг прав автора безпосередньо залежить від того, що саме сфотографовано: пейзажі, тварини, якісь особи, об'єкти авторського права (споруди, картини, малюнки, скульптури).

Питання авторського права на фотографічні твори тісно пов'язане з питанням охорони інтересів фізичної особи, зображеної на фотографіях, якій присвячена стаття 308 ЦК України. За статтею 308 ЦК України фотограф може сфотографувати особу безоплатно або за винагороду.

У першому випадку, коли особа позувала безоплатно, її фотографія може бути продемонстрована, розповсюджена виключно за згодою цієї особи. По її смерті – за згодою дітей, вдови (вдівця) або за згодою батьків, братів та сестер. Згода особи може бути анульована по її смерті її рідними. Водночас витрати, яких зазнала особа, що оприлюднювала фотографії, відтворювала або розповсюджувала їх, відшкодовуються наведеними вище особами, які набули права на знімки особи, що позувала безоплатно фотографові.

Крім того, особа, яка безоплатно позує фотографові, вправі використовувати отримане від нього зображення тільки в особистих цілях. Коли, наприклад, відомий фотограф сфотографував безоплатно знану співачку та передав їй знімки для сімейного фотоальбому, його права були порушені, адже співачка дозволила використати ці фотознімки журналу, що надрукував їх у статті про її життя.

У другому випадку фізична особа позує за винагороду. Тоді для публічного показу, відтворення та розповсюдження її згода не потрібна. Однак необхідним є відповідний договір, в якому зазначається, що у даній фотографії

(серії фотознімків) фізична особа-модель втілює образ, що тлумачиться як виконання певної ролі.

Фотографії як твору також відоме співавторство: якщо у зйомці беруть участь кілька осіб, тобто сценарист, фотомоделі, постановник кадру, освітлювач.

Окремо слід сказати про питання, що виникають при створення фотографії за замовленням. За статтею 340 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. За передбачених законом випадків окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на даний об'єкт можуть належати замовникові. Якщо інше не зазначено в договорі, то майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, який створено за замовленням, належать його творцеві та замовникові спільно. Таким чином, фотограф і замовник не можуть використовувати знімок, не повідомивши один одного, не узгодивши даного питання між собою. А безпосередньо об'єкт, в якому втілено твір, належить замовникові.

Причому відповідь на питання, що слід вважати об'єктом, в якому втілено фотографічний твір, також не є очевидною. Так, коли йдеться про фотоплівку, то фотографічним твором вважатиметься зображення на плівці, а коли йдеться про цифрову фотографію, то цифровий файл, а не надрукована фотографія, яка фактично є лише копією цього твору. Слід також зауважити, що у повсякденні фотографічний твір часто називають фотографією. Проте, фотографія у широкому розумінні – це теорія і практика отримання видимого зображення на світлочутливих, магнітних та інших матеріалах. У вузькому розумінні – це фотознімок. У нинішніх правових нормах ці поняття використовуються як тотожні, через що ускладнюється практичне застосування законодавства у даній сфері.

Таким чином, для забезпечення ефективної реалізації права слідування, сучасне законодавство України вимагає не лише усунення неузгодженостей між двома законодавчими актами – ЦК України та Законом України про авторське

право, а й уточнення переліку об'єктів авторського права та окремих понять, що стосуються об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування (зокрема, рукопис, фотографічний твір), з врахуванням вимог технічного прогресу та світових тенденцій.

2.4 Бенефіціари права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС

Право слідування, як було зазначено у попередніх підрозділах, є особливим авторським повноваженням. Таким чином, аналіз питання бенефіціарів права слідування доцільно починати з визначення поняття суб'єктів авторського права та їхньої класифікації. Стаття 421 ЦК України встановлює, що суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності, визначені Цивільним кодексом України, іншими законами або договором.

Традиційно суб'єкти авторського права поділяються на первинні та вторинні. Стаття 435 ЦК України визначає, що первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Відповідно до статті 1 Закону України про авторське право автор – це фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір.

Законодавством встановлюється презумпція авторства, яка полягає у тому, що за відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору [140, ст. 435; 40, ст. 11].

Подальший аналіз положень статті 3 Закону України про авторське право дозволяє зробити висновок, що до суб'єктів авторського права за законодавством України належать громадяни України; особи, що не є громадянами України, але мають постійне місце проживання на території

України, незалежно від того, на території якої країни вперше були оприлюднені їхні твори; особи незалежно від їхнього громадянства і постійного місця проживання, твори яких були вперше оприлюднені на території України, або не оприлюднені, але знаходяться в об'єктивній формі на території України; особи, незалежно від їхнього громадянства і постійного місця проживання, твори яких вперше оприлюднені в іншій країні та протягом 30 днів після цього оприлюднені на території України.

Характеризуючи автора як суб'єкта авторського права, слід зауважити на певних особливостях його правового статусу. Специфікою творчої діяльності є те, що можливість її здійснення не обмежується ні віком, ні психічним здоров'ям людини. Тобто здатність людини бути автором твору жодним чином не пов'язана з обсягом дієздатності. Щодо можливості реалізації цих прав, то ЦК України встановлює, що фізична особа самостійно здійснює особисті немайнові права інтелектуальної власності (п. 2 ч. 1 статті 31), а з досягненням чотирнадцяти років виникає право на самостійне здійснення і майнових прав інтелектуальної власності (п. 2. ч. 1 статті 32). Щодо фізичної особи, дієздатність якої було обмежено, та недієздатної фізичної особи, то закон особливих правил стосовно можливості самостійної реалізації ними прав інтелектуальної власності не встановлює, тобто діють загальні правила, встановлені ЦК України.

Оскільки право слідування не включене законодавством ані до особистих немайнових, ані до майнових прав інтелектуальної власності, питання віку, з якого особа може самостійно розпоряджатися ним, також залишається невизначеним. Проте, враховуючи специфіку права слідування як такого, що не передається та не відчужується, порушення прав вказаних осіб тут навряд чи можливе, оскільки при його реалізації вони лише набувають певних благ. Щодо подальшого розпорядження отриманими коштами, то у цьому випадку потрібно керуватися загальними положеннями цивільного законодавства.

До вторинних суб'єктів інтелектуальної власності законодавство відносить фізичних та юридичних осіб, які набули прав на твори відповідно до договору

або закону [140, ст. 435]. Закон України про авторське право (ст. 8), крім авторів творів, відносить до суб'єктів авторського права спадкоємців авторів та осіб, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права. Право слідування належить до невідчужуваних прав, а отже, можна одразу виключити з кола бенефіціарів за правом слідування осіб, яким автор чи спадкоємці передали свої авторські права.

Таким чином, бенефіціарами за правом слідування можуть бути як первинні, так і вторинні суб'єкти авторського права, проте, коло останніх обмежується спадкоємцями автора.

Законодавство країн-членів ЄС у цілому було останнім часом приведено у відповідність до положень Директиви ЄС про право слідування, однак, в окремих країнах все ще зберігаються певні нюанси стосовно бенефіціарів права слідування.

Стаття 6 Директиви ЄС про право слідування встановлює, що бенефіціаром за правом слідування є автор твору, а після його смерті – його правонаступники. Щодо громадян третіх країн, то ч. 1 статті 7 Директиви ЄС про право слідування встановлює право слідування за принципом взаємності, тобто за правовими нормами країн-членів ЄС автори-громадяни третіх країн та їхні правонаступники наділені правом слідування згідно з Директивою та законами країни-учасниці, тільки коли правопорядок країни, громадянином якої є автор чи правонаступник, гарантує забезпечення права слідування для авторів країн-членів та для їхніх правонаступників. Водночас ч. 3 зазначеної статті встановлює можливість здійснення виплат за правом слідування авторам, які не є громадянами країни-члена ЄС не за принципом взаємності, за умови, якщо автор має місце постійного проживання в країні-члені ЄС. Такий підхід обумовлений здавна існуючою практикою, що знаходила відображення у законодавстві.

Так, наприклад, Декретом Французької Республіки № 56-932 від 15 вересня 1956 року «Про особливості здійснення права слідування художниками, які є іноземцями» [165] було встановлено виняток із загального

правила про взаємність, а саме – передбачено, що право слідування надається іноземним авторам без умови взаємності, якщо строк їхнього проживання на території Франції складав не менше 5 років та вони брали участь у художньому житті країни.

Вказаний підхід було збережено і в чинному Кодексі інтелектуальної власності Франції, стаття L122-8 якого у якості суб'єктів права слідування називає авторів оригіналів творів графічного або пластичного мистецтва, які є громадянами країн-членів Європейського Співтовариства або країн, що є сторонами угоди про Європейський економічний простір. Що стосується авторів, які не є громадянами країни-члена Європейського Союзу або країни-учасниці угоди про Європейський економічний простір, або членів їхніх сімей, то вони мають право слідування лише у разі, якщо закон країни, громадянами якої вони є, визнає право слідування авторів-громадян країн-членів Європейського Союзу або країн-учасниць угоди про Європейський економічний простір. Виняток стосується лише осіб, які не є громадянами Європейського Співтовариства або країн, що є учасницями угоди про Європейський економічний простір, якщо вони проживають у Франції і беруть участь у мистецькому житті Франції не менше 5 років (не обов'язково безперервно). Відповідно до статті R122-4 Кодексу інтелектуальної власності Франції зацікавлені особи мають подати заяву міністру культури, який виносить рішення після отримання висновку комітету, що створюється відповідно до його наказу.

Принцип взаємності стосовно права слідування встановлює також п. 5 Наказу Міністерства культури Данії № 218 від 9 березня 2010 року «Про порядок застосування Закону про авторське право стосовно інших країн» [177].

Щодо вторинних суб'єктів права слідування, то, як вже було зазначено раніше, невідчужуваний характер права слідування дозволяє виключити з їхнього кола осіб, яким право слідування було передано, залишаючи, таким чином, лише тих, до яких право слідування перейшло в порядку спадкування, на чому слід зупинитися окремо.

Спадкування авторського права історично належить до так званих особливих порядків спадкування. Так, ще у Зводі законів цивільних містилася стаття 1184, яка виділяла 13 особливих порядків спадкування, зокрема спадкування авторських прав. За нею окремий порядок спадкування, відмінний від звичайного, набуває чинності у разі спадкування щодо видавництва книжок і музичних творів після смерті авторів або перекладачів, а також щодо спадкування права мистецької власності.

Сучасне законодавство України про спадкування не включає спадкування авторського права до особливих порядків спадкування, проте, аналіз законодавства та юридичної літератури дозволяє виділити низку характеристик на користь тези, що спадкування авторського права є особливим видом спадкування, специфіка якого обумовлюється специфікою самого об'єкта, що успадковується.

Перш за все, слід звернути увагу на авторські права, що входять до складу спадщини. Відповідно до статті 1216 ЦК України спадкуванням є прийняття спадщини померлої фізичної особи спадкоємцями [140]. Авторське право – це нерозривна сукупність особистих немайнових та майнових прав автора. Водночас стаття 1219 ЦК встановлює, що особисті немайнові права до складу спадщини не входять. Але особливість авторських прав полягає у тому, що зазвичай особисті немайнові повноваження найтіснішим чином пов'язані з майновими, а отже, при спадкуванні спадкоємцям переходять не лише майнові, а й певні повноваження, пов'язані з немайновими правами.

Відповідно до ч. 1 статті 29 Закону України про авторське право у спадщину переходять майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право. Щодо особистих немайнових прав, то, з одного боку, зазначений Закон прямо вказує на неможливість їхнього переходу у спадщину. Водночас, з іншого боку, частина 2 вказаної статті встановлює право спадкоємців на захист авторства на твір і протидії, спотворенню чи іншому перекрученню твору, що може зашкодити честі та репутації автора [40]. Таким чином, дане право в обмеженому обсязі виникає у спадкоємців на підставі

закону. У Законі України про авторське право право вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому замаху на твір, що може зашкодити честі і репутації автора (так зване «право на недоторканність твору»), передбачене п. 4 ч. 1 статті 14 «Особисті немайнові права автора». Причому ч. 2 зазначеної статті вказує на неможливість передачі (відчуження) особистих немайнових прав автора іншим особам. Таким чином, якщо неможливість передачі у спадок таких особистих немайнових прав, як право авторства або права обирати собі псевдонім, сумнівів не викликає, то право на недоторканність твору фактично переходить до спадкоємців. Про опосередкований зв'язок права слідування з даним правом було вказано раніше.

Особливий характер авторського права вимагає звернути увагу ще на одну особливість спадкування авторського права – строковий характер прав, що успадковуються. Так, зокрема, щодо права слідування, то воно, як вказується у статті 27 Закону України про авторське право, переходить до спадкоємців на строк чинності авторського права, тобто на строк 70 років після смерті автора. Це загальне правило стосовно строку дії авторського права, що міститься у статті 28 Закону України про авторське право. Водночас існують і особливі правила визначення строку чинності авторського права. Так, у разі створення твору у співавторстві авторське право діє протягом життя співавторів та 70 років після смерті останнього співавтора. Авторське право на твори посмертно реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їхньої реабілітації. Авторське право на твір, вперше опублікований протягом 30 років після смерті автора, чинне протягом 70 років від дати його правомірного опублікування. Ці правила повною мірою стосуються і права слідування.

На практиці можливі різні варіанти переходу у спадщину авторських прав. У разі спадкування за законом спадкоємці одержують право на спадкування почергово (ч. 1 статті 1258 ЦК).

У разі спадкування за заповітом спадкодавець на власний розсуд вирішує розмір частки кожного зі спадкоємців, а також питання стосовно майна, що

переходитиме кожному зі спадкоємців. Законодавство України не містить обмежень стосовно виду спадкування, за яким може бути успадковане право слідування.

Щодо європейського законодавства, то Директива ЄС про право слідування наголошує на недоречності впливу на спадкове право країн-членів (п. 27), залишаючи, таким чином, вирішення питання стосовно виду спадкування, за яким може успадковуватися право слідування, на розсуд країн-членів. Безпосередньо у державах-членах ЄС існують різні підходи до цієї проблеми.

Окремо слід зосередитися на колі спадкоємців, які можуть успадковувати право слідування. Якщо законодавство України жодних обмежень не містить, то, наприклад, за законодавством Франції право слідування може успадковуватися лише спадкоємцями за законом, тоді як спадкоємці за заповітом та інші правонаступники виключаються з кола осіб, що можуть користуватися цим правом. Коментуючи зазначене положення французького законодавства, Р. Дюма зазначає: «оскільки право слідування має аліментну основу, то завдяки цій причині немає підстав надавати його спадкоємцям, які не мають права вимоги по аліментних зобов'язаннях або не мають права на обов'язкову частку» [32, с. 181]. На аліментарний характер права слідування вказує і відомий український вчений-цивіліст Р.Б. Шишка [145, с. 272].

Водночас, незважаючи на ніби чітке формулювання, практичне застосування положень стосовно права слідування на практиці стикалося з певними складнощами. Так, Р. Дюма наводить у якості прикладу «справу Моне»:

Єдиний спадкоємець Клода Моне, його син Мішель, помер через 40 років після смерті свого батька, у 1966 році. За життя Мішель призначив своїм спадкоємцем музей Мармоттон, керівництво якого невдовзі по смерті Мішеля продало одну з картин Клода Моне. За законодавчими нормами музей не наділений правом отримання винагороди за правом слідування. Кузина Мішеля подала до суду позов, мотивуючи, що має право слідування. Паризький суд

задовольнив вимоги племінниці Клода Моне, адже правом вимоги наділяються визначені особи, а його поява залежить від випадку чи явища, не пов'язаних із його правовласниками, тобто від перепродажу твору третьою особою. Доки не настануть ці випадки або явища, спадкоємці усуваються від користування правами, що безпосередньо співвідносяться із правом, яке ще не настало. До того ж, до спадщини Мішеля Моне не входили права на 3% від винагороди, отриманої за продаж картин. Відтак, кузина Мішеля мала право слідування, але як єдина спадкоємиця видатного митця, а не майна його сина.

Та це рішення не відповідало абз. 2 статті 42 Закону Франції про літературно-художню власність, бо в його основі містилася фікція, за якою Клод Моне мав померти вдруге у день продажу картин. А за наведеним Законом, «право слідування існує на користь спадкоємців», тобто право є чинним до будь-якого договору, за яким можуть провадитися відрахування за правом слідування і, яка, таким чином, може бути успадкованою від особи, що не залишила заповіту, при наслідуванні за законом.

Дана постанова Паризьким судом була оскаржена, але й винесене рішення було хибним: племінниця Клода Моне позбавлялася права слідування на підставі того, що це право виникає на підставі першого продажу твору і є чинним тільки у випадку його майбутнього продажу. Право пов'язане з особистістю правовласника і вже не діє по його смерті, якщо інші спадкоємці відсутні. Паризький суд виходив із того, що спадкоємець – це особа, яка наділена правом або безпосереднього спадкування, або спадкування за правом представлення. З цього випливає, що пріоритетне право мав лише син митця, а племінниця не була його спадкоємицею. Р. Дюма вважає дане рішення вкрай суперечливим, оскільки за ним родичі за низхідною лінією Мішеля Моне так само відсторонювалися від права слідування.

Касаційний суд скасував рішення Паризького апеляційного суду на тій підставі, що спадкоємцями вважаються спадкоємці автора твору згідно із порядком переходу спадкових прав навіть за наявності протилежного спадкового розпорядження [32, с. 183–184].

З рішення Касаційного суду випливає, що право слідування передається з дотриманням правила ЦК та положень статті 24, що стосуються узуфрукта того з подружжя, який є живим, і це право невідчужуване. Його не можна передавати за заповітом і воно за жодних умов не відчужується [32, с. 183–184].

Ч. 4 статті 38 Зведеного закону Данії про авторське право встановлює, що після смерті автора право слідування переходить до його подружжя та нащадків. У разі відсутності у автора подружжя та нащадків право слідування переходить до організацій, визначених міністром культури Данії. Таким чином, за законодавством Данії коло спадкоємців, що можуть успадковувати право слідування, також є обмеженим.

Як було зазначено раніше, законодавство України допускає спадкування права слідування без жодних обмежень стосовно виду спадкування та осіб, що можуть успадковувати право слідування. Такий висновок є можливим, виходячи з положень статті 448 ЦК України, ч. 2 якої передбачає, що права автора на частку від суми продажу оригіналу твору набувають спадкоємці автора твору та спадкоємці цих спадкоємців, і цей порядок діє до спливу строку дії майнових прав інтелектуальної власності на твір. Закон України про авторське право також допускає спадкування права слідування і вказує, що спадкоємці користуються цим правом протягом строку дії авторського права.

На окрему увагу заслуговує питання стосовно бенефіціара права слідування у разі відсутності в автора спадкоємців як за заповітом, так і за законом. Так, з одного боку, існує положення статті 1277 ЦК України «Відумерлість спадщини», за якою якщо немає спадкоємців за заповітом і за законом, їх усунено від права на спадкування, вони не прийняли спадщини або не захотіли її приймати, рішенням суду спадщина визнається відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини. Така спадщина переходить у користування територіальної громади за місцем її відкриття [140]. Але невідчужуваний характер права слідування та пряма вказівка законодавства стосовно кола осіб, що можуть бути бенефіціарами права слідування, ставить під сумнів можливість переходу права

слідування територіальній громаді на підставі положень статті 1277 ЦК України. З іншого боку, є положення статті 30 Закону України про авторське право «Перехід творів у суспільне надбання», яка встановлює, що підставою для переходу у суспільне надбання є закінчення строку дії авторського права. Твори, що перейшли у суспільне надбання, можуть вільно використовуватись без виплати авторської винагороди будь-якою особою за умови дотримання особистих немайнових прав автора. Постає питання щодо можливості застосування вказаної норми за аналогією до вищенаведеної ситуації з відсутністю спадкоємців у автора, що теж є сумнівним, оскільки йдеться про різні правові ситуації: спадкування та сплив строку чинності права. Проте заслуговує на увагу ч. 3 вказаної статті, у якій йдеться, що Кабінет Міністрів України може визначати спеціальні виплати до фондів творчих спілок України за користування на території України творами, які становлять громадське надбання. Тут слід звернути увагу на формулювання статті 14ter Бернської конвенції стосовно бенефіціарів права слідування, до яких належить автор, а після його смерті особи або установи, уповноважені національним законодавством. Введення до кола бенефіціарів уповноважених національним законодавством установ могло б дозволити уникнути ситуації невизначеності стосовно права слідування в разі визнання спадщини відумерлою та забезпечити цільове використання коштів, отриманих за правом слідування, спрямувавши їх на розвиток національної культури.

Таким чином, пропонується доповнити статтю 29 Закону України про авторське право частиною 3 наступного змісту:

«3. У разі відсутності спадкоємців у автора, який має право на одержання виплат за правом слідування, право на одержання виплат переходить до уповноваженої організації колективного управління. Зібрана винагорода має спрямовуватись на розвиток національної культури. Порядок розподілу коштів встановлюється Кабінетом Міністрів України».

До групи проблемних може бути включене і питання поділу спадщини, до якої входить право слідування. В юридичній літературі акцентується на

необхідності відрізняти спадкування авторської винагороди, яка була нарахована за життя автора, але не була вчасно виплачена автору, та спадкування винагороди, яка була нарахована вже після смерті автора у відповідності до раніше укладених договорів, але до прийняття спадщини спадкоємцями. Так, на думку Б.О. Булаєвського, у даному випадку спадкоємці не отримують винагороди внаслідок здійснення належного їм виключного права, а лише спадкують певні грошові суми в порядку, передбаченому для спадкування несплачених сум заробітної плати та прирівняних до неї платежів [13, с. 363]. Але у випадку з правом слідування спадкуються не грошові суми, а само право. Таким чином, майбутні виплати є невизначеними (їх може взагалі не бути, якщо оригінал твору не буде перепродаватись) і мають розподілятися кожного разу в залежності від частки у спадщині кожного зі спадкоємців, які успадкували це право.

Спірним є питання стосовно кількості разів переходу права слідування у спадщину. Так, зокрема, висловлюється думка, що право слідування «може переходити в порядку спадкування не більше двох разів: перший раз – після смерті автора; другий раз – після смерті спадкоємців автора» [77, с. 385]. Такий підхід навряд чи можна назвати обґрунтованим за наступних причин. Так, по-перше, законодавство прямо встановлює можливість переходу права слідування «спадкоємцям спадкоємців», проте, безпосередня вказівка на обмеження кількості таких переходів відсутня. Виходячи з принципу диспозитивності цивільно-правового регулювання, можна зробити висновок про можливість необмеженої кількості таких переходів. Другим аргументом на користь того, що кількість переходу права слідування до спадкоємців не обмежується двома, є пряма вказівка закону, що перехід до спадкоємців можливий протягом всього строку дії права слідування, що дорівнює строку чинності майнових авторських прав – 70 років після смерті автора.

Висновки до розділу 2

1. Поняття «право слідування» походить від французького «droit de suite» і традиційно розкривається через формулу «право слідує за річчю».

Структурно право слідування включає дві складові: константну та варіативну. Константною (постійною) ознакою права слідування є невідчужуваний характер. До варіативної складової входять види творів, на які поширюється право слідування, види продажу, суми, з яких здійснюються виплати та розміри самих виплат.

2. Поняття права слідування, що містяться в Законі України про авторське право та ЦК України, містять розбіжності стосовно варіативної складової права слідування. Це може бути обумовлено часом прийняття зазначених законодавчих актів і, таким чином, положення, запроваджені в ЦК України, більше відповідають Бернській конвенції, а положення, що містяться в Законі України про авторське право (хоча і не повною мірою), – Директиві ЄС про право слідування. Враховуючи існуючу на сьогодні ситуацію, необхідно зазначити, що питання усунення розбіжностей між ЦК України і спеціальним законом – Законом України про авторське право вже втратило свою актуальність, оскільки на перший план виходить проблема приведення положень стосовно права слідування у відповідність до Директиви ЄС про право слідування.

3. Аналіз юридичної літератури та нормативно-правових актів доводить відсутність єдиної термінології стосовно права слідування як на національному, так і на міжнародному рівнях. Якщо у міжнародних актах такі розбіжності зазвичай пов'язані з перекладом, то в національних законодавчих актах вони є відображенням існуючих в окремих країнах відмінностей стосовно розуміння правової природи виплат, що здійснюються за правом слідування.

4. При традиційному поділі авторських прав на особисті немайнові та майнові, правова природа права слідування залишається невизначеною. Аналіз юридичної літератури дозволяє казати про існування різних підходів до

визначення правової природи права слідування: особисте немайнове право з елементами майнових прав, майнове право з елементами особистих немайнових прав та особливе право змішаної правової природи.

Водночас право слідування має яскраво виражений майновий характер. Вказівка на невідчужуваний характер права слідування як невід'ємну рису особистих немайнових прав у якості аргументу про немайновий або змішаний характер даного права не може братися до уваги, оскільки вона притаманна і іншим майновим правам (зокрема, право особистого сервітуту, аліментне право тощо).

5. Традиційний підхід до класифікації авторських прав виходячи з їх правової природи (особисті немайнові та майнові) сьогодні є недостатнім, головним чином, у зв'язку з виникнення нових авторських повноважень з особливою правовою природою. Так, залежно від здатності обмежувати абсолютність права власності пропонується виділяти авторські права, які не обмежують абсолютність права власності (право на використання твору) та авторські права, які обмежують абсолютність права власності (право на недоторканність твору, право слідування, право доступу та право на збереження оригіналу твору). За ознакою можливості або неможливості передачі або відчуження авторських прав, виділяються авторські права, які можуть бути відчужені (майнові права автора за винятком права слідування) та авторські права, відчуження яких неможливе (особисті немайнові права автора, право на збереження оригіналу твору, право доступу та право слідування). Залежно від можливості переходу в порядку спадкування виділяються авторські права, що можуть передаватися/переходити спадкоємцям (майнові права, право слідування та права, що фактично переходять до спадкоємців на підставі закону – право на захист авторства та право на недоторканність твору), та авторські права, що не можуть передаватися/переходити у спадщину (особисті немайнові права (за винятком права на недоторканність твору), право на збереження оригіналу твору та право доступу).

6. Норми законодавства України стосовно права слідування в частині, що стосується переліку об'єктів, на які поширюється право слідування, містять певні суперечності. Перш за все, не відповідають одне одному норма статті 448 ЦК України, яка зараховує до таких творів оригінали художнього твору та оригінали рукопису літературного твору, та положення статті 27 Закону України про авторське право, що називає в якості творів, на які поширюється право слідування, твори образотворчого мистецтва. Положення стосовно включення рукопису до переліку об'єктів, на які поширюється право слідування, відповідає положенням Бернської конвенції.

По-друге, вимагає уточнення власне поняття «рукопису», яке є багатозначним. Так, може бути запропоноване наступне визначення: рукопис літературного (музичного твору) – це запис твору, який або виконаний автором від руки, або за допомогою технічних засобів, але містить ознаки, що його індивідуалізують (помітки, малюнки тощо), нанесені особисто автором.

Також в національному авторському законодавстві як синонімічні використовуються сьогодні терміни «оригінальний твір» та «оригінал твору». На відміну від англійського законодавства, у якому для термінів «оригінал» та «оригінальний» використовується англійський термін «original», значення якого буде залежати від перекладу, українська мова дозволяє чітко розрізнити ці два терміни: оригінальний твір – твір, що підлягає правовій охороні; оригінал твору – твір, створений безпосередньо автором.

7. Загальносвітовою тенденцією є розширення переліку творів, на які поширюється право слідування, а також можливість за визначених законодавством умов його поширення на копії творів. Такий підхід відображений у Директиві ЄС про право слідування і, відповідно, актуальним є питання його запровадження до законодавства України.

8. Бенефіціари права слідування мають всі характеристики суб'єктів авторського права. Водночас специфіка самого права слідування, його характеристика як невідчужуваного виключає з кола вторинних суб'єктів осіб, до яких авторське право перейшло на підставі договору. Таким чином, до

вторинних суб'єктів авторського права за правом слідування належать лише спадкоємці автора.

9. Невизначеним у національному законодавстві України є питання бенефіціарів права слідування при визнанні спадщини відумерлою. Водночас Бернською конвенцією передбачається можливість переходу права слідування до установ, уповноважених державою. Запровадження подібної правової конструкції до національного законодавства могло б не лише розв'язати проблемну ситуацію, а й забезпечити можливість відрахувань на розвиток національної культури.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА СЛІДУВАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

3.1. Складові механізми реалізації права слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС

Будь-яке право має сенс лише у разі забезпечення його практичної реалізації, тоді як відсутність можливості такої реалізації є істотним недоліком правової системи. Ця теза неодноразово знаходила підтримку у наукових працях. Так, ще у XVIII столітті Ш.-Л. Монтеск'є звертав увагу на необхідність проводити оцінку стану правового регулювання, виходячи не стільки з наявності хороших законів, скільки з можливості здійснення встановлених у законах приписів [75, с. 318]. Л.С. Явич вказує на нікчемність права, положення якого не знаходять своєї реалізації в діяльності людей і їхніх організацій, у суспільних відносинах, і зазначає на неможливості розуміння права у відриві від механізму його реалізації в житті суспільства [149, с. 201]. Так само і О.В. Міцкевич, порівнюючи правову норму з закликком, який спрямовує до втілення в життя правил поведінки, проголошених державою в законі, акцентує на відсутності закінченого соціального значення правової норми, приписи якої не здійснюються в реальності та не знаходять відображення у свідомості і діях людей, організацій та державних органів [99, с. 268].

Сьогодні проблема забезпечення реалізації прав авторів є однією з найбільш актуальних у праві інтелектуальної власності України. За досить високого рівня охорони та відповідності переважної більшості положень національного законодавства у сфері інтелектуальної власності до міжнародних стандартів, участі у відповідних міжнародних угодах, саме проблеми, пов'язані з реалізацією наданих прав, змушують порушувати питання про неналежний рівень правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної

власності національним законодавством. Як вказують Н. Кузнєцова та О. Кохановська, «забезпечення реалізації та захисту прав усіх учасників (суб'єктів) відносин інтелектуальної власності належить сьогодні до пріоритетних завдань правового регулювання» [60, с. 21]. Слід окремо підкреслити, що питання забезпечення реалізації права інтелектуальної власності належить до першочергових і в плані інтеграції України до ЄС. Значною мірою це пов'язано з певними змінами у політиці ЄС стосовно права інтелектуальної власності «від пріоритету формального наближення законодавства для асоційованих країн до акцентування уваги не стільки на відповідності актів законодавства, скільки на реалізації прав інтелектуальної власності» [52, с. 97].

Термін «реалізація» походить від французького «realiser» і означає здійснення чогось, перетворення на щось реальне, проведення в життя тощо. Щодо правової норми, то реалізація розглядається в юридичній літературі як «втілення, впровадження правових норм на практиці шляхом правомірної поведінки суб'єктів права» [86, с. 61]. На думку В.М. Протасова, якщо реалізацію можна уявити як процес переведення явища в іншу якість, споживання якостей та властивостей цього явища з метою досягнення певного результату, то стосовно права цей процес полягатиме у переведенні правових норм в іншу реальність, в іншу якість – якість правомірної поведінки, під час якої відбувається використання властивостей права для досягнення необхідного соціального результату [101, с. 151].

Реалізація права є складним процесом, який неможливий без наявності відповідного механізму, що базується на конкретизації положень закону в підзаконних актах; наявності актів офіційного тлумачення правових норм; регуляції порядку прийняття, застосування та виконання закону процесуальними нормами; наявності різноманітних актів застосування права [86, с. 61]. Якщо казати саме про механізм реалізації права слідування, то його можна визначити як сукупність взаємопов'язаних правових норм, які

забезпечують можливість отримання автором виплат, що належать йому за правом слідування.

Аналіз ситуації стосовно наявності в Україні дієвого механізму реалізації права слідування свідчить, що, крім формального закріплення цього права у відповідних статтях ЦК України та Закону України про авторське право, в жодному іншому нормативно-правовому акті, у тому числі, що стосуються авторського права, вказане повноваження автора не згадується. Більше того, ні стаття 448 ЦК України, ні стаття 27 Закону України про авторське право взагалі не наголошують на необхідності прийняття підзаконного акта, яким регулювалося б питання реалізації права слідування.

Таким чином, механізм реалізації права слідування в Україні на сьогодні відсутній. Розроблені Державною службою інтелектуальної власності України Рекомендації щодо організації збору, розподілу та виплати винагороди, передбаченої правом слідування (далі – Рекомендації ДСІВ України) містять лише загальні положення стосовно права слідування та діяльності організацій колективного управління, що не відображають специфіки реалізації цього авторського повноваження. До того ж деякі з рекомендацій є спірними.

Ситуація значно ускладнюється тим, що положення відносно права слідування, які містяться у національному законодавстві України, є суперечливими та, з огляду на сучасний стан правового регулювання права слідування у країнах-членах ЄС, неповними, що створює істотні перешкоди для забезпечення практичної реалізації цього права не лише на національному, а й на міжнародному рівнях.

Оцінюючи рівень законодавчого забезпечення практичної реалізації права слідування в країнах-членах ЄС, потрібно наголосити, що при широкому визнанні цього права у країнах світу, рівень законодавчого забезпечення його практичної реалізації в різних країнах відрізняється іноді доволі істотно. В юридичній літературі це пояснюється тим, що значну роль при спонуканні законодавця до створення належного правового підґрунтя для забезпечення реалізації права слідування відіграє наявність розвиненого арт-ринку та сталої

структури художніх галерей і аукціонів, як, наприклад, у Бельгії, Данії, Німеччині, Швеції [141, с. 136].

У статті 27 Закону України про авторське право та статті 448 ЦК України містяться наступні елементи права слідування: вид творів, на які поширюється право слідування, розмір відрахувань, вид перепродажу, бенефіціари права слідування та особи, які мають здійснювати відповідні виплати. Водночас практична реалізація права слідування на сучасному етапі вимагає детальнішої конкретизації. Так, наприклад, Директива ЄС про право слідування наголошує на необхідності встановлення законодавчого регулювання стосовно порогу застосування права слідування, бази обчислення, а також запровадження диференційованих ставок роялті в залежності від ціни продажу оригіналу твору. Зазначені положення знайшли відображення в законодавстві країн-членів ЄС.

Аналіз юридичної літератури, положень національного законодавства України та країн-членів ЄС дозволяє виділити кілька моментів, чітко законодавче врегулювання яких є необхідною передумовою для забезпечення практичної реалізації права слідування, а саме:

- вид перепродажу визначеного законодавством об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, за якого виникає право на отримання виплат за правом слідування;

- визначення суб'єкта відповідних правовідносин, на якого покладається обов'язок здійснювати виплати бенефіціарові права слідування;

- визначення бази обчислення, тобто сум, з яких здійснюються виплати бенефіціарові права слідування;

- визначення розміру виплат на користь бенефіціара права слідування;

- запровадження системи контролю за перепродажами об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування.

В цілому слід відмітити, що реалізація права слідування пов'язана, головним чином, з забезпеченням виплати винагороди авторам, а саме це питання належить сьогодні до невирішених національним законодавством

України, на що звертається увага провідними фахівцями в сфері інтелектуальної власності [82, с. 16–17].

Розглянемо підходи до правового регулювання вказаних вище елементів, пов'язаних із реалізацією права слідування, у законодавстві України та країн-членів ЄС.

По-перше, це встановлення у законодавстві виду перепродажу визначеного законодавством об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, за якого виникає право на отримання виплат за правом слідування.

Варто зауважити, що історично у світі склалися два основні підходи до встановлення виду такого перепродажу. Перший передбачає, що право на отримання виплат за правом слідування виникає лише у разі перепродажу об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, тільки в разі так званого публічного перепродажу. Відповідно до другого підходу, право на отримання виплат за правом слідування виникає за будь-якого перепродажу.

Аналізуючи з цієї позиції законодавство України у сфері авторського права, необхідно підкреслити, що положення Закону України про авторське право та ЦК України стосовно виду перепродажу, за якого виникає право на отримання виплат за правом слідування, подекуди суперечать одне одному. Так, Закон України про авторське право вказує на те, що право на отримання виплат за правом слідування виникає у разі перепродажу твору образотворчого мистецтва через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо. Тобто йдеться про публічний продаж, але у дещо обмеженому вигляді, оскільки формулювання «через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо» може тлумачитися таким чином, що вказані аукціони, галереї, салони, крамниці виконують роль саме посередника. Щодо ЦК України, то він не містить жодних вказівок стосовно виду продажу, за якого виникає право на отримання виплат за правом слідування, а це дозволяє зробити висновок, що відповідно до ЦК України дане право виникає за будь-якого перепродажу. Таким чином, у законодавстві України знайшли відображення обидва з наявних у світі підходів до визначення виду продажу, за якого виникає право на отримання виплат за правом

слідування, що створює правову невизначеність відносно реалізації цього права.

Важливо, що саме ширший підхід до видів перепродажу, у зв'язку з якими виникає право на отримання виплат за правом слідування, міститься у Бернській конвенції, стаття 14^{тер} якої вказує, що право слідування виникає за кожного продажу твору, що йде за першим його відчуженням, здійсненим автором. Таким чином, допускається виникнення права на отримання виплат за правом слідування за будь-якого продажу або відчуженні твору, навіть якщо продаж здійснюється між приватними особами. Хоча, на перший погляд, здається, що такий підхід є менш формалізованим і таким, що більше відповідає інтересам бенефіціара права слідування, але він є більш недосконалим з позиції можливості реалізації права слідування: відсутність перспективи контролю за перепродажем об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, коли такий перепродаж відбувається між приватними особами, ставить здійснення виплат в залежність виключно від законслухняності суб'єктів відповідного правочину.

Підхід, відповідно до якого право на отримання виплат за правом слідування виникає лише у разі публічного перепродажу оригіналу твору мистецтва, запроваджений у ч. 2 статті 1 Директиви ЄС про право слідування, яка встановлює, що право слідування діє при будь-якому акті перепродажу твору за участі продавця, покупця або посередника, які є професійними представниками арт-ринку, а саме – салонів продажу, художніх галерей та в цілому будь-якими дилерами, що мають справу з творами мистецтва.

Варто наголосити, що у тексті проекту вказаної Директиви містилася пряма вказівка на те, що дане право не настає в разі вчинення правочинів із перепродажу оригінальних творів мистецтва приватними особами [180, с. 27]. Характеризуючи підхід, що полягає в обмеженні видів перепродажу, за яких виникає право на отримання виплат за правом слідування, публічним перепродажем, з точки зору можливості практичної реалізації права слідування потрібно вказати, що він хоча теоретично і обмежує певним чином можливості

бенефіціара на отримання відрахувань за правом слідування, але досить зручний з точки зору забезпечення контролю, оскільки завжди є можливість встановити як безпосередньо факт перепродажу, так і ціну, за яку був перепроданий твір. Г. Пфенніг дотримується думки, що саме такий підхід дозволяє уникнути зайвих пошуків інформації та спроб реалізувати ті права на винагороду, які практично не можуть бути реалізовані, а дії з отримання виплат за правом слідування можуть перетворитися у справжню детективну практику. Таким чином, дослідник наголошує на доцільності залишення перепродажу, що здійснюється приватними особами без втручання професійного агента, вільним від зобов'язань за правом слідування [103, с. 3].

Базуючись на положеннях Директиви ЄС про право слідування, законодавство країн-членів ЄС також встановлює, що право на отримання виплат за правом слідування виникає лише в разі публічного перепродажу оригіналу твору мистецтва.

Так, наприклад, стаття L122-8 Кодексу інтелектуальної власності Франції вказує на те, що право слідування наявне за умови, якщо продавець, покупець або посередник, що беруть участь у правочині, є професійними учасниками ринку творів мистецтва (арт-ринку).

Аналогічну норму містить стаття 11 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права. Причому § 2 цієї статті прямо вказує, що право слідування не настає у разі перепродажу твору між приватними особами та між приватними особами і організаціями культури (музеями), що отримують субсидії з державного бюджету.

Ч. 2 статті 38 Зведеного закону Данії про авторське право також зазначає, що виплати за правом слідування мають здійснюватися з усіх видів продажу, в яких беруть участь продавці, покупці або агенти, що діють на ринку мистецтв на професійній основі, включаючи аукціони, галереї та дилерів.

Таким чином, можна зробити висновок стосовно ознаки публічності перепродажу твору, якою є не процедура, а саме склад учасників відповідного правочину. Перепродаж об'єкта авторського права, на який поширюється право

слідування, вважатиметься публічним, якщо хоча б одним із учасників правочину (стороною, посередником, представником, агентом тощо) виступає професійний представник арт-ринку.

Авторами проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав пропонується наступна редакція ч. 1 статті 27 Закону України про авторське право: «Автор твору мистецтва, а у разі його смерті – спадкоємці, впродовж встановленого статтею 28 цього Закону строку чинності майнових прав на твір, користуються щодо проданого автором твору мистецтва невідчужуваним правом, на одержання п'яти відсотків (відрахувань) від ціни кожного наступного продажу твору мистецтва, що йде за першим його продажем здійсненим автором твору (право слідування), у тому числі за участю аукціону, галереї, салону, магазину тощо» [100]. Словосполучення «у тому числі», використане стосовно участі аукціонів, галерей, салонів магазинів тощо, змінює підхід до визначення видів продажів, при яких виникає право на отримання виплат за правом слідування, включаючи до них приватні продажі. Таким чином, з одного боку, автори проекту Закону приводять статтю 27 Закону України про авторське право у відповідність до ЦК України, але, з іншого боку, подібний підхід суперечить Директиві ЄС про право слідування.

Оскільки національне законодавство України йде шляхом гармонізації з законодавством ЄС, то до нього має бути запроваджено саме підхід, за яким виникнення права на отримання виплат за правом слідування відбувається лише в разі публічного перепродажу. Таким чином, пропонується внести до Закону України про авторське право та до ЦК України вказівку на те, що право на отримання виплат за правом слідування виникає лише у разі перепродажу визначеного законом об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, в якому беруть участь у якості продавця, покупця або посередника особи, що діють на ринку мистецтв на професійній основі, включаючи аукціони, галереї та дилерів.

Другою обов'язковою складовою механізму реалізації права слідування є чітке законодавче визначення суб'єкта, зобов'язаного здійснювати виплати за правом слідування. Така необхідність пов'язана з тим, що при здійсненні перепродажу визначеного законодавством об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, бенефіціар права слідування не виступає стороною відповідного правочину, водночас у нього виникає право на отримання виплат, а у визначеного законом суб'єкта правочину – обов'язок здійснити такі виплати. Таким чином, зобов'язання зі здійснення виплат за правом слідування, що виникають між бенефіціаром права слідування та особою, яка має здійснювати такі виплати, виникає на підставі закону, а не договору і має розглядатися як недоговірне.

Стаття 27 Закону України про авторське право, встановлюючи, що право на отримання виплат за правом слідування виникає лише в разі перепродажу оригіналу твору образотворчого мистецтва через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, покладає на останніх і обов'язок здійснювати відповідні виплати авторів. Таким чином, можна зробити висновок, що виплати мають провадитися посередником-професійним представником арт-ринку. Причому ситуація одразу стає невизначеною, якщо у правочині беруть участь два професійні представники арт-ринку, які виступають у якості покупця та продавця. Вдалішим, з практичної точки зору, є підхід, запроваджений у статті 448 ЦК України, ч. 1 якої покладає обов'язок здійснювати виплати за правом слідування на продавця. Така саме позиція відображена і в Рекомендаціях ДСІВ України.

Бернська конвенція взагалі не містить вказівки стосовно суб'єкта правочину з перепродажу визначеного законодавством об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, який має здійснювати виплати бенефіціарові права слідування, залишаючи вирішенні цього питання на розсуд національного законодавства.

Щодо Директиви ЄС про право слідування, то п. 4 статті 1 встановлюється правило, відповідно до якого виплати за правом слідування мають

здійснюватися продавцем. Водночас зазначається, що країни-члени можуть визначити, що відповідальність за здійснення виплат покладається на юридичних або фізичних осіб, що є професійними представниками арт-ринку.

Так, стаття L122-8 Кодексу інтелектуальної власності Франції закріплює, що забезпечення здійснення виплат є обов'язком продавця. Водночас, якщо правочин укладено між приватною особою та професійним представником арт-ринку, обов'язок здійснення виплат покладається на останнього. У разі, коли у правочині беруть участь два професійні представники арт-ринку, обов'язок здійснення виплат покладається на продавця.

Відповідно до статті 13 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права у разі перепродажу професійні представники арт-ринку, що беруть участь у такому перепродажі в якості продавців, покупців або посередників, посадові особи, які мають відповідні повноваження, та продавці несуть солідарну відповідальність за забезпечення здійснення виплат за правом слідування.

Ч. 2 статті 38 Зведеного закону Данії про авторське право вказує, що обов'язок зі здійснення виплат за правом слідування покладається на продавця або посередника.

Відповідно до п. 7 статті 54 Кодексу про авторські і суміжні права Португалії [161] обов'язок здійснювати виплати за правом слідування покладається на продавця твору та організацію, що діє на ринку мистецтв та здійснює правочин.

Уточнюючи положення законодавства України стосовно визначення суб'єкта, зобов'язаного здійснювати виплати бенефіціарові за правом слідування, видається за доцільне звернути увагу саме на досвід Франції, встановивши, що забезпечення здійснення виплат є обов'язком продавця. Та якщо правочин укладається між приватною особою та професійним представником арт-ринку, обов'язок здійснення виплат покладається на останнього. У разі, коли у правочині беруть участь два професійні представники арт-ринку, обов'язок здійснення виплат покладається на продавця.

Важливим питанням в аспекті реалізації права слідування є питання визначення бази обчислення, тобто з'ясування, що вважається ціною перепродажу і, таким чином, із яких сум мають провадитися відрахування за правом слідування.

Законодавство України дане питання не конкретизує. У статті 27 Закону України про авторське право йдеться про ціну кожного наступного продажу твору, а у статті 448 ЦК України – про суму кожного продажу. У Рекомендаціях ДСІВ України поняття ціни та суми продажу пропонується розглядати як синонімічні, проте питання бази обчислення також не розкривається.

В юридичній літературі пропонується в якості ціни перепродажу, на яку поширюється право слідування, вважати ціну-нетто, тобто обчислення має відбуватися з відрахуванням всіх додаткових витрат, пов'язаних із реставраційними роботами, виготовленням рам тощо [103, с. 3].

Стаття 5 Директиви ЄС про право слідування встановлює, що ціною, з якої здійснюються відрахування за правом слідування, вважається ціна, вільна від податків (валова ціна без податкових відрахувань).

Стаття R122-4 Кодексу інтелектуальної власності Франції визначає, що ціною продажу твору вважається остаточна ціна, зафіксована під час публічних торгів, тобто ціна, що отримується продавцем.

Питання визначення ціни перепродажу також є практично важливим, з огляду на те, що відповідно до статті 3 Директиви ЄС про право слідування країни-члени можуть встановлювати мінімальну ціну продажу твору, з якої починає діяти право на отримання виплат за правом слідування. Причому за жодних обставин така мінімальна ціна не може перевищувати 3000 євро. Це правило є другим, після виду перепродажу, обмеженням права на отримання виплат за правом слідування. В законодавстві України такого обмеження немає.

Країни-члени ЄС по-різному підходять до визначення мінімальної ціни перепродажу твору, з якої починає діяти право на отримання виплат за правом слідування. Так, відповідно до статті R122-5 Кодексу інтелектуальної власності Франції виплати за правом слідування не здійснюються, якщо ціна продажу

твору не перевищує 750 євро. За законодавством Бельгії мінімальна сума продажу, починаючи з якої мають здійснюватися виплати за правом слідування, дорівнює 2000 євро [156, ст. 5], Данії – 300 євро [162, ст. 38]; Португалії – 3000 євро [161, ст. 54].

Ще одним принциповим моментом, чітко визначення якого є необхідною передумовою для забезпечення реалізації права слідування, є визначення розміру відрахувань на користь бенефіціара права слідування (ставки за правом слідування).

Закон України про авторське право (стаття 27) та ЦК України (стаття 448) встановлюють єдину, незалежно від ціни перепродажу, фіксовану ставку виплат за правом слідування – 5% від ціни (суми) кожного перепродажу оригіналу твору. Такий підхід не відповідає сучасним європейським тенденціям встановлення диференційованих ставок відрахувань.

Так, відповідно до статті 4 Директиви ЄС про право слідування від ціни продажу, що не перевищує або дорівнює 50 000 євро, має сплачуватися на користь бенефіціара права слідування 4%.

Перевищення зазначеної суми є підставою для зменшення розміру виплат у наступному порядку:

- з частини від ціни продажу від 50 000,01 до 200 000 євро – 3%;
- з частини від ціни продажу від 200 000,01 до 350 000 євро – 1%;
- з частини від ціни продажу від 350 000,01 до 500 000 євро – 0,5%;
- з частини від ціни продажу, що перевищує 500 000,01 євро – 0,25%.

У той же час загальна сума, що підлягає виплаті за правом слідування, не може перевищувати 12 500 євро.

Отже, із прийняттям Директиви ЄС розміри відрахувань стали варіюватися, на відміну від законодавств країн-членів ЄС, що містили сталі форми виплат. Водночас слід зазначити, що викладені у Директиві орієнтовні ставки не потрібно вважати беззаперечним взірцем. Так, Г. Пфеннінг вважає, що сенс є лише в єдиній чітко визначеній ставці, що надасть змоги особам, які мають здійснювати виплати за правом слідування, бенефіціарам права

слідування, професійним представникам арт-ринку, а також органам, що систематизують розрахунки за правом слідування, визначити найзручніші та найдійовіші адміністративні процедури [103, с. 6].

Проте в європейських країнах запроваджений саме диференційований підхід до визначення ставки виплат за правом слідування. Так, наприклад, подібним чином встановлює розмір виплат за правом слідування стаття R122-4 Кодексу інтелектуальної власності Франції, стаття 12 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права, стаття 54 Кодексу з авторських та суміжних прав Португалії тощо.

Дещо відрізняється розмір виплат за правом слідування за Зведеним законом Данії про авторське право, ч. 3 статті 38 якого встановлює наступні розміри.

Від ціни продажу, якщо остання не перевищує або дорівнює 50 000 євро сплачується 5%. Перевищення зазначеної суми є підставою для зменшення розміру виплат у наступному порядку:

- з частини від ціни продажу від 50 000,01 до 200 000 євро – 3%;
- з частини від ціни продажу від 200 000,01 до 350 000 євро – 1%;
- з частини від ціни продажу від 350 000,01 до 500 000 євро – 0,5%;
- з частини від ціни продажу, що перевищує 500 000,01 євро – 0,25%.

Водночас ч. 2 статті 4 Директиви ЄС про право слідування зазначає, що при ціні продажу, яка не перевищує або дорівнює 50 000 євро, може встановлюватися розмір виплат за правом слідування у 5%.

Ч. 3 статті 4 цієї Директиви також визначає, що в разі, якщо мінімальна ціна продажу, з якої починає діяти право слідування, встановлюються меншою за 3000 євро, країни-члени мають пропонувати розмір відрахувань на частину ціни, що є меншою 3000 євро, у розмірі не меншому 4%.

Важливою складовою механізму реалізації права слідування є запровадження системи контролю за перепродажами оригіналу твору, який здійснюється завдяки особливому праву автора – праву на інформацію.

Обізнаність правовласника стосовно угод, що вчиняються з об'єктом авторського права, на який поширюється право слідування, є однією з необхідних передумов забезпечення реалізації права на отримання виплат за правом слідування. Як зазначає угорський вчений, фахівець у сфері інтелектуальної власності доктор Мігай Фічур, право на інформацію є ключовим моментом у питанні реалізації права слідування. Логічно, що не володіючи інформацією відносно перепродажу своїх творів, митці просто не в змозі здійснити власне право [169, с. 64]. Г. Пфенніг, у свою чергу, називає право на інформацію єдиною та надійною передумовою для заявлення права слідування [103, с. 4]. Таким чином, забезпечуючи право бенефіціара права слідування на інформацію, художні галереї та дилери мають здійснювати реєстрацію необхідних відомостей стосовно об'єктів авторського права, на які поширюється право слідування, що надходять для перепродажу. Мінімальний перелік таких відомостей має включати ім'я автора твору, назву твору та суму, за яку було перепродано твір [169, с. 64]. Інформація має надаватися уповноваженим організаціям колективного управління, а також бенефіціару за його вимогою.

Дещо в іншому аспекті розглядає право на інформацію Н.В. Макагонова, зауважуючи, що дане право є не лише гарантією дотримання прав автора, але й професійні представники арт-ринку так само зацікавлені в інформуванні автора, оскільки це дозволяє уникнути у майбутньому судових позовів [69, с. 149–150].

В законодавстві України право бенефіціара права слідування на інформацію не передбачене. Автори Рекомендацій ДСІВ України посилаються на те, що «особи, які використовують твори образотворчого мистецтва, зобов'язані надавати організаціям колективного управління точний перелік використаних творів разом з документально підтвердженими даними про одержані прибутки від їх використання та повинні виплачувати організаціям колективного управління винагороду в передбачений термін і в обумовленому розмірі» [105]. По-перше, таке твердження є не зовсім коректним, оскільки у п. 6 статті 48 Закону України про авторське право йдеться не про обов'язок осіб,

які використовують об'єкти авторського права, а про право організацій колективного управління вимагати від таких осіб зазначені вище відомості. По-друге, слід зауважити, що у випадку виникнення права на отримання виплат за правом слідування йдеться не про використання твору, а про розпорядження матеріальним об'єктом, у якому втілено твір, а тому можливість застосування наведеної правової норми за аналогією вбачається сумнівною.

Задля забезпечення права на інформацію організаціям колективного управління рекомендується «запроваджувати реєстраційну систему в мережі Інтернет, яка дозволяє професіоналам ринку образотворчого мистецтва безпосередньо повідомляти про випадки перепродажів оригіналів творів образотворчого мистецтва. Інформація може включати список авторів з датами життя, щоб дозволити користувачеві легко виявити, чи не закінчився строк охорони авторського права на твір, який продається» [105]. Таким чином, автори Рекомендацій ДСІВ України також виходять з обопільної зацікавленості як правовласників, так і користувачів, в отриманні інформації стосовно відчуження творів, на які законом поширюється право слідування.

Стаття 9 Директиви ЄС про право слідування встановлює право на отримання інформації, зазначаючи, що країни-члени мають передбачити, що протягом трьох років після перепродажу бенефіціар має право звернутися до осіб, які здійснюють професійну діяльність на арт-ринку, з вимогою про надання інформації, яка може бути необхідною для забезпечення виплат за правом слідування.

Відповідні положення було запроваджено до національного законодавства країн-членів ЄС. Так, наприклад, стаття 26 Закону Німеччини про авторське право та суміжні права [153] встановлює, що автор має право звернутися до арт-дилера або аукціоніста із запитом про надання інформації стосовно творів мистецтва, що були перепродані за участі арт-дилера або аукціоніста протягом трьох років до моменту направлення запиту. У разі висування вимоги до продавця стосовно здійснення виплат за правом слідування автор може вимагати від арт-дилера або аукціоніста надання інформації про ім'я та адресу

продавця, а також суму, за яку було перепродано твір. Водночас арт-дилер або аукціоніст можуть відмовити в наданні такої інформації за умови, що він самостійно здійснить виплати за правом слідування. Такі саме права стосовно отримання інформації надаються вказаним Законом і організаціям колективного управління. Причому, у разі виникнення обґрунтованих сумнівів стосовно точності та повноти наданої інформації, організація колективного управління має право вимагати надання доступу до бухгалтерської звітності та інших документів. У даному випадку інформація надається за вибором особи, яка має надати таку інформацію, або організації колективного управління, або присяжному ревізорів. Витрати, пов'язані з експертизою наданої інформації, покладаються на особу, яка надає інформацію.

Стаття 13 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права встановлює, що у разі перепродажу професійні представники арт-ринку, що беруть участь у такому перепродажі в якості продавців, покупців або посередників, посадові особи, що мають відповідні повноваження, та продавці несуть солідарну відповідальність за повідомлення про факт здійснення продажу автора або відповідної організації управління правами, або уповноваженої компанії з управління правом слідування. Строк такого повідомлення встановлюється в 1 місяць.

Відповідно до п. 7 статті 54 Кодексу про авторські і суміжні права Португалії автор задля забезпечення свого права на отримання виплат за правом слідування має право особисто або через свого представника вимагати від будь-якої особи, що здійснює професійну діяльність у сфері торгівлі творами мистецтва, надання йому відповідної інформації стосовно правочинів, що вчинялися відносно твору протягом останніх 3 років.

Слід звернути увагу на те, що у разі подання інформації бенефіціарові виникає низка проблем. По-перше, часто бенефіціари просто фізично не в змозі самостійно відслідковувати всі «переміщення» твору та здійснювати моніторинг всіх галерей та арт-дилерів. По-друге, це створюватиме надмірне навантаження безпосередньо на галереї та арт-дилерів, які змушені будуть

відповідати на чималу кількість запитів [169, с. 64]. Таким чином, найбільш ефективним вирішенням проблеми у даному випадку стане залучення до здійснення управління правом слідування організацій колективного управління.

Водночас висловлюються й інші підходи стосовно суб'єктів витребування інформації. Так, Г. Пфенніг зауважує, що подібні вимоги відносно інформації про перепродаж твору можуть висуватися фіскальними органами, оскільки тільки у фіскальному закладі працює кількість людей, достатня для відстеження ринку, спостереження за появою та розвитком нових установ, що продають твори образотворчого мистецтва, ведення інформаційного переліку цих установ, моніторингу художніх салонів та галерей, відповідних статей у ЗМІ.

Як свідчить досвід, запит про інформацію, поданий від фіскального закладу, спонукає дилера з продажу творів образотворчого мистецтва підписати із закладом відповідний договір, аби відстежувати механізми, які допомагають одержати необхідну інформацію, до того ж, мінімізувати «канцелярські перешкоди» [103, с. 4].

Також можливе створення окремої організації, що займалася б практичними питаннями і до якої б входив фіскальний заклад, що втручався б у питання купівлі-продажу творів образотворчого мистецтва виключно за необхідністю або на прохання зацікавлених осіб. Це край актуально за випадків, коли право слідування треба забезпечити за кордоном: тільки договірна мережа представництв фіскальних закладів по всьому світу допоможе авторові однієї країни отримати дані про долю його творів в іншій країні. Якщо він не надасть запит до фіскального закладу, він буде не в змозі відстоювати свої права за кордоном. Така послуга коштуватиме відносно дешево, оскільки вимагає виключно обробки інформації. За таких випадків у разі заявлення певними особами їхніх прав слідування втручання фіскального закладу може і не знадобитись.

Якщо автори чи їхні спадкоємці самостійно знайдуть дані про перепродажі своїх творів, вони можуть звернутися до суду по виплату відсотків від ціни продажу без залучення фіскального закладу [103, с. 4].

В якості особливих умов реалізації права слідування, що відсутні в національному законодавстві України, виступає сукупність таких ознак, як строк, що сплинув після першого відчуження твору автором, та ціна. Дані умови також можна розглядати як обмеження стосовно реалізації права слідування.

Можливість вказаних обмежень передбачена ч. 3 статті 1 Директиви ЄС про право слідування, де зазначається, що держави-члени можуть ухвалити правові норми, за якими право слідування не поширюється на перепродаж, якщо продавець придбав твір безпосередньо у автора не більше, як за 3 роки до перепродажу, а ціна, за яку здійснюється перепродаж, не перевищує 10000 євро.

При запровадженні цього правила Європейська комісія намагалася виключити так звані «продажі з просування» («promotional sales»), суть яких полягає у тому, що професійні продавці (дилери та художні галереї) скуповують непродані твори художників-початківців [171, с. 696]. Зрештою таке положення було включено до статті R 122-1 Кодексу інтелектуальної власності Франції. Аналогічну норму містить і стаття 11 Закону Бельгії про авторське право і суміжні права, причому окремо вказується на те, що обов'язок доведення у цьому випадку покладається на покупця.

Законодавством різних країн можуть встановлюватись також додаткові вимоги стосовно виплат, що здійснюються за правом слідування.

Так, наприклад, стаття R 122-1 Кодексу інтелектуальної власності Франції встановлює додаткову вимогу, відповідно до якої для виникнення права слідування необхідно дотримуватися принаймні однієї з двох вимог:

- продаж відбувається на французькій території;
- продаж підлягає оподаткуванню податком на додану вартість.

П. 6 статті 54 Кодексу про авторські і суміжні права Португалії встановлює, що виплати за правом слідування не здійснюються у разі будь-

якого правочину з твором, на який за загальним правилом воно поширюється, якщо правочин вчиняється з метою поповнення культурного надбання музею без комерційної мети.

3.2 Колективне управління правом слідування як засіб забезпечення його реалізації в авторському праві України та країн-членів ЄС

Відповідно до статті 45 Закону України про авторське право суб'єкти авторського права і суміжних прав мають альтернативні можливості для управління своїми майновими правами. Таке управління може здійснюватись автором особисто; через свого повіреного або через організацію колективного управління. Крім того, стаття 46 вказаного Закону передбачає право автора доручати управління своїми майновими правами на колективній основі відповідним державним організаціям, установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій.

За практикою світового досвіду, саме колективне управління майновими авторськими правами є найбільш дієвим способів забезпечення практичної реалізації авторських прав, у тому числі права слідування. Зокрема, у звіті Європейської Комісії стосовно імплементації та ефекту Директиви ЄС про право слідування (Report on the Implementation and Effect of the Resale Right Directive (2001/84/EC) [181, с. 9] відмічається, що у країнах, де автори не доручають управління своїми майновими правами організаціям колективного управління, не вдається розподілити у зв'язку з неможливістю встановити автора близько 5 % зібраної за правом слідування винагороди. Звертається на це увага і науковцями. Так, розглядаючи питання про колективне управління авторськими та суміжними правами, Р.А. Майданик вказує, що зазвичай в управління передаються такі права, самостійне здійснення яких є складним для правовласників та вимагає наявності спеціальних навичок [68 ,с. 98].

Так, якщо йдеться про авторське право в цілому, то значення організацій колективного управління у практичному забезпеченні прав авторів

обумовлюється переважно особливостями арт-ринку. Зокрема, як зазначає О.Ю. Оленіна, «із самого початку свого існування ринок мистецтва був інтернаціональним. Картина, куплена в Амстердамі, могла бути кілька місяців потому виставлена на продаж у Парижі, часто із зазначенням походження» [81, с. 145]. Ця ситуація з часом не змінилася. Процеси глобалізації, активне функціонування міжнародного арт-ринку, широке використання Інтернету для торгівлі творами мистецтва дедалі більше ускладнюють управління майновими правами на твори. Д. Липчик наголошує, що якби автор самостійно мав забезпечувати виключні права, надані йому міжнародними законодавчими нормами, вони взагалі б не були здійснені [63, с. 351]. Система колективного управління довела свою дієвість та ефективність і у наш час організації колективного управління виконують покладені на них функції із забезпечення різноманітних об'єктів охорони по всьому світу.

Щодо права слідування, то, як зауважує доктор М. Фічур, колективне управління спроможне підвищити ступінь гарантування здійснення права слідування навіть на національному щаблі, а щодо міжнародного рівня, то воно є просто необхідним. Через відмінно налагоджену співпрацю заклади колективного управління здатні забезпечити бенефіціарам захист їхніх прав навіть за кордоном. Заклади колективного управління набувають виключного значення в операціях із перепродажу творів через Інтернет-аукціони. Саме завдяки вчасному відстеженню інформації авторам творів образотворчого мистецтва гарантується одержання винагороди за правом слідування [169, с. 63].

Варто також наголосити, що організації колективного управління в змозі забезпечити дотримання прав не тільки авторів, а й користувачів, які мають намір діяти у правовому полі, зокрема, як було зазначено раніше, саме тих професійних представників арт-ринку, на яких законодавство покладає обов'язок здійснення виплат за правом слідування.

Крім того, необхідність звернення задля забезпечення практичної реалізації права слідування до організацій колективного управління обумовлюється специфікою правовідносин, що виникають у зв'язку з правом слідування.

Як слушно зазначає Ю.П. Пацурківський, «у більшості випадків правові норми реалізуються в рамках правовідносин, у яких учасники цих відносин виступають носіями конкретних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків стосовно один одного» [86, с. 62]. Щодо правовідносин, які виникають у зв'язку з правом слідування, то слід зазначити на наступному.

З одного боку, ці правовідносини є різновидом авторських правовідносин. Останні характеризуються в юридичній літературі як абсолютні правовідносини і визначаються як «врегульовані нормами законодавства суспільні відносини, що складаються між автором твору літератури, науки та мистецтва (або правонаступником автора) і усіма іншими особами у процесі створення, розпорядження та використання зазначених творів» [134, с. 335]. З іншого боку, специфіка суб'єкта права слідування полягає у тому, що, не виступаючи в якості сторони договору купівлі-продажу оригіналу твору, він все ж таки набуває відповідних прав. Ця ситуація викликає певні складнощі, пов'язані, перш за все, з управлінням правом слідування і забезпеченням отримання автором виплат за правом слідування.

В юридичній літературі висловлюється думка, що здійснення управління правом слідування суперечить невідчужуваному характеру даного права. Так, зокрема, Р.Б. Шишка зазначає, характеризуючи складнощі у здійсненні управління правом слідування: «Не запобігає цьому і досить, як на наш погляд, дивне правило ч. 2 статті 27 Закону України про авторське право і суміжні права», за яким збір і виплата винагороди за правом слідування *здійснюються особисто автором*, через його повіреного або організації колективного управління. Воно суперечить призначенню цього права і його ознаці невідчужуваності, що встановлена у ч. 1 цієї ж статті» [145, с. 272]. З такою позицією навряд чи можна погодитися повністю, оскільки управління правом

слідування організаціями колективного управління не означає відчуження самого цього права.

Кажучи про формування системи колективного управління майновими авторськими правами, слід зазначити, що в Україні її активний розвиток починається після набуття незалежності.

Колективним управлінням є система, згідно з якою правовласники передають до спеціально створених організацій права на ведення переговорів щодо їхніх творів або об'єктів суміжних прав щодо їх використання. Дані організації також наділені правами на здійснення контролю за використанням об'єктів авторського права і суміжних прав, на збір винагороди за таке використання та її розподіл між правовласниками.

Стаття 1 Закону України про авторське право визначає організацію колективного управління (організацію колективного управління майновими правами) як «організацію, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має за мету одержання прибутку» [40].

Незважаючи на те, що право слідування не включається сучасним законодавством України ні до особистих немайнових ні до майнових прав автора, це не означає неможливості здійснення управління даним правом організацією колективного управління. Особливістю колективного управління у даному випадку буде його обмежений характер, оскільки функція організацій колективного управління локалізуватиметься здійсненням контролю за перепродажами оригіналу твору та забезпеченням отримання автором виплат за правом слідування.

Організації колективного управління створюються суб'єктами авторського права і відповідно до закону наділені статусом юридичної особи. Їм заборонено займатися комерційною діяльністю і використовувати передані в управління об'єкти авторського права. Підставою для здійснення організацією колективного управління діяльності з управління майновими авторськими правами є укладений між нею та правовласником договір. Що стосується

іноземних правовласників, то управління їх правами на території України здійснюється на основі договорів з організаціями колективного управління відповідних країн.

Організації колективного управління вправі вимагати від користувачів об'єктами авторського права документи про користування цими об'єктами, що потрібні для отримання та розподілу виплат.

Сьогодні на обліку Державної служби інтелектуальної власності України перебуває 17 організацій колективного управління, з яких 9 позиціонують себе як такі, що здійснюють управління всіма категоріями авторських та суміжних прав, решта має більш визначену сферу діяльності, в основному в галузі управління майновими правами на музичні та аудіовізуальні твори, а також управління суміжними правами. Жодної організації колективного управління, що мала б за основну сферу діяльності управління майновими правами авторів творів образотворчого мистецтва сьогодні в Україні немає.

Слід зауважити, що ставлення до використання системи колективного управління для цілей права слідування не завжди було позитивним. Головною причиною цього слугував запроваджений Бернською конвенцією факультативний характер права слідування і, відтак, побоювання з боку самих організацій колективного управління стосовно неможливості практичної реалізації збору винагороди за правом слідування.

В якості одного з перших позитивних прикладів запровадження збору винагороди за правом слідування через організації колективного управління М. Фічур наводить досвід Німеччини [169, с. 63].

Право слідування було запроваджено у Німеччині Законом про авторське право 1965 року, який встановлював обов'язковість здійснення виплат у разі перепродажу твору з публічного аукціону або за допомогою дилера. Будь-якої спеціальної процедури реалізації права слідування Законом не встановлювалось. Таким чином, практична реалізація положень Закону стосовно права слідування одразу зіткнулася зі значними труднощами. Аукціоністи та дилери відмовлялися здійснювати виплати за правом

слідкування, обґрунтовуючи свою відмову тим, що не вони є справжніми продавцями твору і одночасно посилалися на професійну таємницю як підставу для відмови розкриття імені та адреси справжнього покупця. В результаті тривалих судових суперечок у 1971 році Вищий федеральний суд Німеччини прийняв рішення про те, що аукціоністи та дилери мають право відмовитися розкрити особу справжнього покупця за умови здійснення безпосередньо ними виплат за правом слідкування. Водночас положень стосовно обов'язку про надання інформації рішення не містило.

Законом від 10 листопада 1972 року положення стосовно права слідкування Закону Німеччини про авторське право 1965 року було доповнено правом на інформацію, а також встановлено розмір роялті та ціновий поріг. Внесені зміни значно посилили роль організацій колективного управління, яким було надано права на отримання інформації щодо перепродажу оригіналів творів образотворчого мистецтва. Отже, не лише забезпечувалося дотримання інтересів авторів, а й створювалася можливість уникнути зайвого навантаження на аукціоністів та дилерів, які звільнялися від необхідності відповідати на нескінченні індивідуальні запити.

Наступним кроком стало підписання у 1980 році угоди між організацією колективного управління Verwertungsgesellschaft Bild-Kunst (VG Bild-Kunst), що здійснювала управління майновими авторськими правами на твори мистецтва, та організаціями арт-дилерів. Угода стосувалася, насамперед, творів, створених у XX столітті. Відповідно до положень зазначеної угоди арт-дилери зобов'язувались сплачувати один відсоток від повного обігу від продажу творів, що створювалися у визначений угодою період. Саме така конкретизація ставки базувалася на розрахунках, згідно із якими обіг арт-дилерів дорівнював приблизно 100 мільйонам німецьких марок на рік і, таким чином, виплати за правом слідкування разом з оплатою соціального страхування художників, встановленого у 1980 році, складали півтора мільйони німецьких марок. Сторони погодилися повернутися у майбутньому до питання розміру відрахувань з огляду на реально існуючу ситуацію [83, с. 281–282].

Незважаючи на значний прогрес у напрямку гармонізації законодавства європейських країн стосовно права слідування, існували принципові розбіжності, що мали бути взяті до уваги при вирішенні питання здійснення виплат за правом слідування. Так, до основних розбіжностей у правовому регулюванні права слідування включалося, перш за все, питання визначення бази нарахування виплат за правом слідування (наприклад, якщо за законодавством Бельгії 1921 року за основу бралася вся сума, за яку було продано твір, то закон Чехословаччини 1926 року встановлював, що відрахування за правом слідування мають здійснюватися лише в разі, якщо в результаті перепродажу отримувався диспропорційно великий прибуток). По-друге, відрізнявся перелік видів творів, за перепродаж яких мали здійснюватися виплати за правом слідування. Так, наприклад, на відміну від більшості країн, що передбачали здійснення таких виплат лише за перепродаж творів образотворчого мистецтва, законодавством Чехословаччини передбачалося здійснення таких виплат за перепродаж літературних та художніх творів [167, с. 8].

Протягом 2013 року з метою обговорення практичних проблем, що виникають у зв'язку з реалізацією права слідування, відбулася низка зустрічей представників організацій колективного управління, що здійснювали колективне управління стосовно права слідування, та аукціоністів, арт-дилерів і галерей, зокрема Організації колективного управління майновими правами художників (Artists' Collecting Society, ACS), Організації колективного управління майновими правами авторів графічних та пластичних творів (Société des Auteurs dans les Arts Graphiques et Plastiques (ADAGP), Міжнародної конфедерації трейдерів творів мистецтва (Confédération Internationale des Négociants en Oeuvres d'Art (CINOA)), Міжнародної конфедерації товариств авторів та композиторів (Confédération Internationale des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs (CISAC)), Copydan Billedkunst, Організації колективного управління майновими правами дизайнерів та художників (Design and Artists Copyright Society (DACS)), Європейської ради художників – Шотландської

спілки художників (European Council of Artists- Scottish Artists Union (ECA-SA)), Європейської федерації аукціоністів (European Federation of Auctioneers (EFA)), Європейської організації колективного управління майновими правами авторів творів образотворчого мистецтва (European Visual Artists (EVA)), Федерації асоціації європейських художніх галерей (Federation of European Art Galleries Association (FEAGA)), Європейської групи товариств авторів і композиторів (Groupement Européen des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs (GESAC)), Sotheby's, Асоціації дилерів творів мистецтва та антикваріату (The Association of Art and Antique Dealers (LAPADA)), Британської асоціації дилерів антикваріату (The British Antique Dealers' Association), Лондонського товариства арт-дилерів (The Society of London Art Dealers (SLAD)), VG Bild-Kunst.

Результатом проведених вказаними організаціями переговорів став документ, що отримав назву «Ключові принципи та рекомендації стосовно управління правом слідування» (Key Principles and Recommendations on the Management of the Author Resale Right) [172]. Рекомендації включають три основні напрямки: забезпечення прозорості та здійснення управління; покращення обізнаності стосовно права слідування; каскадний ефект і проблеми, що виникають у зв'язку з правом слідування.

Перший блок рекомендацій, пов'язаний із забезпеченням прозорості та здійсненням управління правом слідування, спрямований на заохочення сторін у наданні одна одній постійних консультацій. Задля досягнення цієї мети організації колективного управління зобов'язуються надавати аукціоністам, арт-дилерам та галереям реєстри авторів, яких вони представляють, а також (у разі виникнення сумнівів) надавати документи, що підтверджують їхні повноваження стосовно здійснення представництва інтересів конкретних авторів. Організації колективного управління також мають вживати заходів, спрямованих на виявлення та пошук художників, із якими вони не мають відповідних довірливих відносин стосовно здійснення управління їхніми правами. У свою чергу, аукціоністи, арт-дилери та галереї мають у погоджені

сторонами строки забезпечувати організації колективного управління всією необхідною інформацією стосовно продажу творів (мінімальний обсяг такої інформації має включати ім'я художника, ціну та дату продажу). Вони мають докласти всіх зусиль для забезпечення прозорості процедури продажів та дотримання вимог стосовно звітності.

Сторони також мають докласти взаємних зусиль, спрямованих на спрощення системи звітності, включаючи питання електронної чи паперової форм такої звітності, здійснення аналізу арт-ринку тощо.

Другий блок рекомендацій спрямований на покращення обізнаності стосовно права слідування зацікавлених сторін, інформування їх про наявні у зв'язку з правом слідування права та обов'язки. Сторони погодилися, що рекомендації даного блоку мають стосуватися також покупців творів мистецтва та колекціонерів. З цією метою організації колективного управління мають, зокрема, публікувати відповіді на запитання художників, що можуть поставати у зв'язку з реалізацією останніми свого права слідування, розміщувати відповідну інформацію на своїх веб-сайтах. Організації колективного управління та аукціоністи, арт-дилери та галереї мають докладати спільних зусиль, спрямованих на надання авторам у доступній формі інформації стосовно права слідування. Крім того, рекомендується організовувати практичні семінари та мастер-класи з метою підвищення кваліфікації професіоналів ринку мистецтв та представників організацій колективного управління з питань, що стосуються права слідування, підготовку методичних вказівок, проведення консультацій, налагодження обміну досвідом тощо.

Третій блок рекомендацій стосується каскадного ефекту і проблем, що виникають у зв'язку з правом слідування. Про каскадний ефект йдеться у разі неодноразового перепродажу твору між професіоналами ринку мистецтв. Сторони погодилися, що у цьому разі право слідування виникає при кожному перепродажу. Специфіка каскадного ефекту полягає у тому, що в залежності від особливостей національного законодавства може виникнути ситуація, коли виплати за правом слідування має здійснювати і покупець, і продавець.

Наприклад, якщо професійний представник арт-ринку купує твір на британському аукціоні (де, зазвичай, виплати за правом слідування здійснюються покупцем), у разі перепродажу твору в іншій країні він буде змушений знов здійснювати виплати за правом слідування вже як професійний представник арт-ринку.

Кажучи про організацію колективного управління правом слідування в Україні, слід звернути увагу на інститут уповноважених організацій колективного управління. Так, ч. 3 статті 47 Закону України про авторське право встановлює, що допускається створення організацій, які управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав або окремих організацій, які управляють деякими категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав. За Законом України про авторське право управління такими певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюють уповноважені організації колективного управління. Сьогодні в Україні діють організації колективного управління різними категоріями майнових прав суб'єктів авторського права, проте, уповноваженої організації з управління правом слідування немає.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то, наприклад, особливий порядок призначення уповноважених організацій колективного управління правом слідування встановлює стаття R-122-7 Кодексу інтелектуальної власності Франції. Так, відповідно до вказаної статті міністр культури визначає наказом перелік організацій колективного управління, здатних здійснювати інформування бенефіціарів права слідування та отримувати інформацію про продаж оригіналів графічних та пластичних творів. Для включення до зазначеного переліку зацікавлені організації мають подати відповідну заявку та докази, що підтверджують наступні їхні характеристики:

- наявність різноманітності членів та достатньої кількості бенефіціарів;
- наявність достатнього рівня кваліфікації менеджерів та уповноважених представників організації, наявність у них професійного досвіду в сфері, що

стосується графічного або пластичного мистецтва або управління професійними організаціями.

Також зацікавленою організацією надається інформація стосовно її адміністративного устрою, розміщення, наявності обладнання та здатності інформувати бенефіціарів права слідування, у тому числі за кордоном.

Організація колективного управління видаляється з переліку організацій, що здійснюють колективне управління правом слідування, або за власним бажанням, або у разі, якщо вона вже не відповідає вимогам законодавства для таких організацій.

Підсумовуючи слід зазначити, що сьогодні створення уповноважених організацій колективного управління правом слідування гальмується, насамперед, недосконалістю національного законодавства та відсутністю в Україні дієвого механізму реалізації права слідування.

3.3 Окремі питання правового режиму та розподілу виплат, що здійснюються за правом слідування, в авторському праві України та країн-членів ЄС

Проведене автором дослідження права слідування як особливого авторського повноваження дозволяє виділити деякі питання, пов'язані з даним правом, що потребують окремої уваги, а саме – отримання виплат за правом слідування при створенні твору у співавторстві, у майнових правовідносинах подружжя, при створенні твору при виконанні трудового договору та при створенні твору за замовленням.

Враховуючи особливості об'єктів, стосовно яких виникає право слідування, питання співавторства постає вкрай рідко, проте є цілком можливим. Одним із найбільш відомих прикладів є праці радянських карикатуристів Кукриніксів (М.В. Купріянова, П.М. Крилова та М.О. Соколова). У співавторстві двох відомих митців І. Айвазовського та І. Рєпіна було створено картину «Прощание Пушкина с морем». Так само і

добре відома картина «Утро в сосновом лесу» є результатом спільної творчої праці двох художників – І. Шишкіна та К. Савицького.

В юридичній літературі спостерігаються різні підходи до тлумачення співавторства. Так, на думку Е.П. Гаврилова, під співавторством мається на увазі і безпосередньо процес створення твору за погодженістю кількох авторів, і наслідок даної згоди – спільно створений твір [20]. Автори коментарю Цивільного кодексу РФ визначають співавторство через поняття правового режиму і вважають, що це правовідносини стосовно твору, щодо якого авторське право має не одна, а кілька осіб [55]. Автори посібника, присвяченого питанням авторського права в видавничому бізнесі та ЗМІ, М. Невська, Є. Сухарів та О. Тарасова вважають, що співавторство є правовим інститутом, який регламентує цивільні відносини щодо створення та використання об'єкта авторського права декількома авторами [78].

Стаття 13 Закону України про авторське право, не надаючи поняття співавторства, встановлює, що співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір [40].

У свою чергу, стаття 436 ЦК України, встановлює, що авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору. Кожен із співавторів зберігає своє авторське право на створену ним частину твору, яка має самостійне значення [140].

У юридичній літературі наголошується, що результатом спільних зусиль співавторів має бути «єдиний твір». Така єдність може бути як очевидною, так і неочевидною, проте, сам твір сприймається як єдине ціле і «якщо з такого твору вилучити частину (наприклад, главу підручника), то такий твір вже не буде завершеним творчим результатом» [139, с. 136]. У теорії цивільного права виділяється роздільне та нероздільне співавторство. Р.О. Денисова визначає

нероздільне співавторство як таке, «при якому неможливо виділити частину твору, що створена конкретним співавтором. Зміна або вилучення частини такого твору неможливі або неминуче призведуть до зміни інших частин твору, або до неможливості використовувати твір взагалі». При роздільному співавторстві, як вказує дослідниця, «частини твору чітко визначені, відомо, хто є автором кожної, кожна з частин може бути використана незалежно від інших» [139, с. 137–138, 140]. Коли йдеться про створення у співавторстві творів образотворчого мистецтва, то зазвичай йдеться саме про нероздільне співавторство. Так, навіть незважаючи на те, що відомо, що при створенні І. Айвазовським та І. Рєпіним картини «Прощание Пушкина с морем», перший писав море, а другий – фігуру поета; при створенні картини «Утро в сосновом лесу» І. Шишкін писав пейзаж, а К. Савицький – ведмедів, навряд чи таке співавторство можна вважати подільним, оскільки виділення вказаних складових з цілого є фізично неможливим.

Стаття 428 ЦК України встановлює загальні правила, що стосуються здійснення права інтелектуальної власності, яке належить кільком особам: це право може здійснюватись за договором між ними. Якщо угода відсутня, право інтелектуальної власності, яким володіють декілька осіб, здійснюється спільно.

Так само і стаття 436 вказує, що відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно.

У свою чергу, стаття 13 Закону України про авторське право встановлює, що винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо в угоді між ними не передбачається іншого.

Необхідно також звернути увагу на те, що відповідно до статті 28 Закону України про авторське право авторське право на твори, створені у співавторстві, чинне протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора.

Питання здійснення виплат за правом слідування у разі співавторства окремо законодавством України не регулюється. Таким чином, слід

користуватися наведеними вище загальними правилами стосовно співавторства.

В якості прикладу регулювання здійснення співавторам виплат за правом слідування зарубіжним законодавством можна навести статтю R122-10 Кодексу інтелектуальної власності Франції, яка визначає, що якщо твір, який перепродається, було створено у співавторстві, то бенефіціар має вказати в заявці погоджений між співавторами розподіл розміру виплат. Таким чином, законодавство Франції передбачає договірний порядок розподілу виплат, отриманих за правом слідування за перепродаж твору, створеного у співавторстві.

Одних з найменш вивчених у юридичній науці питань є питання правового режиму виплат, отриманих за правом слідування, у майнових правовідносинах подружжя. Воно тісно пов'язано з більш загальним питанням визначення правового режиму виплат, пов'язаних із реалізацією майнових авторських прав на твір, у контексті правового режиму майна подружжя. Сьогодні ні законодавство, ні судова практика, ні юридична наука не надають на нього однозначної відповіді.

Сімейний кодекс України (далі – СК України) [113] встановлює два законні режими майна подружжя: режим особистої приватної власності та режим спільної сумісної власності. Перелік майна, що належить до особистої приватної власності подружжя, міститься у статті 57 СК України. Відповідно до вказаної статті особистою приватною власністю чоловіка або дружини є майно, набуте ними до шлюбу; майно, набуте у шлюбі, але за договорами спадкування чи дарування; майно, придбане за час перебування у шлюбі, але за кошти, що належали кожному з них особисто; предмети індивідуального використання, навіть коштовності, що було придбано за спільні кошти; премії та винагороди. Але щодо премій та винагород суд може ухвалити рішення, за яким другий з подружжя матиме право на частину від них, якщо буде доведено, що він сприяв отриманню даних премій чи винагород (ведення домогосподарства, виховання дітей). Також до особистої приватної власності кожного з подружжя стаття

включає кошти, одержані за відшкодування пошкодженої речі, яка належала чоловікові чи дружині особисто; страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них. До особистої приватної власності кожного з подружжя належить житлове приміщення та земельна ділянка, набуті дружиною або чоловіком за період шлюбу в порядку приватизації. Наведений перелік майна, що є особистою приватною власністю кожного з подружжя, є вичерпним.

Стаття 60 СК України запроваджує презумпцію спільної сумісної власності майна подружжя, а стаття 61 СК України, встановлюючи, що об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обігу, окремо зазначає, що до об'єктів спільної сумісної власності подружжя належить заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним з подружжя (ч. 2 статті 61 СК), а також гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані одним з подружжя внаслідок укладення ним договору в інтересах сім'ї.

Розглядаючи питання правового режиму виплат, що отримуються за правом слідування, слід зауважити на необхідності розрізняти правовий режим майнових прав на твір та правовий режим виплат, отриманих у зв'язку з використанням твору.

Як зазначалося раніше, авторське право є сукупністю особистих немайнових та майнових прав і виникає з моменту створення твору. Особисті немайнові права можуть належати лише автору, тому в даному випадку ми їх не обговорюємо. Дещо спірним у юридичній літературі є питання стосовно можливості поширення режиму спільної сумісної власності на майнові права на твори, створені під час шлюбу. Проте відповідь на дане питання здається очевидною: оскільки майнові авторські права мають виключний характер, то і належать вони тому з подружжя, чиєю творчою працею було створено твір. Отже, коли в контексті права спільної власності подружжя йдеться про

авторські права, обговорюватися може лише право на прибутки від використання цих прав. Щодо безпосередньо майнових прав автора, то вони мають виключний характер і, відповідно, належать тому з подружжя, хто створив твір. Такої позиції дотримується, наприклад, А.О. Мелузова, яка пропонує прямо встановити, що авторські, суміжні та інші виключні права (інтелектуальна власність) не є спільною власністю подружжя [71, с. 7].

Водночас слід визнати, що в юридичній літературі зустрічається й інша позиція. Так, виходячи з тлумачення терміна «майно» як сукупності речей та майнових прав, О.В. Протопопова [102, с. 28–29] та Н.В. Макагонова [69, с. 88] вважають, що майнові права на твір, створений одним із подружжя, належать подружжю на праві спільної сумісної власності. Такий підхід є помилковим, оскільки суперечить виключній природі авторських прав.

Щодо правового режиму виплат, які отримуються у зв'язку з використанням творів, то аналіз юридичної літератури дозволяє виділити чотири основні позиції. Здебільшого, їхня відмінність обумовлюється часом створення об'єкта авторського права та часом отримання доходу у вигляді винагороди його автором.

Так, прихильники першої позиції вважають, що винагорода (дохід) від використання об'єкта права інтелектуальної власності, який було створено під час шлюбу, має включатися до спільної сумісної власності подружжя, незалежно від часу отримання такої винагороди.

Друга група науковців дотримується думки, що право спільної сумісної власності поширюється на доходи від використання об'єкта права інтелектуальної власності, незалежно від часу його створення, коли ці доходи були отримані або мали бути отримані за час шлюбу.

Прихильники третьої позиції вважають, що право спільної сумісної власності поширюється на доходи від використання об'єкта інтелектуальної власності у разі, якщо їх було фактично отримано за час шлюбу, навіть за випадків, коли роботу над об'єктом було розпочато або завершено до укладення шлюбу.

Четвертий підхід полягає у неприпустимості вирішення питання про включення до складу спільного майна доходів від результатів інтелектуальної діяльності в залежності від часу створення об'єкту – до, після або під час шлюбу, оскільки при такому підході якщо автор, що перебуває у шлюбі, за передане ним право на розповсюдження створеного ним до шлюбу твору систематично отримує виплати у вигляді певного відсотку, то ці гроші будуть належати лише самому автору на праві особистої приватної власності, навіть якщо вони є основним джерелом засобів існування обох з подружжя. І навпаки, при такому вирішенні питання будь-які виплати на користь автора після розірвання шлюбу за право використання твору, створеного під час шлюбу, будуть підлягати поділу між автором та колишнім чоловіком або дружиною, навіть якщо ці виплати мають постійний характер і здійснюються систематично на протязі багатьох років після розірвання шлюбу. Слушною є думка, що при такому підході творець об'єкту інтелектуальної власності був би поставлений у гірше становище, ніж робочі та службовці, оскільки ні в теорії, ні в правозастосовній практиці не ставиться питання про визнання майном (спільним або роздільним) самої роботи, що виконується за трудовим або цивільно-правовим договором [114, с. 58].

На нашу думку, з наведеною позицією можна погодитися лише частково, оскільки тут не зовсім чітко розрізняється правовий режим майнових авторських прав та правовий режим доходів, що отримуються внаслідок реалізації цих прав. Таким чином, характеризуючи право слідування та правовий режим виплат, отриманих за правом слідування, в сімейних правовідносинах, слід зазначити на наступному.

Навіть враховуючи наявність різних позицій стосовно правового режиму майнових авторських прав у майнових відносинах подружжя, можна стверджувати, що право слідування взагалі не може бути предметом обговорення, оскільки на його невідчужуваний характер прямо вказується в законодавстві. Водночас щодо виплат, які отримує автор за правом слідування,

то на них у разі, якщо вони одержувалися під час шлюбу, має поширюватись режим спільної сумісної власності подружжя.

Окремо необхідно зупинитися на проблемі правового режиму виплат за правом слідування у разі створення твору в порядку виконання трудового договору або за замовленням.

Загальні положення стосовно права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, містяться у статті 429 ЦК України.

Так, відповідно до вказаної статті особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У той же час у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особам, де або у якої працює працівник.

Щодо майнових прав, то вони належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особам, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

У свою чергу, Закон України про авторське право містить статтю 16 «Авторське право на службові твори», яка встановлює, що авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його авторові, тоді як виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцеві, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Причому ч. 3 вказаної статті зазначає, що за створення і використання службового твору авторові належить авторська винагорода, розмір і порядок виплати якої встановлюється трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

Положення стосовно права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, містяться у статті 430 ЦК України, яка встановлює, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за

замовленням, належать творцеві цього об'єкта, але у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові. Щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, то вони належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором.

Що стосується права слідування, то воно, незважаючи на суто майновий характер, є також невідчужуваним правом. Таким можна зробити висновок про те, що право слідування на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, службовий авторський твір та твір, створений за замовленням, належатиме авторові твору так само, як і виплати, що здійснюватимуться на реалізацію цього права.

Висновки до розділу 3

1. Забезпечення можливості практичної реалізації наданих законом прав є істотною характеристикою будь-якої правової системи і потребує наявності механізму такої реалізації. Механізм реалізації права слідування може бути визначений як сукупність взаємопов'язаних правових норм, що забезпечують можливість отримання автором виплат, які належать йому за правом слідування.

Сучасне законодавство України в сфері авторського права не забезпечує можливості практичної реалізації права слідування і потребує значного вдосконалення. Це обумовлюється як наявністю принципових неузгодженостей стосовно права слідування, що містяться у ЦК України та Законі України про авторське право, так і повною відсутністю правового регулювання стосовно деяких принципових положень відносно реалізації права слідування.

2. Необхідно розрізняти право слідування як особливе авторське повноваження та право на отримання виплат за правом слідування. Якщо перше є невідчужуваним правом автора, то друге виникає лише за сукупності певних умов, насамперед, здійсненні перепродажу твору визначеним законом

способом. Аналіз норм, що регулюють здійснення виплат за правом слідування, дозволяють визначити три основні обмеження: за видом продажу; за мінімальною ціною перепродажу; положення, що спрямовані проти «продажів з просування». Законодавством окремих країн можуть встановлюватися додаткові обмеження стосовно виникнення права на виплати за правом слідування. В умовах наявності розбіжностей у підходах до зазначених передумов у законодавстві різних країн неминучим є виникнення колізій, вирішення яких можливе лише за допомогою колізійних норм.

3. Положення, що містяться у праві ЄС та країн-членів ЄС стосовно виникнення обов'язку здійснення виплат за правом слідування лише в разі публічного продажу, хоча і обмежують, на перший погляд, права бенефіціарів, але, з іншого боку, такий підхід обумовлений необхідністю забезпечення реальної дії відповідної норми, оскільки у випадку приватного перепродажу забезпечення виплат за правом слідування практично неможливе.

Ознакою публічності продажу є не процедура, а саме склад учасників відповідного правочину. Таким чином, продаж твору мистецтва вважатиметься публічним, якщо одним із учасників правочину (стороною, посередником, представником, агентом тощо) виступає професійний представник арт-ринку.

4. Неврегульованими національним законодавством України залишаються такі необхідні елементи права слідування, як поріг застосування та база обчислення відрахувань. У контексті європейської інтеграції України та необхідності приведення національного законодавства у відповідність до вимог директив ЄС доцільним видається також запровадження диференційованих ставок виплат за правом слідування в залежності від ціни продажу оригіналу твору.

5. Невід'ємною складовою механізму реалізації права слідування є право на інформацію стосовно перепродажу твору. Сьогодні вказане право в національному законодавстві України відсутнє.

6. Існують альтернативні варіанти здійснення автором управління своїми авторськими правами: особисто, через свого повіреного або через організацію

колективного управління. Водночас єдиним дієвим способом управління правом слідування наразі є управління за допомогою організацій колективного управління, що обумовлюється двома факторами. В якості першого можуть бути названі процеси подальшої глобалізації арт-ринку та переміщення його до віртуального середовища (розвиток інтернет-аукціонів), що майже повністю виключає можливість особистого контролю з боку автора. В якості другого фактору виступає специфіка правовідносин, що виникають у зв'язку з правом слідування: тоді як автор (або інший бенефіціар права слідування) не виступає стороною договору купівлі-продажу твору, між ним та особою, що зобов'язана за законом здійснювати виплати за правом слідування, все ж такі виникають відповідні правовідносини.

7. Одним із дієвих засобів підвищення ефективності діяльності організацій колективного управління є здійснення ними регулювання встановленої категорії авторських прав, а також визначення уповноважених організацій колективного управління. Сьогодні в Україні уповноважена організація колективного управління, що має здійснювати збір винагороди за правом слідування, відсутня. Зважаючи на специфіку даного авторського повноваження, відсутність уповноваженої організації колективного управління можна розглядати як недолік наявної в Україні системи колективного управління майновими авторськими правами.

8. Враховуючи існування різних підходів до визначення особи, що має здійснювати виплати за правом слідування, при перепродажу твору між професійними представниками арт-ринку може виникати так званий каскадний ефект. Оскільки йдеться про відмінності різних правових систем, вирішення даного питання можливо лише за допомогою міжнародної угоди.

9. При вирішенні питання стосовно розподілу виплат, отриманих за правом слідування на твір, створений у співавторстві, застосуванню підлягають норми, що регулюють загальні питання, пов'язані зі створенням твору у співавторстві. Отже, такий розподіл має здійснюватись або у відповідності до укладеного співавторами договору, або у рівних частках.

10. У питанні правового режиму майнових авторських прав у майнових відносинах подружжя право слідування взагалі не може бути предметом обговорення, оскільки на його невідчужуваний характер прямо вказується в законодавстві. Водночас щодо виплат, які отримує автор за правом слідування, то на них, у разі, якщо вони одержувалися під час шлюбу, має поширюватися режим спільної сумісної власності подружжя.

11. Виходячи з особливої правової природи права слідування, право слідування на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, службовий авторський твір та твір, створений за замовленням, належатиме авторові твору так само, як і виплати, що здійснюватимуться на реалізацію цього права.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного комплексного науково-теоретичного дослідження положень авторського права України та країн-членів ЄС в частині, що стосується права слідування, теоретичного осмислення наукових праць у галузі цивільного права, дисертантом було сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, спрямовані на вирішення поставлених у дисертаційному дослідженні завдань.

1. Вивчення генези виникнення та запровадження правового регулювання права слідування як особливого авторського повноваження дозволяє розширити підхід до періодизації розвитку авторського права в цілому, виділивши, крім класичних етапів привілеїв, національної охорони та міжнародної охорони, окремі етапи розвитку права слідування як особливого авторського повноваження: – з найдавніших часів до 1920 року – етап виникнення та розвитку основних концепцій регулювання авторських прав, що стало передумовою для запровадження права слідування; – 1920-1948 рік – перше закріплення права слідування в національному законодавстві – Законі Франції про право авторів творів мистецтва на отримання відрахувань від публічного продажу творів мистецтва (1920 р.). Включення відповідних положень у закони про авторське право Бельгії (1921 р.) та Італії (1948 р.); – 1948-2001 рік – етап міжнародного визнання права слідування, який починається з внесення статті 14 *ter* стосовно права слідування до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Подальше включення положень стосовно права слідування до законодавства більшості європейських країн, зокрема й України; – з 2001 року – етап гармонізація законодавства країн-членів ЄС стосовно права слідування у зв'язку з прийняттям Директиви ЄС про право слідування.

2. Стан регулювання права слідування в законодавстві України є недосконалим і виключає можливість ефективної реалізації вказаного права, що

дозволяє говорити про декларативний характер права слідування в авторському праві України.

3. До основних недоліків правового регулювання права слідування законодавством України слід віднести наступні:

– наявність суперечностей у правовому регулюванні стосовно варіативної частини права слідування (видів перепродажу, за яких виникає право на отримання виплат за правом слідування, та видів творів, на які поширюється право слідування) між ЦК та Законом про авторське право;

– відсутність правового регулювання окремих питань стосовно права слідування, що забезпечують його практичну реалізацію (поріг застосування права слідування, база обчислення відрахувань, право бенефіціара на інформацію), які сьогодні підлягають обов'язковому правовому регулюванню в авторському праві країн-членів ЄС;

– відсутність правового механізму реалізації права слідування, що вимагає прийняття відповідної постанови Кабінету Міністрів України стосовно забезпечення здійснення виплат бенефіціарам права слідування. Серед іншого, слід передбачити вжиття заходів, спрямованих на визначення уповноваженої організації колективного управління правом слідування.

4. При вдосконаленні національного законодавства України стосовно права слідування слід враховувати, що на сьогодні завдання усунення суперечностей у регулюванні права слідування, що містяться в ЦК та Законі про авторське право, вже втратило актуальність. На сучасному етапі першочерговим завданням є приведення національного законодавства у відповідність до Директиви ЄС про право слідування, оскільки в праві ЄС розбіжності в регулюванні національними законодавствами країн-членів ЄС положень стосовно варіативної складової права слідування розглядаються як значні перешкоди для функціонування Спільного ринку.

5. Зважаючи на суто економічний зміст права слідування, а також на те, що невідчужуваний характер не є ознакою виключно особистих немайнових прав,

право слідування слід розглядати як особливе авторське повноваження майнового характеру, на що має бути зроблена пряма вказівка в законодавстві.

6. Поняття та термін «право слідування» походять з речового права, у якому право слідування традиційно розкривається через формулу «право слідує за річчю». Водночас підхід, коли вказаний термін використовується для позначення права автора на частку від суми, отриманої від перепродажу оригіналу твору образотворчого мистецтва або рукопису літературного (музичного) твору, є застарілим, оскільки з часу його першого використання в законодавстві Франції у 1920 році в авторському праві України та країн-членів ЄС було запроваджено цілу низку авторських повноважень, що характеризуються нерозривністю правового зв'язку автора з оригіналом його твору. Сьогодні можна виділити окрему групу авторських повноважень, які характеризуються нерозривністю зв'язку автора з оригіналом свого твору незалежно від того, кому належить на праві власності цей оригінал: право слідування, право на недоторканність твору, право на збереження оригіналу твору та право доступу. Таким чином, для позначення авторського повноваження, яке полягає у праві автора на отримання визначеної законом частки від суми кожного продажу оригіналу твору, і сьогодні в авторському праві позначається терміном «право слідування», пропонується використовувати термін «право автора на частку від суми продажу оригіналу твору».

7. Поява в авторському праві нових авторських повноважень вимагає нових підходів до класифікації авторських прав. Так, крім традиційного поділу авторських прав на особисті немайнові та майнові, можуть бути запропоновані ще кілька підстав класифікації. Так, за ознакою здатності обмежувати абсолютність права власності власника оригіналу твору пропонується виділяти авторські права, які не обмежують абсолютність права власності (наприклад, право на використання твору), та авторські права, які обмежують абсолютність права власності (право на недоторканність твору, право слідування, право доступу та право на збереження оригіналу твору). За ознакою можливості або

неможливості відчуження авторських прав, виділяються авторські права, які можуть бути відчужені (майнові права автора за винятком права слідування), та авторські права, відчуження яких неможливе (особисті немайнові права автора, право на збереження оригіналу твору, право доступу та право слідування). Залежно від можливості переходу в порядку спадкування виділяються авторські права, що можуть передаватися/переходити спадкоємцям автора (майнові права, право слідування та права, що фактично переходять до спадкоємців на підставі закону, – право на захист авторства та право на недоторканність твору), та авторські права, що не можуть передаватися/переходити спадкоємцям автора (особисті немайнові права (за винятком права на недоторканність твору), право на збереження оригіналу твору та право доступу).

8. Специфіка правовідносин, що виникають при реалізації права слідування, полягає в тому, що бенефіціар права слідування, не виступаючи у якості сторони договору купівлі-продажу оригіналу твору, набуває відповідних прав у зв'язку з укладанням цього договору. Отже, зобов'язання зі здійснення виплат за правом слідування належать до недоговірних зобов'язань.

9. Моментом виникнення права слідування має вважатися момент створення об'єкта авторського права, на який поширюється право слідування, а моментом виникнення права на отримання виплат за правом слідування – здійснення його перепродажу за встановлених законодавством умов.

10. При існуванні у світі різних підходів до виникнення права на отримання виплат за правом слідування залежно від виду перепродажу (приватного чи публічного) можливість практичної реалізації бенефіціаром права на отримання виплат за права слідування може бути гарантована лише у разі публічного перепродажу. Саме такий підхід має бути запроваджений в законодавстві України. Причому перепродаж буде вважатися публічним, якщо одним із учасників правочину (стороною, посередником, представником, агентом тощо) виступає професійний представник арт-ринку.

11. Крім приведення положень національного законодавства України (Закону про авторське право та ЦК) у відповідність до Директиви ЄС про право слідування, пропонується також внесення до нього наступних змін стосовно права слідування:

1) включення до законодавства визначення рукопису літературного (музичного твору) як запису твору, який або виконаний автором від руки, або за допомогою технічних засобів, але містить індивідуалізуючі автора ознаки (помітки, малюнки тощо), нанесені ним особисто;

2) запровадження норми, що в разі визнання спадщини відумерлою, право слідування переходить до центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, а отримані виплати мають використовуватися за цільовим призначенням на розвиток мистецтва в Україні, а саме пропонується доповнити статтю 29 Закону України про авторське право частиною 3 наступного змісту:

«3. У разі відсутності спадкоємців у автора, який має право на одержання виплат за правом слідування, право на одержання виплат переходить до уповноваженої організації колективного управління. Одержані кошти мають спрямовуватися на розвиток національної культури. Порядок розподілу коштів встановлюється Кабінетом Міністрів України»;

3) уточнення в національному законодавстві термінів «оригінали твору» та «оригінальні твори»: оригінальний твір – твір, що підлягає правовій охороні; оригінал твору – твір, створений безпосередньо автором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин А. И. Право интеллектуальной собственности в ЕС : генезис, унификация, перспективы развития : дис. на соиск. уч. степ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право», 12.00.10 «Международное право, европейское право» / Адель Ильсиярович Абдуллин. – Москва, 2006. – 407 с.
2. Абдуллин А. И. Унификация правовой охраны интеллектуальной собственности в Европейском Союзе: дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Адель Ильсиярович Абдуллин. – Казань, 1997. – 223 с.
3. Авдонин Р. В. Содержание авторских прав в российском гражданском праве : дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Руслан Витальевич Авдонин. – Москва, 2005. – 207 с.
4. Авторське право і суміжні права. Законодавство та судова практика : Зб. нормат. актів. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.
5. Алексеев А. П. Из истории возникновения правовой системы охраны интеллектуальной собственности / А. П. Алексеев // Вестн. Владимир. юрид. ин-та. – 2008. – № 3 (8). – С. 94–95.
6. Андреева Е. К. Философские взгляды Канта на авторское право / Е. К. Андреева // Вісн. СевДТУ. – Вип. 86 : Філософія : зб. наук. пр. – Севастополь : Вид-во СевДТУ. – 2008. – С. 22–24.
7. Андрошук Г. О. Арт-ринок і право слідування в ЄС та Україні : екон.-прав.аналіз / Г. О. Андрошук, С. А. Давимука // Теор. і практ. інтелект. власності. – 2015. – № 1 (84). – С. 49–58.
8. Антимонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Госюриздат, 1957. – 280 с.

9. Бентли Л. Право интеллектуальной собственности : Авторское право / Л. Бентли, Б. Шерман / Пер. с англ. В. Л. Вольфсона. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 535 с.
10. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький акт [від 24.07.1971, змінений 02.10.1979] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051.
11. Бошицький Ю. Л. Аспекти удосконалення правотворення у сфері охорони інтелектуальної власності / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського ун-ту права. – 2011. – № 4. – С. 253-258
12. Бошицький Ю. Л. Правова охорона творів образотворчого мистецтва в Україні: монографія / Ю. Л. Бошицький, І. І. Ващинець. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2011. – 295 с.
13. Булаевский Б. А. Наследственное право / под ред. К. Б. Ярошенко. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 448 с.
14. Вакман Е. Л. Авторские права художников / Е. Л. Вакман, И. Я. Грингольц – М.: Сов. художник, 1962. – 263 с.
15. Валле В. Спадок Джеймса I та королеви Анни : охорона інтелектуальної власності у часі і просторі / В. Валле. – К. : Дух і літера, 2010. – 216 с.
16. Ващинець І. І. Цивільно-правова охорона авторських прав в умовах розвитку інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Іван Іванович Ващинець. – Київ, 2006. – 21 с.
17. Ветрук В. Найдорожча фотографія в світі була продана за 6,5 мільйонів доларів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/51842>.
18. Вірченко В. Історія розвитку теоретичних уявлень про зміст та джерела права інтелектуальної власності / В. Вірченко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Економіка. – 2013. – Вип. 146. – С. 15–18.

19. Вірченко В. В. Генезис та еволюція державного регулювання економічних відносин галузі авторського права / В. В. Вірченко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2013. – Вип. 28. – Т. 1. – С. 77–85.
20. Гаврилов Э. П. Комментарий к части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации (постатейный) / Э. П. Гаврилов, В. И. Ересенко. – М. : Экзамен, 2009. – 973 с.
21. Гаврилов Э. П. Наследование интеллектуальных прав / Э. П. Гаврилов // Патенты и лицензии. – 2008. – № 4. – С. 27–34.
22. Гаврилов Э. П. Охрана личных неимущественных прав авторов / Э. П. Гаврилов // Сов. юстиция. – 1977. – № 7. – С. 16–19.
23. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
24. Гордон М. В. Лекции по советскому гражданскому праву / М. В. Гордон. – Х.: Изд-во Харьк. ун-та, 1960. – 342 с.
25. Гражданский кодекс Российской Федерации : части первая, вторая, третья и четвертая : текст с изм. и доп. на 15 марта 2009 г. – М. : Эксмо, 2009. – 672 с.
26. Гражданский кодекс Украины : Комментарий. – Т. I. – Изд. 2-е / Под общ. ред. д-ра юрид. наук., проф., зав. каф. гражд. права ОНЮА Е. О. Харитоновна, канд. юрид. наук, доц. каф. гражд. права ОНЮА О. М. Калитенко. – Х. : Одиссей, 2004. – 832 с.
27. Договір про заснування Європейської Спільноти [консолідована версія станом на 1 січня 2005 року] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
28. Договор ЕС «Об учреждении Европейского экономического сообщества» [от 25 марта 1957 года] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.pravo.ru/document/view/20897669/28480100/>.
29. Договор о Европейском Союзе [от 7 февраля 1992 года] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

30. Дроб'язко В. До історії авторського права в Україні 20-х років ХХ століття / В. Дроб'язко // Теорія і практика інтелект. власності. – 2006. – № 1. – С. 3–12.
31. Дроб'язко В. Право слідування / В. Дроб'язко // Інтелект. власність. – 1999. – № 1. – С. 23–26.
32. Дюма Р. Литературная и художественная собственность. Авторское право Франции. –2-е изд.: пер. с фр. – М.: Междунар. отношения, 1993. –384 с.
33. Европейское право : учебн. для вузов / отв. ред. Л. М. Энтин. – 2-е изд. – М. : Норма, 2007. – 960 с.
34. Егоров Н. Д. Гражданское право : Учебн. : В 3 т. Т. 1. – 6-е изд., перераб. и доп. / Н. Д. Егоров, И. В. Елисеев и др. ; Отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 776 с.
35. Еннан Р. С. Право інтелектуальної власності в наднаціональній правовій системі (Європейський Союз) / Р. С. Еннан // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – Вип. 36. – С. 418–423.
36. Європейська інтеграція України : Навч.-метод. зб. / Черніг. центр перепідг. та підвищ. кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг.; Уклад.: С. В. Бутко, А. В. Подкур. – Чернігів : ЦППК, 2007. – 64 с.
37. Жуков В. І. Проблеми правової охорони математичного забезпечення ЕОМ / В. І. Жуков // Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – С. 127–155.
38. Закон України від 10.11.1994 № 237/94-ВР «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами» // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 46. – Ст.415.
39. Закон України від 11.07.2001 № 2627-III «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» / Відомості Верховної Ради України від 26.10.2001. – 2001. – № 43. – Ст. 214.

40. Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
41. Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» / Відомості Верховної Ради України від 29.03.1994. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
42. Закон України від 31.05.1995 № 189/95-ВР «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24.07.1971, зміненого 02.10.1979)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/189/95-%D0%B2%D1%80>.
43. Ієвіня О. В. Проблеми визначення суб'єктів авторського права та суміжних прав за законодавством України у зв'язку з розвитком системи колективного управління майновими правами / О. В. Ієвіня // Держава і право: Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Вип 25. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – С.386–390.
44. Ієвіня О. В. Україна та програма «Список 301» / О. В. Ієвіня // Інтелект. власність. – 2001. – № 7. – С.47–48.
45. Казерацька О. В. Основні риси інституту права інтелектуальної власності в ХІХ ст. на українських землях / О. В. Казерацька // Право і суспільство. – 2014. – № 6-2. – Ч. 2. – С. 82–85.
46. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность. (Исключительные права): учебн. для вузов. – М. : Изд-во Норма, 2000. – 480 с.
47. Камышев В. Г. Права авторов литературных произведений / В. Г. Камышев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 184 с.
48. Канатов Т. К. Защита субъективных авторских прав (на примере законодательства Республики Казахстан, Российской Федерации и Германии) : дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Танат Канатович Канатов. – Астана, 2011. – 146 с.

49. Капітоненко А. Основні напрямки вдосконалення правової регламентації права слідування в Україні в контексті процесу його гармонізації в рамках ЄС / А. Капітоненко, І. А. Безклубий // Київський студентський журнал міжнародного права. – 2007. – № 8. – С. 145–147.
50. Капіца Ю. Гармонізація та дегармонізація авторського права і суміжних прав у Європейському Союзі / Ю. Капіца // Право України. – 2014. – № 2. – С. 114–122.
51. Капіца Ю. Наближення законодавства України до законодавства ЄС відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною / Ю. Капіца // Укр. прав. часопис. – 1999. – Вип. 5. – С. 18–25.
52. Капіца Ю. Особливості гармонізації законодавства країн СНД із законодавством Європейського Союзу у сфері охорони інтелектуальної власності / Ю. Капіца // Право України. – 2011. – № 3. – С. 92–100.
53. Капіца Ю. Розвиток права інтелектуальної власності в Європейському Союзі / Ю. Капіца // Міжнародні відносини. – 2006. – № 33–34. – С. 45–48.
54. Клейменова С. М. Авторські правовідносини як форма реалізації правомочностей суб'єктів авторського права : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Світлана Миколаївна Клейменова. – Одеса, 2004. – 203 с.
55. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Ч.4 (постатейный) / отв. ред. Л. А. Трахтенгерц; авторы коммент. : В. О. Калятин, О. М. Козирь, А. Д. Корчагин, А. Л. Маковский, В. В. Орлова, Е. А. Павлова, П. В. Степанов, Л. А. Трахтенгерц, О. Ю. Шиловост. – «Контракт», «Инфра-М», 2009. – 472 с.
56. Кохановська О. Право інтелектуальної власності та цивілістична доктрина / О. Кохановська // Право України. – 2014. – № 6. – С. 75–84.

57. Кохановська О. Регулювання немайнових відносин у Цивільному кодексі України: десятирічний досвід / О. Кохановська // Право України. – 2014. – № 2. – С. 57–69.
58. Кочина О. С. Історія становлення та розвитку захисту авторського права та суміжних прав / О. С. Кочина // Молодий вчений. – 2014. – № 7 (10). – С. 150–153.
59. Краткий словарь по философии / Под общ. ред. И. В. Блауберга, И. К. Пантина. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1982. – 431 с.
60. Кузнєцова Н. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні / Н. Кузнєцова, О. Кохановська // Право України. – 2011. – № 3. – С. 21–29.
61. Леантович Е. Б. Специфика права интеллектуальной собственности ЕС : возможна ли аналогия с національним правом? / Е. Б. Леантович // Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права: сб. науч. тр. – 2010. – Вып. 2. – С. 232–244.
62. Лебедь В. В. Творческие произведения как объекты французского авторского права / В. В. Лебедь // Право. – 2010. – № 2. – С. 104–115.
63. Липщик Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр.; предисл. М.Федотова. – М. : Ладомир; Изд-во ЮНЕСКО, 2002. – 788 с.
64. Лисица В. Н. Право интеллектуальной собственности / В. Н. Лисица; Рос. акад. наук, Ин-т философии и права СО РАН. – Новосибирск, 2012. – 573 с.
65. Лысенко П. М. Правовая регламентация авторских прав международным и зарубежным гражданским правом / П. М. Лысенко // Вестн. Волгоград. акад. МВД России. – 2010. – № 2(13). – С. 103–108.
66. Люка А. Уніфікація режиму охорони авторського права і суміжних прав у рамках Європейського Союзу. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: у 2-х кн. / За ред. А. С. Довгерта. – Кн. 2 : Виступи, статті європейських спеціалістів / Уклад. В. С. Дроб'язко. – К.: Видавн. Дім «Ін Юре», 2001. – 460 с.
67. Мазуйе К. Международные конвенции об авторском праве. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. Комментарий / К. Мазуйе. – М.: Проспект, 1982. – 126 с.

68. Майданик Р. А. Доверительное управление имуществом авторскими и смежными правами в Украине / Р. А. Майданик // Альманах цивилистики : Сборник статей. Вып. 2 / Под ред. Майданика Р. А. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учебной литературы, 2009. – С. 96–113.
69. Макагонова Н. В. Авторское право: учеб. пособие / Под ред. Э. П. Гаврилова. – М. : Юрид. лит., 2000. – 285 с.
70. Матвеев Ю. Г. Международная охрана авторских прав. – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Ю. Г. Матвеев. – М. : Русский двор, 2000. – 240 с.
71. Мелузова А. О. Наследование авторских и смежных прав в Российской Федерации : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Алла Олеговна Мелузова. – Москва, 2003. – 24 с.
72. Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Олена Миколаївна Мельник Мельник. – Х., 2004. – 403 с.
73. Міщенко О. П. Цивільно-правові способи здійснення авторських прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Олена Петрівна Міщенко. – Київ, 2015, – 21 с.
74. Мозалевский И. И. Современное положение художников во Франции / И. И. Мозалевский. – М.: Изд-во Акад. художеств СССР, 1950. – 69 с.
75. Монтестье Ш.-Л. Избранные произведения / Ш.-Л. Монтестье. – М. : Госполитиздат, 1955. – 803 с.
76. Муравйов В. Гармонізація законодавства як феномен європейської інтеграції / В. Муравйов // Укр. прав. часопис. – 2003. – Вип. 2 (7). – С. 3–9.
77. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. – К. : Істина, 2004. – 976 с.

78. Невская М. А. Авторское право в издательском бизнесе и СМИ: практическое пособие / М. А. Невская, Е. Е. Сухарев, Е. Н. Тарасова. – М, 2008. – 300 с.
79. Недоруб О. В. Право следования и возможности его реализации в отношении фотографических произведений / О. В. Недоруб // Имущественные отношения в Рос. Федерации. – 2006. – № 9 (96). – С. 70–74.
80. Новий тлумачний словник української мови: в 4-х т. / Уклад. В. В. Яроменко, О. М. Сліпушко. – К.: Аконт, 1998. – Т. 3. – 928 с.
81. Оленіна О. Ю. Становлення та розвиток художніх ринків Європи в XVII–XIX ст. / О. Ю. Оленіна // Культура України: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 31. – С. 143–155.
82. Орлюк О. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи / О. Орлюк // Право України. – 2011. – № 3. – С. 4–20.
83. Орлюк О. П. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавн. Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
84. Основы интеллектуальной собственности. – К. : Изд. Дом «Ін Юре», 1999. – 600 с.
85. Отчет Комитета по развитию и интеллектуальной собственности (КРИС). 14-я сессия. Женева, 10-14.11.2014. CDIP/14/13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/ru/cdip_14/cdip_14_13.pdf.
86. Пацурківський Ю. П. Реалізація права : поняття, зміст та співвідношення з суміжними категоріями / Ю. П. Пацурківський // Наук. вісн. Чернівецьк. ун-ту. – 2012. – Вип. 636. Правознавство. – С. 59–64.
87. Підпригора О. О. Законодавство України про інтелектуальну власність / О. О. Підпригора. – Х. : Консум, 1997. – 192 с.
88. Підпригора О. О. Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне

право; міжнародне приватне право» / Оксана Опанасівна Підпригора. – Х., 1999. – 34 с.

89. Подносков Д. В. Право следования и право доступа в российском авторском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Дмитрий Владимирович Подносков. – М., 2006. – 165 с.

90. Полное собрание законовъ Російської Имперіи. Собрание второе. Томъ XXI. Отделение первое. 1846. Отъ № 19569-20186. САНКТ-ПЕТЕРБУРГЪ. Въ Типографіи II Отделенія Собственной Е. И. В. Канцеляріи. 1847. – 669 с.

91. Попова П. А. Право следования по отношению к произведениям изобразительного искусства в России, Великобритании, США и странах СНГ. Интеллектуальная собственность: теория и практика: Сб. докл. науч.-практ. конф. «Петербургские коллегиальные чтения – 2010» (Санкт-Петербург, 24–25.06.2010) – СПб.: Изд-во СПбГЭТУ «ЛЭТИ», 2010. – 131 с.

92. Постанова Верховної Ради України від 01.02.2011 № 2956-VI «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2956-17>

93. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.1999 № 1496 «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-%D0%BF>

94. Постановление ЦИК СССР от 16.05.1928 «Основы авторського права» // СЗ СССР. – 1928. – № 27. – Ст. 246.

95. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=37985.

96. Право Европейского Союза : учебн. для вузов / Под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : Юрист, 2003. – 925 с.
97. Право Європейського Союзу : Навчальний посібник / За заг. ред. Р. А. Петрова. – 2-ге вид. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
98. Про авторське право: Пост. ЦВК і РНК УСРР від 06.02.1929. – Зб. Уз. – 1929 – відділ І. – № 7. – Ст. 55.
99. Проблемы общей теории права и государства : учебн. для вузов / Под общ. ред. акад. РАН, д-ра юрид. наук, проф. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма, 2004. – 832 с.
100. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав [рестрац. номер 6523 від 15.06.2010] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=37985.
101. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: вопр. и отв. / В. Н. Протасов. – М. : Новый Юрист, 1999. – 240 с.
102. Протопопова О. В. Авторские права и режим имущества супругов / О. В. Протопопова // Вестн. РУДН. Сер. : Юридические науки. – 2005. – № 1 (17). – С. 28–34.
103. Пфенниг Г. Практические аспекты осуществления права следования, в том числе и в цифровой области, и его влияние на развитие международного рынка произведений изобразительного искусства и на повышение степени защищенности художников в области изобразительного искусства / Г. Пфенниг // Межправительственный комитет по авторскому праву. 12-я сессия Комитета Всемирной конвенции, пересмотренной в 1971 г. – Париж 18-22.06.2001.
104. Пшик Б. Арт-банкінг: новий напрям діяльності банків у сфері інвестиційного бізнесу / Б. Пшик // Вісн. Нац. банку України. – 2011. – С. 15–19.
105. Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності щодо організації, розподілу та виплати винагороди, передбаченої правом слідування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sips.gov.ua/ua/recslidyv.html?s>

106. Ришкова О. В. Захист прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Ришкова. – Одеса, 2007. – 21 с.
107. Руденко О. В. Уніфікація міжнародного приватного права в Європейському Союзі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Руденко. – К., 2007. – 18 с.
108. Сводъ законовъ Россійской имперіи. Томъ десятый. Часть I. Законы гражданскіе / Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В.Канцелярии. – СПб, 1857. – 604 с.
109. Семиволкова А. М. Право следования в законодательстве России и западноевропейских стран : дис. на соискание уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. М. Семиволкова. – М., 2011. – 181 с.
110. Семиволкова А. М. Право следования: особенности структуры и правовой природы / А. М. Семиволкова // Юрист ВУЗа. – 2011. – № 11. – С. 63–67.
111. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебн. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : ПБОЮЛ Гриженко Е. М., 2000. – 752 с. – С. 220–221.
112. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский. М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1956. – 283 с.
113. Сімейний кодекс України [від 10.01.2002 № 2947-III] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
114. Слепакова А. В. Правоотношения собственности супругов : дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Алла Витальевна Слепакова. – М., 2004. – 298 с.

115. Соколов П. 10 самых дорогих рукописей мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://m.forbes.ru/article.php?id=234009>
116. Сорока Н. Є. Діяльність Європейської комісії у сфері захисту авторського права та суміжних прав у Європейському Союзі / Н. Є. Сорока // Наук. Вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – Серія юридична. – 2014. – № 2. – С. 57-68.
117. Стефанчук Р. Перспективи розвитку права інтелектуальної власності в Україні (на прикладі особистих немайнових прав) / Р. Стефанчук // Право України. – 2011. – № 3. – С. 45–59.
118. Стреля М. І. Авторське право на літературні й художні твори в Європейському Союзі та Україні : порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Михайло Іванович Стреля. – Київ, 2011, – 20 с.
119. Судариков С. А. Интеллектуальная собственность / С. А. Судариков. – М. : Изд-во дел. и учеб. лит., 2007. – 796 с.
120. Судариков С. А. Основы авторского права / С. А. Судариков – Минск : Амалфея, 2000. – 512 с.
121. Суханов Е. А. Кодификация законодательства об интеллектуальной собственности / Е. А. Суханов // Рос. прав. газета ЭЖ: Юрист. – Спец. вып. – 2006. – № 19. – С. 4.
122. Томаров І. Є. Особисті немайнові права на результати інтелектуальної діяльності / І. Є. Томаров // Зовн. торгівля: право та екон. – 2006. – № 3 (26). – С. 90–97.
123. Топорнин Б. Н. Европейское право: учебн. / Б. Н. Топорнин. – М.: Юрист, 1998. – 456 с.
124. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [від 27.06.2014] [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

125. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [від 14.06.1994] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
126. Удалкин В. А. Интеллектуальные права на произведения изобразительного искусства : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Владимир Александрович Удалкин. – М., 2010. – 25 с.
127. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» [від 11.06.1998 № 615/98] // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 24. – С. 3.
128. Указ Президента України «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу» [від 14.09.2000 № 1072/2000] // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 39. – С. 2.
129. Фазикош В. Г. Цивільне право України : загальна ч. : підруч. / В. Г. Фазикош, С. Б. Булеца, Р. Б. Олійник та ін.. ; за ред. В. Г. Фазикош, С. Б. Булеца. – К. : Знання, 2010. – 631 с.
130. Фалалеев А. С. Авторское право советского периода / А. С. Фалалеев // Бизнес в законе. – 2009. – № 3. – С. 160–164.
131. Флорансон П. Опыт Европейского Сообщества в сфере охраны авторского права и смежных прав / П. Флорансон. – Париж, 2001. – 254 с.
132. Ханина К. В. Гармонизация норм, регламентирующих использование и охрану результатов творческой деятельности в ЕС : дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Ксения Владимировна Ханина. – Москва, 2007. – 158 с.
133. Харитонов Е. О. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: учеб. пособие /

Е. О. Харитонов, Н. А. Саниахметова. – К.: А.С.К., 2002. – 832с. – Сер. : Экономика. Финансы. Право.

134. Харитонova О. І. До проблеми різнорівневої класифікації цивільних правовідносин інтелектуальної власності / О. І. Харитонova // Право та управління. – 2011. – № 3. – С. 332–339.

135. Харитонova О. І. Об'єкти права інтелектуальної власності та речі, в яких вони втілені : до проблеми співвідношення / О. І. Харитонova // Юридичний Вісник. – 2013. – № 1. – С. 94–101.

136. Харитонova О. І. Цивільний кодекс України і проблеми вдосконалення законодавства про інтелектуальну власність / О. І. Харитонova // Право України. – 2014. – № 2. – С. 139–149.

137. Химмельрайх А. К истории влияния международных процессов гармонизации права интеллектуальной собственности на правовое регулирование в России / А. Химмельрайх // Интеллектуальная собственность в России и ЕС : правовые проблемы : сб. ст. / под ред. М. М. Богуславского и А. Г. Светланова. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 296 с.

138. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти [текст] навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – К. : "Центр учбової літератури", 2014. – 276 с.

139. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. – Т. 6 : Право інтелектуальної власності / За ред.. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Сер. : Коментарі та аналітика. – Х. : ФОП Лисяк Л. С., 2011. – 592 с.

140. Цивільний кодекс України [від 16.01.2003 № 435-IV ВР] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>

141. Чурпіта Г. В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ганна Вікторівна Чурпіта. – К., 2003. – 221 с.

142. Шелонина О. Б. Совершенствование российского законодательства в сфере интеллектуальной собственности с учетом европейского опыта

- интеграции в этой области : дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Ольга Борисовна Шелонина. – М., 2007. – 166 с.
143. Шилохвост О. Ю. Вопросы наследственного права в проекте части IV ГК РФ / О. Ю. Шилохвост // Рос. прав. газета ЭЖ: Юрист. – Спец. вып. – 2006. – № 19. – С. 3
144. Широкова Е. А. Совершенствование авторского законодательства Российской Федерации с учетом европейских интеграционных процессов : дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Елена Александровна Широкова. – М., 2005. – 211 с.
145. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному законодавстві України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Роман Богданович Шишка. – Х., 2004. – 468 с.
146. Штефан О. Деякі аспекти охорони прав на твори образотворчого та ужиткового мистецтва / О. Штефан // Теор. і практ. інтелект. власності. – 2007. – №5. – С. 27–32
147. Штефан О. Зміст права на недоторканість і цілісність твору / О. Штефан // Теор. і практ. інтелект. власності. – 2008. – № 1. – С. 3–7.
148. Штефан О. Право слідування в Україні та інших країнах світу / О. Штефан // Теор. і практ. інтелект. власності. – 2009. – №5. – С. 3–14.
149. Явич Л. С. Общая теория права : учебн. / Л. С. Явич. – Л. : ЛГУ, 1976. – 287 с.
150. Яковлев В. Н. Древнеримское и современное гражданское право России. Рецепция права / В. Н. Яковлев. – Ижевск, 2004. – 502 с.
151. 2013 Special 301 Report : Acting United States Trade Representative Demetrios Marantis [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://ustr.gov/sites/default/files/05012013%202013%20Special%20301%20Report.pdf>. – Заголовок з екрану.

152. 2015 Special 301 Report : Ambassador Michael B. G. Froman [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ustr.gov/sites/default/files/2015-Special-301-Report-FINAL.pdf>. – Заголовок з екрану.

153. Act on Copyright and Related Rights (Copyright Act) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unodc.org/res/cld/document/deu/1998/german-act-on-copyright-and-related-rights_html/german_act_on_copyright_and_related_rights_as_of_2013.pdf – Заголовок з екрану.

154. Arrêté d'application de la loi du 25 juin 1921 frappant d'un droit les ventes publiques d'œuvres d'art, au bénéfice des artistes auteurs des œuvres vendues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/fr/text.jsp?file_id=260941. – Заголовок з екрану.

155. Arrêté ministériel en exécution de l'article 4 de l'arrêté royal du 23 septembre 1921 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/fr/text.jsp?file_id=260975. – Заголовок з екрану.

156. Arrêté royal du 2 aout 2007 portant execution de la loi du 4 décembre 2006 transposant en droit belge la directive 2001/84/CE du Parlement Européen et du Conseil du 27 septembre 2001 relative au droit de suite au profit de l'auteur d'une oeuvre d'art originale [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sabam.be/sites/default/files/Francais/Main-menu/LAW-AND-POLITICS/Publications/ar_droit_suite.pdf. – Заголовок з екрану.

157. Association Agreement between the European Union and its Member Ststes, of the one part, and Ukraine, of the other part / Official Journal of the European Union. – I. 161/85. 29.5.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/association_agreement_ukraine_2014_en.pdf

158. Belgique Loi relative au droit d'auteur et aux droits voisins (du 30 juin 1994, modifiée par la loi du 3 avril 1995) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/fr/text.jsp?file_id=125256. – Заголовок з екрану.

159. Castellani M. L'applicazione del diritto di seguito in Italia: dati e teorie a confronto / M. Castellani, A. Volgarino // Tafter Journal il 2 maggio 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tafterjournal.it/2011/05/02/1%E2%80%99applicazione-del-diritto-di-seguito-in-italia-dati-e-teorie-a-confronto.pdf>. – Заголовок з екрану.
160. Code de la propriété intellectuelle [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11987>. – Заголовок з екрану.
161. Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=198457. – Заголовок з екрану.
162. Consolidated Act on Copyright 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=191420. – Заголовок з екрану.
163. Déclaration du Roi, en faveur de l'Académie Royale de Peinture & de Sculpture [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8615291w/f1.image/> – Заголовок з екрану.
164. Décret n° 2007-756 du 9 mai 2007 pris pour l'application de l'article L. 122-8 du code de la propriété intellectuelle et relative au droit de suite [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000649504&dateTexte=&categorieLien=id>. – Заголовок з екрану.
165. Décret n° 56-932 du 15 septembre 1956 complétant l'article 10 du décret du 17 décembre 1920 concernant l'exercice du droit de suite par les artistes de nationalité étrangère [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=5D6AA6850A98F3EBB2D78F954DEC4365.tpdjo10v_3?cidTexte=JORFTEXT000000521436&dateTexte=&oldAction=rechJO&categorieLien=id. – Заголовок з екрану.
166. Directive 2001/84/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the resale right for the benefit of the author of an original work of art / Official Journal of the European Communities 272. – 13.10.2001. – p. 32–36.

167. Droit de suite : the artist's resale royalty /A report of the Register of Copyrights of the Library of Congress / compiled by the General Counsel's staff of the Copyright Office, 1992. – 760 p.
168. European Parliament Report, Committee on Legal Affairs and Citizens' Rights. – Febr. 3, 1997. – A-4-0030/97.
169. Ficsor M. Collective Management of Copyright and Related Rights / M. Ficsor. – Geneva : Wipo, 2002. – 170 p.
170. Ginsburgh V. What is wrong with droit de suite [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecares.org/ecare/personal/ginsburgh/press-auteur/8.%20whats%20wrong.pdf>. – Заголовок з екрану.
171. Hughes S. Droit de Suite : A critical analysis of the Approved Directive / S. Hughes // European Intellectual Property Review. – 1997. – № 12. – P. 694-700.
172. Key Principles and Recommendations on the Management of the Author Resale Right [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/resale/140214-resale-right-key-principles-and-recommendations_en.pdf. – Заголовок з екрану.
173. Legge 22 aprile 1941, n. 633 : Protezione del dritto d'autore e di altri diritti connessi al suo esercizio [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ording.cr.it/upl/db/files/normative/regol_professione/L_22_04_1941_633.pdf. – Заголовок з екрану.
174. Loi du 25 juin 1921 frappant d'un droit les ventes publiques d'oeuvres d'art au profit des auteurs des oeuvres vendues [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.wipo.int/wipolex/fr/text.jsp?file_id=263731. – Заголовок з екрану.
175. Loi n° 57-298 du 11 mars 1957 sur la propriété littéraire et artistique [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000315384>. – Заголовок з екрану.
176. Loi relative au droit d'auteur et aux droits voisins [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1994063035. – Заголовок з екрану.

177. Order of the Application of the Act on Copyright in Relation to Other Countries (Order № 218 of March 9 2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://kum.dk/uploads/tx_templavoila/Order%20on%20the%20Application%20of%20the%20Act%20on%20Copyright%20in%20Relation%20to%20Other%20Countries%20-%20version%202010%20DOK1416809.pdf

178. Parallel Trade in Europe: Intellectual Property, Competition and Regulatory Law. – Oxford : Hart, 2007. – 467 p.

179. Pierredon-Fawcett L. The Droit de Suite in Literary and Artistic Property / Liliane de Pierredon-Fawcett // Center for Law and the Arts, Columbia University School of Law, 1991. – 301 p.

180. Proposal for a European Parliament and Council Directive on the resale right for the benefit of the author on the resale right for the benefit of the author of an original work of art // Office for Official Publications of the European Communities. – Brussels. – 13.03.1996. – COM (96) 97 final 96. – 96/085 (COD). – 31 p.

181. Report on the Implementation and Effect of the Resale Right Directive (2001/84/EC) // European Commission. – Brussels. – 14.12.2011. – COM (2011) 878 final. – 14 p.

182. Shane R. DeBeer Dictionary of Business and Legal Terms / Hippocrene Books, Inc. New York, 1995. – 814 p.

183. Siber V. Legal protection of Computer Programs under Intellectual Property Law and Transfer of Technology. – Geneva : WIPO, 1987. – 50 p.

184. Tunis Model Law on Copyright for developing countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://portal.unesco.org/culture/en/files/31318/11866635053tunis_model_law_en-web.pdf/tunis_model_law_en-web.pdf. – Заголовок з екрану.

ДОДАТКИ

Додаток А

АДВОКАТУРА УКРАЇНИ
Адвокатське об'єднання «AVER LEX»

Ідентифікаційний код 38377541
П/р 26006014073802 в ПАТ «АЛЬФА-
БАНК», МФО 321842
01010, м. Київ, вул. Гайцана, 2 літ. А, 5 поверх
тел.: 044 300 11 51

м. Київ

14.05.2015 р.

АКТ

ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Даним Актом засвідчуємо, що основні положення дисертаційного дослідження Самсіна Романа Ігоровича на тему: "Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика" використовуються у діяльності нашої юридичної фірми у вигляді інформаційних матеріалів "Право слідування в авторському праві".

Цей акт не є підставою для виникнення фінансових зобов'язань між Сторонами.

Керуючий партнер
АО «АВЕР ЛЕКС»

О.В. Просянюк

м. Київ

14.05.2015 р.

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Даним Актом засвідчуємо, що основні положення дисертаційного дослідження Самсіна Романа Ігоровича на тему: "Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика" використовуються у діяльності нашої юридичної фірми у вигляді інформаційних матеріалів "Право слідування в авторському праві".

Цей акт не є підставою для виникнення фінансових зобов'язань між Сторонами.

Керуючий партнер

Я. Романчук

Україна, 01032, м. Київ,
бульв. Т. Шевченка, 33, офіс 12
+380 44 2380944
+380 44 2380413

 WWW.EUCON.UA
 OFFICE@EUCON.UA

Польща, 00-113, Варшава,
вул. Емілії Плятер, 53
+48 22 5289490
+48 50 3392053

**КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Україна, м. Київ-03179,
вул. Львівська, 49
Тел.: 424-64-88
Факс: 594-03-01
<http://www.kymu.edu.ua>
e-mail: info@kymu.edu.ua

**KYIV INTERNATIONAL
UNIVERSITY**

49, Lvivska str.
Kyiv-03179, Ukraine
Tel.: 424-64-88
Fax: 594-03-01
<http://www.kymu.edu.ua>
e-mail: info@kymu.edu.ua

18.12.15 № 470

На № _____ від _____

АКТ

**впровадження результатів науково-дослідної роботи
в навчальному процесі
Київського міжнародного університету**

Комісія у складі проректора з навчально-методичної роботи, професора Сидорчука Л.А., директора Юридичного інституту, доцента Телестакової А.А., директора науково-дослідного інституту глобалізації і європейської інтеграції, професора Данченко Т.В., склали цей акт про те, що результати науково-дослідної роботи «Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика», що виконана Самсінім Романом Ігоровичем на кафедрі цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС, використовується в навчальному процесі юридичного інституту на кафедрі теоретичних та приватно-правових дисциплін.

Найменування впровадженого результату	Форма впровадження і досягнутий практичний ефект
Навчальні програми з дисциплін: - Цивільне право - Право інтелектуальної власності	Методичні матеріали «Право слідування в авторському праві» впроваджені у вигляді конспектів лекцій.

Голова комісії

Проректор з навчально-методичної роботи
Київського міжнародного університету, професор

Л.А. Сидорчук Л.А. Сидорчук

Члени комісії:

Проректор з навчально-виховної роботи
Київського міжнародного університету, професор

Т.В. Данченко Т.В. Данченко

Директор Юридичного інституту, доцент

А.А. Телестакова А.А. Телестакова

013093
 Приватне акціонерне товариство
 «Вищий навчальний заклад
 «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
 АКАДЕМІЯ
 УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
 «Higher Education Institution
 «Interregional
 Academy
 of Personnel Management»

Україна, 03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2
 Тел. (044) 490-95-00, факс 490-95-04

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine
 Tel. (044) 490-95-00, fax 490-95-04

"14" грудня 2015 р. № 2621

«УЗГОДЖЕНО»

Директор Інституту права ім. князя
 Володимира Великого МАУП
 к.ю.н., доцент

Литвиненко В. І.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з навчально-методичної
 роботи – генеральний директор
 Президентського університету МАУП
 д.ю.н., професор

Курко М. Н.

АКТ

впровадження результатів науково-дослідної роботи у навчальний процес Міжрегіональної Академії управління персоналом

Ми, що нижче підписалися, заступник директора Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, к.ю.н., доцент Муравйов К. В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, д.ю.н., професор Юлдашев О. Х. та завідувач кафедри адміністративного права, к.ю.н., доцент Ковальчук А. Ю., склали цей акт про те, що результати науково-дослідної роботи «Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика», що виконується Самсіним Романом Ігоровичем на кафедрі цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС, використовується в навчальному процесі Інституту права:

Найменування впровадженого результату	Форма впровадження і досягнутий практичний ефект
Навчальні програми та методичні рекомендації забезпечення самостійної роботи студентів з дисциплін: - Цивільне право; - Право інтелектуальної власності; - Актуальні проблеми цивільного права; - Інформаційне право.	Методичні матеріали «Право слідування в авторському праві» впроваджені у вигляді додатків до: 1) конспектів лекцій; 2) методичного забезпечення самостійної роботи студента.

Заступник директора Інституту права ім. князя
 Володимира Великого МАУП
 к.ю.н., доцент

К. В. Муравйов

Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
 Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП
 д.ю.н., професор

О. Х. Юлдашев

Завідувач кафедри адміністративного права Інституту
 права ім. князя Володимира Великого МАУП
 к.ю.н., доцент

А. Ю. Ковальчук

МАУП

